

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Vodič o sudskoj praksi Evropske konvencije o ljudskim pravima

---

Prava djeteta

Ažurirano 28. februara 2025.

Pripremio Sekretariat. Ne obavezuje Sud.

Molimo izdavače ili organizacije koji žele da prevedu i/ili da reproduciraju cjelokupni Vodič ili neki njegov dio u obliku štampane ili elektronske publikacije da popune obrazac za kontakt: [zahtjev za reprodukciju ili ponovno objavljivanje prevoda](#) kako bi dobili informacije o postupku davanja dozvole za objavljivanje.

Ako želite da znate na kojim se prevodima Vodiča kroz sudsku praksu trenutno radi, pogledajte spisak [prevoda u pripremi](#).

Ovaj Vodič je izvorno napisan na engleskom jeziku. Redovno se ažurira, a posljednje ažuriranje je izvršeno 28. februara 2025. Može podlijegati uredničkoj reviziji.

Vodiči kroz sudsku praksu mogu se preuzeti na adresi <https://ks.echr.coe.int>. Za najnovije podatke o publikacijama pratite nalog Suda na X-u na adresi https://x.com/ECHR_CEDH.

Ovaj prevod je objavljen u dogovoru sa Vijećem Evrope i Evropskim sudom za ljudska prava. Isključivu odgovornost za njega snosi prevodilačka agencija Alkemist d.o.o. © Vijeće Evrope / Evropski sud za ljudska prava, 2025.

Sadržaj

Napomena čitaocima	5
Uvod.....	6
I. Privatan život.....	6
A. Ime.....	7
B. Državljanstvo.....	7
C. Upis u matičnu knjigu rođenih.....	7
D. Pravo da zna svoje porijeklo.....	7
E. Surogat majčinstvo	9
II. Porođični život.....	10
A. Pravo starateljstva, viđanja i kontakta.....	11
B. Preuzimanje brige o djeci od strane nadležnih organa	14
C. Usvajanje.....	17
D. Međunarodna otmica djece	19
III. Obrazovanje, vjeroispovijest i zabrana diskriminacije.....	21
A. Pravo djece na obrazovanje	21
1. Relevantni članovi	21
2. Zaštita prava na obrazovanje: opšti principi i ciljevi.....	22
B. Pristup obrazovanju	22
1. Opšta načela.....	22
2. Diskriminacija i pristup obrazovanju	23
a. Djeca sa invaliditetom	23
b. Administrativni status i državljanstvo	24
c. Etničko porijeklo.....	24
C. Sadržaj i kvalitet obrazovanja	25
1. Institucionalno obrazovanje	25
a. Nastavni plan i program i podrška u obrazovanju.....	25
b. Vjerski simboli	25
c. Mješovitost.....	26
d. Ceremonije i obredi.....	26
e. Seksualno obrazovanje.....	27
f. Disciplina	27
g. Bezbjedno okruženje za učenje: nasilje, maltretiranje, uznemiravanje	28
2. Vaninstitucionalno obrazovanje	29
D. Diskriminacija po osnovu rođenja	29
IV. Zdravlje, stanovanje i zaštita podataka.....	31
A. Zdravstvena zaštita	31
B. Stanovanje	34
C. Zaštita podataka o djeci.....	35
1. U krivičnom pravosuđu.....	35
2. U medicinskoj sferi	35

3. U medijima	35
4. U sudskim postupcima	36
5. Zaštita slike djeteta	36
V. Djeca i imigracija	37
A. Ponovno spajanje porodice	37
B. Deportacija i protjerivanje	40
C. Lišenje slobode djece migranata	42
a. Uslovi u pritvoru djece migranata	43
b. Zakonitost lišenja slobode djece migranata	45
c. Lišenje slobode djece migranata i njihov privatni život	46
d. Procjena starosti	46
D. Ograničenja kretanja	47
E. Diskriminacija djece na osnovu imigracionog statusa	48
VI. Nasilje nad djecom	49
A. Seksualno zlostavljanje i seksualna eksploatacija	49
B. Nasilje u porodici i zanemarivanje	51
C. Nasilje u školama i drugim ustanovama	53
D. Trgovina ljudima, ropstvo i prinudni rad	56
VII. Pravosuđe prilagođeno djeci	57
A. Postupci u porodičnim stvarima	57
1. Pravo djeteta da bude konsultovano i saslušano	57
2. Zahtjev za dužinu postupka, brzinu i marljivost	58
B. Krivični postupci	60
1. Uvod	60
2. Djeca optužena, krivično procesuirana ili osuđena za počinjena krivična djela	60
a. Minimalne godine starosti potrebne za postojanje krivične odgovornosti	60
b. Ispitivanje, pritvor, pritvor u prekrivičnom postupku	60
i. Pravna pomoć tokom pritvora	61
ii. Briga o djetetu tokom hapšenja i/ili pritvora roditelja	61
iii. Pritvor u prekrivičnom postupku	62
c. Pravo na djelotvorno učešće na suđenju	62
d. Izricanje kazne	64
i. Tjelesno kažnjavanje	64
ii. Doživotna kazna zatvora	64
e. Lišenje slobode djece	64
3. Djeca koja učestvuju u krivičnom postupku kao žrtve ili svjedoci	65
a. Silovanje ili drugi oblici seksualnog zlostavljanja djece	65
b. Žrtve trgovine ljudima	67
C. Postupci koji se tiču smještaja djece u ustanove	68
Lista citiranih predmeta	69

Napomena čitaocima

Ovaj Vodič dio je serije vodiča kroz sudsku praksu koje objavljuje Evropski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu: „Sud”, „Evropski sud” ili „Sud u Strazburu”) kako bi obavijestio pravnike o temeljnim presudama i odlukama koje je Sud u Strazburu donio. U ovom Vodiču analizira se i sažima sudska praksa po čitavom nizu odredbi Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljnjem tekstu: „Konvencija” ili „Evropska konvencija”) koje se odnose na prava djeteta. Treba ga tumačiti zajedno sa vodičima o sudskoj praksi po članu na koji se sistematski poziva.

Citirana sudska praksa izabrana je među ključnim, važnim i/ili nedavno donijetim presudama i odlukama.*

Presude i odluke Suda ne služe samo da bi se odlučivalo o slučajevima koji su pred njega iznijeti nego i da bi se razjasnila, zaštitila i razvila pravila utvrđena Konvencijom, čime se doprinosi tome da države poštuju obaveze koje su preuzele kao strane ugovornice (*Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 18. januara 1978, stav 154, Serija A, br. 25 i, nedavno, *Jeronovičs protiv Latvije* [VV], br. 44898/10, stav 109, 5. jula 2016).

Zadatak sistema koji je uspostavljen Konvencijom jeste da u opštem interesu odlučuje o pitanjima javne politike, čime se uzdižu standardi zaštite ljudskih prava i širi sudska praksa u toj oblasti na cijelu zajednicu strana ugovornica Konvencije (*Konstantin Markin protiv Rusije* [VV], 30078/06, stav 89, ESLJP 2012). Zaista, Sud naglašava ulogu Konvencije kao „konstitutivnog instrumenta evropskog javnog reda” u oblasti ljudskih prava (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi protiv Irske* [VV], br. 45036/98, stav 156, ESLJP 2005-VI i, nedavno, *N.D. i N.T. protiv Španije* [VV], br. 8675/15 i 8697/15, stav 110, 13. februara 2020).

Protokolom br. 15 uz Konvenciju nedavno je u Preambulu Konvencije dodato načelo supsidijarnosti. Ovo načelo „predviđa zajedničku odgovornost strana ugovornica i Suda” u pogledu zaštite ljudskih prava, pri čemu domaće vlasti i sudovi moraju da tumače i primjenjuju domaće pravo na način kojim se u najvećoj mogućoj mjeri poštuju prava i slobode definisane Konvencijom i Protokolima uz nju (*Grzęda protiv Poljske* [VV], stav 324).

---

*. Citirana sudska praksa može biti na jednom ili oba službena jezika (engleski i francuski) Suda i Evropske komisije za ljudska prava. Osim ako nije drugačije naznačeno, sve reference se odnose na presudu o meritumu slučaja koju je donijelo Vijeće Suda. Skraćenica „(odl.)” upućuje na odluku Suda, dok skraćenica „[VV]” označava da je predmet razmatralo Veliko vijeće.

Presude Vijeća koje nisu bile pravosnažne u trenutku objavljivanja ovog ažuriranog teksta označene su znakom (*).

Uvod

1. Iako se samo nekoliko odredbi Konvencije i njenih protokola eksplicitno odnosi na „djecu” ili „maloljetnika”, u praksi su skoro svi članovi Konvencije relevantni za prava djeteta. Konvencija ne definiše ko se može smatrati djetetom, ali u svojoj sudskoj praksi Sud je izgleda prihvatio definiciju iz člana 1. [Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta](#) („UNCRC”) da „dijete znači svako ljudsko biće mlađe od osamnaest godina” ([Çoşelav protiv Turske](#), 2012, stav 36). I zaista, prilikom ispitivanja slučajeva koji se tiču prava djece, Sud često uzima u obzir UNCRC, kao i druge specijalizovane međunarodne ugovore i materijale kao što je Haška [konvencija o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece](#) („Haška konvencija”, vidjeti Poglavlje II).

2. Iako djeca mogu sama sebe da zastupaju pred Sudom kada imaju sukob interesa sa jednim ili oba roditelja ili sa trećom stranom koja je voljna ili ovlaštena da ih zastupa, u praksi se obično obraćaju Sudu zastupana od strane roditelja koji se ne slaže sa odlukama i postupcima vlasti u vezi sa djecom, smatrajući da oni nisu u skladu sa Konvencijom ([E.M. i drugi protiv Norveške](#), 2022, stav 64). Tri kriterija moraju da budu ispunjena da bi osoba imala pravo zastupanja pred Sudom: (a) postojanje dovoljno bliske veze između djeteta i osobe koja ga zastupa pred Sudom; (b) u odsustvu prigovora, dijete bi rizikovalo da bude lišeno djelotvorne zaštite svojih prava; (c) odsustvo bilo kakvog sukoba interesa između djeteta i osobe koja ga zastupa ([N.Ts. i drugi protiv Gruzije](#), 2016, stavovi 48–61; [T.A. i drugi protiv Republike Moldavije](#), 2021, stav 33).¹

3. Ovaj vodič treba da služi kao referentni alat za sudsku praksu u slučajevima koji se odnose na prava djeteta, i obuhvata odredbe Konvencije koje bi mogle ili su mogle doći do izražaja u takvim slučajevima. On ne reprodukuje niti razrađuje, već se prvenstveno odnosi na relevantne presude i odluke Suda, uključujući, gdje god je to moguće, nedavne presude i odluke koje konsoliduju relevantne principe. Stoga je zamišljen kao ulazna tačka u sudsku praksu Suda o pravima djeteta, a ne kao sveobuhvatan pregled.

I. Privatan život

Član 8.

„1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javna vlast se ne miješa u vršenje ovog prava, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, ekonomske dobrobiti zemlje, sprječavanja nereda ili sprječavanja zločina, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

4. Pitanja koja se odnose na privatan život djece, zaštićena članom 8. Konvencije, uglavnom su bila povezana sa njihovim ličnim identitetom. Sud je ispitivao slučajeve koji se tiču upisa imena ili prezimena djece, njihovog državljanstva i upisa u matičnu knjigu rođenih, njihovog prava da znaju svoje porijeklo i priznavanja zakonskog odnosa roditelj-dijete za djecu rođenu na osnovu surogat majčinstva.

¹ Za više detalja pogledajte Ključnu temu o [Zastupanju djeteta pred Evropskim sudom za ljudska prava](#).

A. Ime

5. U slučaju *Johansson protiv Finske*, 2007, Sud je utvrdio kršenje člana 8. Konvencije jer su vlasti odbile da upišu ime djeteta smatrajući da ime nije u skladu sa finskom praksom davanja imena. U slučaju *Cusan i Fazzo protiv Italije*, 2014, stav 67, je utvrdio da pravilo automatskog davanja prezimena oca djeci rođenoj u braku samo po sebi ne krši Konvenciju. Međutim, nedostatak bilo kakvog mogućeg odstupanja od takvog opšteg pravila smatran je pretjerano strogim i diskriminatornim prema ženama, što je u suprotnosti sa članom 14. u vezi sa članom 8. (stavovi 67–68). Nedavno je Sud, u slučaju *Leon Madrid protiv Španije*, 2021, stavovi 67–70, u kome je podnositelju odbijen zahtjev za obrnuti redoslijed prezimena pod kojima je njena kćerka registrovana (prvo prezime oca, a zatim prezime majke), utvrdio da je takva kruta primjena postojećeg pravila diskriminatorna prema ženama.

B. Državljanstvo

6. Iako pravo na sticanje određene nacionalnosti ili državljanstva nije kao takvo zagarantovano Konvencijom (vidjeti, na primjer, *S.-H. protiv Poljske* (odl.), 2021, stav 65, u vezi sa djecom rođenom putem surogat majčinstva), Sud je utvrdio da proizvoljno odbijanje državljanstva može, u određenim okolnostima, pokrenuti pitanje po članu 8. zbog svog uticaja na privatni život pojedinca (*Karassev protiv Finske* (odl.), 1999, stav 1.b; *Slivenko i drugi protiv Latvije* (odl.) [VV], 2002, stav 77; *Genovese protiv Malte*, 2011, stav 30; *Hashemi i drugi protiv Azerbejdžana*, 2022, stav 45).

7. Slučaj *Genovese protiv Malte*, 2011, stavovi 45–50, odnosio se na uskraćivanje malteškog državljanstva djetetu malteškog oca i britanske majke na osnovu zakonskih odredbi koje su ga činile nepodobnim za sticanje državljanstva jer je rođeno van braka. Sud je utvrdio kršenje člana 14. Konvencije u vezi sa članom 8, smatrajući da je razlika u postupanju sa djetetom rođenim van braka bila diskriminatorna. U slučaju *Hashemi i drugi protiv Azerbejdžana*, 2022, stavovi 53–56, vlasti su odbile da izdaju lične karte djeci afganistanskih i pakistanskih izbjeglica, od kojih su svi rođeni u Azerbejdžanu i posjedovali su izvode iz matične knjige rođenih koji potvrđuju njihovo azerbejdžansko državljanstvo. Sud je utvrdio da je odluka vlasti uporediva sa odbijanjem da se prizna njihovo državljanstvo, što je bilo nezakonito, jer su, u vrijeme predmetnog slučaja, sva djeca rođena u Azerbejdžanu stekla azerbejdžansko državljanstvo (stavovi 55–58).

C. Upis u matičnu knjigu rođenih

8. Sud je potvrdio da pravo na poštovanje privatnog života prema članu 8. Konvencije uključuje, u principu, pravo pojedinca da se njegovo rođenje upiše u matičnu knjigu rođenih i, kao posljedica toga, gdje je to relevantno, da ima pristup ličnim dokumentima (*G.T.B. protiv Španije*, stav 118, 2023). U slučaju *G.T.B. protiv Španije*, 2023, utvrđeno je da nepostupanje s dužnom pažnjom u cilju obezbjeđenja ranjivom maloljetniku, španskom državljaninu rođenom u inostranstvu, upisa u matičnu knjigu rođenih, koji njegova majka nije izvršila i, shodno tome, pribavljanja ličnih dokumenata, predstavlja povredu pozitivnih obaveza države iz člana 8. Konvencije.

D. Pravo da zna svoje porijeklo

9. Sud je priznao pravo na otkrivanje sopstvenog porijekla i identiteta roditelja kao sastavni dio identiteta zaštićenog članom 8. Konvencije (*Gaskin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1989, stav 37; *Odièvre protiv Francuske* [VV], 2003, stav 29; *Çapin protiv Turske*, 2019, stavovi 33–34; *Boljević protiv Srbije*, 2020, stav 28, *Mitrevska protiv Sjeverne Makedonije*, 2024, stavovi 38–41)².

10. U slučaju *Odièvre protiv Francuske* [VV], 2003, usvojena podnositeljica zatražila je pristup informacijama kako bi identifikovala svoju biološku majku i biološku porodicu, ali je njen zahtjev

² Dodatnu sudsku praksu vidjeti u [Vodiču o članu 8.](#) pod II.D.2.

odbijen po posebnom postupku koji je majkama dozvoljavao da ostanu anonimne. Sud je utvrdio da nije bilo kršenja člana 8, jer je država postigla pravednu ravnotežu između suprotstavljenih interesa (stavovi 44–49). Nedavno je, u slučaju *Gauvin-Fournis i Silliau protiv Francuske*, 2023, utvrđeno da odbijanje da se osobama rođenim putem medicinski pomognute reprodukcije uz učestvovanje donora treće strane omogući pristup informacijama o tom donoru, u skladu sa pravilom koje garantuje anonimnost davalaca gameta, također ne sačinjava kršenje pozitivne obaveze države da obezbijedi djelotvorno poštovanje privatnog života podnositelja. Međutim, kada domaće pravo ne pokuša da postigne bilo kakvu ravnotežu između suprotstavljenih prava i interesa, nemogućnost djeteta napuštenog pri rođenju da dobije pristup neidentifikacionim podacima o svom porijeklu ili identitetu majke, sačinjava kršenje člana 8. (*Godelli protiv Italije*, 2012, stavovi 57–58). Slično tome, u slučaju *Mitrevska protiv Sjeverne Makedonije*, 2024, u kojem je podnositeljica tražila neidentifikacione podatke o medicinskoj historiji svojih roditelja kako bi se utvrdilo da li ima nasljednu bolest, Sud je primijetio da domaći pravni okvir nije predviđao izuzetak iz medicinskih razloga od pravila da su informacije o usvajanju tajne (stav 54) i zaključio da je član 8. prekršen zbog nepostizanja pravične ravnoteže između suprotstavljenih interesa (stav 58).

11. Što se tiče utvrđivanja očinstva, Sud je presudio da države nisu obavezne da sprovedu DNK test navodnih očeva, ali da pravni sistem mora da obezbijedi alternativna sredstva koja omogućavaju nezavisnom organu da brzo odluči o zahtjevu za utvrđivanje očinstva. Na primjer, u slučaju *Mikulić protiv Hrvatske*, 2002, stavovi 52–55. i 64, podnositeljica je rođena iz vanbračne veze i uložila je prigovor na neefikasnost hrvatskog pravosudnog sistema u utvrđivanju pitanja očinstva, ostavljajući je u neizvjesnosti u pogledu njenog ličnog identiteta. Sud je utvrdio da je neefikasnost domaćih sudova ostavila podnositeljicu u stanju produžene neizvjesnosti u pogledu njenog ličnog identiteta i da hrvatske vlasti stoga nisu uspjele da joj obezbijede „poštovanje” njenog privatnog života na koje je imala pravo prema Konvenciji (*ibid.*, stav 66). U drugom slučaju, Sud je utvrdio da domaći sudovi nisu prekoračili svoje široko polje slobodne procjene kada su uzeli u obzir odbijanje podnositelja da sprovede genetski test po nalogu suda i proglasili podnositelja ocem djeteta, dajući prednost pravu djeteta na poštovanje privatnog života u odnosu na život podnositelja (*Canonne protiv Francuske* (odl.), 2015, stav 34. i stav 30. za DNK testove).

12. Sud je također utvrdio da moraju postojati procedure koje omogućavaju posebno ranjivoj deci, kao što su djeca sa invaliditetom, da pristupe informacijama o svom ocu (*A.M.M. protiv Rumunije*, 2012, stavovi 58-65). U slučaju *A.M.M. protiv Rumunije*, 2012, u kojem su i dijete i njegova majka imali invaliditet i nisu imali zakonskog zastupnika ili staratelja u postupku za utvrđivanje očinstva, Sud je utvrdio da domaći sudovi nisu postigli pravičnu ravnotežu između prava djeteta podnositelja da se njegovi interesi zaštite u postupku za utvrđivanje očinstva i prava njegovog navodnog oca da ne učestvuje u postupku ili da odbije da se podvrgne testu očinstva.

13. Uvođenje roka za pokretanje postupka za utvrđivanje očinstva može se opravdati željom da se obezbijedi pravna sigurnost i stoga nije samo po sebi nespojivo sa Konvencijom (*Phinikaridou protiv Kipra*, 2007, stav 52; *Çapın protiv Turske*, 2019, stav 57). Međutim, potrebno je postići pravičnu ravnotežu između prava djeteta da zna svoj identitet i interesa pretpostavljenog oca da bude zaštićen od tvrdnji koje se tiču okolnosti koje datiraju mnogo godina unazad (*Çapın protiv Turske*, 2019, stavovi 70-77).

14. Sud nije utvrdio kršenje člana 8. u slučaju koji se odnosi na odbijanje priznavanja očinstva biološkog oca, navodeći da je to u najboljem interesu djece (*R.L. i drugi protiv Danske*, 2017, stavovi 46–51): domaći sudovi su uzeli u obzir različite interese i dali prioritet onome što su smatrali najboljim interesom djece, posebno njihovom interesu za očuvanje porodične jedinice (stavovi 47–48). Slično tome, u slučaju u kojem je biološki otac uspješno osporio očinstvo priznatog oca čak i bez djetetovog pristanka, Sud je utvrdio da nije došlo do kršenja člana 8. jer su domaći sudovi dali odlučujuću težinu interesu djeteta da sazna istinu o svom porijeklu (*Mandet protiv Francuske*, 2016, stavovi 56–60). Na isti način, u slučaju *A i B protiv Francuske*, 2023, Sud je zaključio da nema povrede člana 8, imajući u vidu da su domaće vlasti usvojile zahtjev za poništaj priznatog očinstva predviđenog

oca djeteta rođenog putem surogat-aranžmana, s obzirom na to da on nije bio biološki otac maloljetnog podnositelja. Pritom je prihvatio premisu domaćeg suda da nije bilo u najboljem interesu djeteta da održava vezu sa predviđenim ocem koji nije imao namjeru da bude otac (stav 53).

E. Surogat majčinstvo

15. Poštovanje privatnog života zahtijeva da svako bude u mogućnosti da utvrdi detalje svog identiteta kao pojedinačna ljudska bića, što uključuje i zakonski odnos roditelj-dijete i u kontekstu surogat majčinstva (*Menesson protiv Francuske*, 2014, stav 96). Stoga, član 8. štiti djecu rođenu od surogat majke van tužene države, čiji predviđeni roditelji (koje strana država zakonski priznaje kao roditelje) nisu mogli da se registruju kao takvi prema domaćem pravu (vidjeti, na primjer, rezime principa, *D protiv Francuske*, 2020, stavovi 45–54).

16. Polje slobodne procjene je široko u slučajevima koji se tiču priznavanja srodstva u zakonu između djece i predviđenih roditelja sa kojima nemaju biološku vezu. Takvi slučajevi pokreću etička pitanja u pogledu kojih ne postoji evropski konsenzus. Na primjer, u slučaju *Paradiso i Campanelli protiv Italije* [VV], 2017, koji se ticao razdvajanja i davanja na usvajanje djeteta začetog u inostranstvu putem surogatstva, bez biološke veze sa podnositeljima, i vraćenog u Italiju kršeći italijanske zakone o usvajanju (stav 215), Sud nije utvrdio povredu člana 8. Konvencije.

17. Međutim, polje slobodne procjene može biti smanjeno kada postoji relevantna veza između djeteta i roditelja. Ovo je posebno slučaj po pitanju odnosa djece i roditelja, posebno kada je ta osoba maloljetna. Štaviše, čak i kada je država u okviru svog polja slobodne procjene, njene odluke nisu van kontrole Suda, koji će pažljivo ispitati argumente kako bi se osiguralo da je postignuta odgovarajuća ravnoteža u pogledu interesa djeteta (*C.E. i drugi protiv Francuske*, 2022, stavovi 85–90).

18. Sud ne zahtijeva da države legalizuju surogatstvo i, štaviše, države mogu zahtijevati dokaz o roditeljstvu za djecu rođenu putem surogat-aranžmana prije nego što izdaju lična dokumenta djetetu. Međutim, pravo djeteta na poštovanje njegovog ili njenog privatnog života zahtijeva da domaće pravo predvidi mogućnost pravnog priznanja odnosa između djeteta rođenog putem surogatstva u inostranstvu i predviđenog oca, kada je on i biološki otac (*Menesson protiv Francuske*, 2014, stavovi 96–102; *Labassee protiv Francuske*, 2014, stavovi 75–80; *Foulon i Bouvet protiv Francuske*, 2016, stavovi 55–58; *C protiv Italije*, 2023, stavovi 56–68).

19. U svom prvom Savjetodavnom mišljenju Sud je pojasnio da, kada je dijete rođeno putem gestacijskog surogat-aranžmana u inostranstvu, pri čemu je začeto korištenjem jajnih ćelija trećeg donora, a predviđena majka je u uredno sastavljenom inostranom izvodu iz matične knjige rođenih označena kao „zakonska majka”, pravo djeteta na poštovanje njegovog privatnog života nalaže da domaće pravo obezbijedi mogućnost priznavanja pravnog odnosa roditelj–dijete sa predviđenom majkom. Izbor sredstava za postizanje ovoga spada u polje slobodne procjene države. Međutim, kada odnos između djeteta i predviđene majke postane „stvarnost u praksi”, postupak propisan za priznanje odnosa u domaćem pravu mora da se „sprovede bez odlaganja i efikasno” (*Savjetodavno mišljenje o priznavanju u domaćem pravu zakonskog odnosa roditelj-dijete između djeteta rođenog putem aranžmana o gestacijskom surogatstvu u inostranstvu i predviđene majke* [VV], 2019, stavovi 51–55). Primjenom principa iz slučaja *Menesson protiv Francuske*, 2014, i pomenutog *Savjetodavnog mišljenja*, Sud je utvrdio da obaveza usvajanja djece rođene u okviru aranžmana o surogat majčinstvu kako bi se osiguralo pravno priznanje između biološke majke i njenog djeteta ne krši pravo majke na privatni život (*D protiv Francuske*, 2020, stavovi 70–72; *C protiv Italije*, 2023, stavovi 70–79).

20. U slučaju *Valdís Fjölvisdóttir i drugi protiv Islanda*, 2021, Sud je utvrdio da je odbijanje priznavanja formalne roditeljske veze između istospolnog para i djeteta koje nije biološko, a rođeno je u inostranstvu preko surogat majke, postiglo pravednu ravnotežu između prava podnositelja na poštovanje „porodičnog života” i opštih interesa koje je država nastojala da zaštiti nacionalnom zabranom surogatstva. Posebno je naglasio da je država preduzela korake kako bi osigurala da troje

podnositelja mogu da nastave da vode porodični život, posebno putem stalnog hraniteljskog aranžmana (stavovi 71–75)³.

21. U slučaju *H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2022, podnositeljica je bila dijete rođeno putem surogat majčinstva. Prije njenog rođenja, došlo je do narušenih odnosa između, s jedne strane, predviđenih očeva, od kojih je jedan bio i genetski otac, i, s druge strane, surogat majke i njenog supruga. Iako su domaći sudovi dodijelili roditeljsku odgovornost svim pojedincima kojih je bilo četvoro, a starateljstvo predviđenim očevima, po zakonu je suprug surogat majke naveden kao „otac” na izvodu iz matične knjige rođenih podnositeljice. Iako je postojao mehanizam za izmjenu izvoda iz matične knjige rođenih, to je zahtijevalo saglasnost surogat majke i njenog muža. Podnositeljica nije osporila zahtjev za „saglasnost” pred domaćim sudovima. Sudu je uložila prigovor samo da njen biološki otac nije bio tačno zabilježen u njenom izvodu iz matične knjige rođenih u vrijeme njenog rođenja. Preciznije, ona je tvrdila da bi trebalo da postoji „normativna pretpostavka” da bi u izvodu iz matične knjige rođenih identitet biološkog oca djeteta bio tačno upisan, u situacijama kada je dat pristanak na začecje i identifikaciju kao oca. Sud je proglasio predstavku neprihvatljivom kao očigledno neosnovanom. U njegovoj sudskoj praksi nije bilo potkrepljenja za postojanje takve pretpostavke. Do danas, nije utvrdio da predviđeni roditelji moraju odmah i automatski biti priznati kao takvi u zakonu i, po njegovom mišljenju, državi je trebalo dati široko polje slobodne procjene u tom pogledu (stavovi 44–58).

22. U slučaju *C.E. i drugi protiv Francuske*, 2022, Sud se bavio navodnim propustom tužene države da obezbijedi pravno priznanje postojećeg odnosa roditelj-dijete između djeteta i bivšeg partnera biološke majke djeteta. Sud je utvrdio da domaće vlasti, time što nisu obezbijedile pravno priznanje de fakto porodičnih odnosa, nisu prekršile svoju obavezu da obezbijede djelotvorno poštovanje privatnog života podnositelja. Za njegovu odluku je bila bitna činjenica da nijedan od podnositelja nije prijavio poteškoće u vođenju svog de fakto porodičnog života i da su u Francuskoj postojali alternativni pravni instrumenti, prema kojima je bilo moguće postići stepen pravnog priznanja koji može da ispuni legitimna očekivanja podnositelja (stavovi 99–116).

II. Porodični život

Član 8.

„1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javna vlast se ne miješa u vršenje ovog prava, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, ekonomske dobrobiti zemlje, sprječavanja nereda ili sprječavanja zločina, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

23. Veliki dio sudske prakse u vezi sa pravima djeteta nastao je u kontekstu prava na poštovanje porodičnog života, zaštićenog članom 8. Konvencije.⁴

24. Uopšteno govoreći, u pitanjima porodičnog prava, član 8. zahtijeva da domaće vlasti pronađu pravednu ravnotežu između interesa djeteta i interesa roditelja i da se, u procesu tog postizanja ravnoteže, poseban značaj pridaje najboljim interesima djeteta, koji, u zavisnosti od njihove prirode i

³ Vidjeti [Vodič o pravima LGBTI osoba](#).

⁴ Ovo poglavlje se fokusira na prava djeteta, a ne na prava roditelja, iako su ova dva koncepta nužno povezana. U tom smislu, ono se također preklapa sa brojnim pitanjima obuhvaćenim poglavljem III.A [Vodiča o članu 8](#).

ozbiljnosti, mogu nadjačati interese roditelja (vidjeti rezime opštih principa u slučaju *Abdi Ibrahim protiv Norveške* [VV], 2021, stav 145).

A. Pravo starateljstva, viđanja i kontakta

25. Prema dobro utvrđenoj sudskoj praksi Suda, međusobno uživanje roditelja i djeteta u međusobnom društvu sačinjava osnovni element porodičnog života u smislu člana 8. Konvencije, čak i ako je odnos između roditelja narušen, a domaće mjere koje ometaju takvo uživanje predstavljaju miješanje u navedeno pravo (*Elsholz protiv Njemačke* [VV], 2000, stav 43; *K. i T. protiv Finske* [VV], 2001, stav 151; *Kutzner protiv Njemačke*, 2002, stav 58; *Monory protiv Rumunije i Mađarske*, 2005, stav 70; *Zorica Jovanović protiv Srbije*, 2013, stav 68).

26. Prilikom utvrđivanja da li je odbijanje starateljstva ili viđanja bilo „neophodno u demokratskom društvu“, Sud mora da razmotri da li su, u svjetlu slučaja u cjelini, razlozi navedeni za opravdanje ove mjere bili relevantni i dovoljni za potrebe stava 2. član 8. Konvencije. Razmatranje šta je u najboljem interesu djeteta je od ključne važnosti u svakom slučaju ove vrste. Štaviše, domaće vlasti imaju prednost direktnog kontakta sa svim zainteresovanim licima. Iz toga slijedi da zadatak Suda nije da zamijeni domaće vlasti u vršenju njihovih odgovornosti u vezi sa pitanjima starateljstva i viđanja, već da, u skladu sa Konvencijom, preispita odluke koje su te vlasti donijele u vršenju svog prava procjene (*Sommerfeld protiv Njemačke* [VV], 2003, stav 62).

27. Na primjer, u slučaju *Petrov i X protiv Rusije*, 2018, Sud je utvrdio povredu člana 8, jer nije izvršena adekvatna analiza očevoog zahtjeva za izdavanje rješenja o boravištu, niti su navedeni relevantni i dovoljni razlozi za odluku da se rješenje o boravištu donese u korist majke djeteta (vidjeti stavove 105–114 i pregled sudske prakse naveden u njima).

28. Iako član 8. Konvencije ne sadrži eksplicitne procesne zahtjeve, u ovom kontekstu Sud je više puta izjavio da proces donošenja odluka mora biti pravedan i da osigura dužno poštovanje interesa zaštićenih članom 8. Roditelji treba da budu dovoljno uključeni u ovaj proces posmatran u cjelini, kako bi im se pružila potrebna zaštita njihovih interesa i kako bi u potpunosti mogli da iznesu svoj slučaj. Domaći sudovi moraju sprovesti detaljno ispitivanje cjelokupne porodične situacije i čitavog niza faktora, posebno onih činjenične, emocionalne, psihološke, materijalne i medicinske prirode, i napraviti uravnoteženu i razumnu procjenu odgovarajućih interesa svake osobe (*Petrov i X protiv Rusije*, 2018, stav 98; *C protiv Hrvatske*, 2020, stav 72). Na primjer, odbijanje naloga za izradu nezavisnog psihološkog izvještaja i izostanak rasprave pred regionalnim sudom značili su da podnositelj predstave nije bio dovoljno uključen u proces odlučivanja o ostvarivanju roditeljskog prava, čime je došlo do povrede njegovih prava iz člana 8. Konvencije (*Elsholz protiv Njemačke* [VV], 2000, stav 53).

29. Polje slobodne procjene koja će se dati nadležnim domaćim vlastima varirat će u skladu sa prirodom pitanja i važnošću interesa (*Petrov i X protiv Rusije*, 2018, stavovi 98–102): biće prilično široko u slučajevima starateljstva i uže u pogledu daljih ograničenja (kao što su ograničenja roditeljskih prava na kontakt).

30. U kontekstu odlučivanja o starateljstvu i kontaktima, Sud također zabranjuje diskriminaciju koja je nespojiva sa članom 14. Konvencije. U slučaju *Cînta protiv Rumunije*, 2020, prava podnosioca na kontakte sa njegovom četvorogodišnjom kćerkom bila su ograničena tokom postupka razvoda i starateljstva, a domaći sudovi su svoju odluku zasnovali na njegovoj mentalnoj bolesti. Međutim, pred sudovima nije bilo dokaza da bi podnositelj predstavljao prijetnju po dobrobit svoje kćerke, a sudovi nisu utvrdili ili procijenili najbolji interes djeteta (stavovi 47–58). Kao odgovor na navodnu diskriminaciju na osnovu mentalnog zdravlja, Sud je stoga utvrdio povredu člana 14. u vezi sa članom 8. Konvencije (stav 81). U slučajevima kada je oduzimanje roditeljskog ovlaštenja zasnovano na razlici koja u suštini proizilazi iz vjerskih razmatranja, Sud je utvrdio da je došlo do kršenja člana 8. u vezi sa članom 14 (*Hoffmann protiv Austrije*, 1993, stav 36, u vezi sa lišenjem roditeljskog prava podnosiocijci

nakon što se razvela od oca njihovo dvoje djece jer je bila Jehovin svjedok). U slučaju *A.M. i drugi protiv Rusije*, 2021, u kojem je ograničenje roditeljskog prava podnositeljice i lišavanje kontakta sa njenom djecom naloženo na osnovu rodnog identiteta bez potrebne kontrole od strane domaćih sudova, Sud je utvrdio kršenje člana 14. u vezi sa članom 8. Konvencije (stavovi 74–85).

31. Roditelj ne može imati pravo na osnovu člana 8. da preduzme mjere koje bi štetile zdravlju i razvoju djeteta (*Elsholz protiv Njemačke* [VV], 2000, stav 50; *T.P. i K.M. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stav 71; *Ignaccolo-Zenide protiv Rumunije*, 2000, stav 94; *Nuutinen protiv Finske*, 2000, stav 128;). Dakle, u slučajevima kada je trinaestogodišnja djevojčica izrazila jasnu želju da ne viđa oca, i to je činila nekoliko godina, i kada bi je prisiljavanje da ga viđa ozbiljno poremetilo njenu emocionalnu i psihološku ravnotežu, odluka o odbijanju kontakta sa ocem može se smatrati donijetom u interesu djeteta (*Sommerfeld protiv Njemačke* [VV], 2003, stavovi 64–65; *Buscemi protiv Italije*, 1999, stav 55).

32. U slučajevima navodnih očeva koji su tražili da im se dostave informacije o njihovoj navodnoj biološkoj djeci i/ili da im se dozvoli kontakt sa njima, Sud je utvrdio kršenje člana 8. Konvencije ako su domaći sudovi donijeli svoju odluku bez ispitivanja da li bi, u posebnim okolnostima slučaja, odobravanje takvih prava viđanja podnositelju bilo u najboljem interesu djeteta (*Anayo protiv Njemačke*, 2010, stavovi 71–73; *Schneider protiv Njemačke*, 2011, stavovi 103–105). S druge strane, u slučaju koji se odnosio na odbijanje domaćih sudova da odobre ostvarivanje kontakta, kada je utvrđeno da bi takav kontakt vjerovatno doveo do raskida braka zakonskih roditelja djeteta, čime bi se ugrozila dobrobit djeteta i narušila njegova porodična jedinica i međuljudski odnosi, Sud je zaključio da nije u najboljem interesu šestogodišnjeg djeteta da bude suočeno sa pitanjem očinstva, te stoga nije utvrdio povredu člana 8 (*Fröhlich protiv Njemačke*, 2018, stavovi 42. i 62–64).

33. Slično tome, u slučaju *Suur protiv Estonije*, 2020, Sud je utvrdio da nije povreda člana 8. ako su domaći sudovi u potpunosti razmotrili najbolji interes djeteta i iznijeli relevantne i dovoljne razloge zašto – u tom trenutku – dijete ne bi trebalo da bude primorano da ima kontakt sa svojim biološkim ocem (stav 98). Međutim, Sud je smatrao da je relevantno da otac u budućnosti može ponovo da podnese zahtjev domaćim sudovima za reviziju dogovora o kontaktima. S druge strane, Sud je utvrdio povredu člana 8. kada su djeca bila primorana da imaju kontakt sa svojim ocem, zavisnikom sa historijom agresivnog ponašanja, uprkos tome što se te sesije nisu održavale u bezbjednom okruženju i u prisustvu psihologa, kako je naložio Sud za maloljetnike (*J.M. i drugi protiv Italije*, 2022, stavovi 109–126). U istom slučaju, također je utvrđeno da je došlo do povrede prava majke, jer je njena roditeljska odgovornost bila suspendovana na tri godine zbog njenog navodno neprijateljskog stava o kontaktima (stavovi 127–141).

34. U slučajevima koji se odnose na odnos roditelja i djeteta postoji obaveza postupanja sa izuzetnom pažnjom, s obzirom na rizik da protok vremena može rezultirati faktičkim rješavanjem pitanja (*T.C. protiv Italije*, 2022, stav 58). Ova dužnost, koja je odlučujuća u procjeni da li je slučaj razmotren u razumnom roku kako je to propisano članom 6, stav 1. Konvencije, također je dio procesnih zahtjeva implicitnih u članu 8 (*Ribić protiv Hrvatske*, 2015, stav 92; *Paparrigopoulos protiv Grčke*, 2022, stav 49). Na primjer, u slučaju *Popadić protiv Srbije*, 2022, stavovi 86–101, Sud je utvrdio da je četvorogodišnje kašnjenje u utvrđivanju kontakta podnositelja sa djetetom tokom noći i praznika prekršilo član 8, iako je on nastavio da ima redovan, ali ograničeniji kontakt sa svojim djetetom dok je postupak bio u toku.

35. Sud je također utvrdio da je pravo na privatan i porodični život kćerke razvedenog para bilo povrijeđeno u pogledu dužine postupka starateljstva i, uzimajući u obzir njenu starost i zrelost, nemogućnosti domaćih sudova da joj dozvole da izrazi svoje mišljenje o tome koji roditelj treba da se brine o njoj (*M. i M. protiv Hrvatske*, 2015, stavovi 171–172; uporediti sa slučajem *Q i R protiv Slovenije*, 2022, u kojem je dečji psihijatar procijenio djecu i smatrao da nisu sposobna da formiraju stav). U slučaju *C protiv Hrvatske*, 2020, utvrdio je da su vlasti prekršile pravo djeteta na porodični život u centru postupka za starateljstvo, jer nije imalo priliku da bude saslušano od strane nadležnih sudskih vlasti i nije mu imenovan staratelj *ad litem* da zastupa njegove stavove (stavovi 77–82). U

slučaju *X i drugi protiv Slovenije*, 2024, stav 175, propust domaćih sudova da obezbijede pravilno zastupanje interesa djece podnositelja tokom postupka za kontakt i starateljstvo sam po sebi predstavljao je povredu njihovog prava na poštovanje porodičnog života.

36. Prilikom procjene šta se smatra najboljim interesom djeteta, moraju se odmjeriti potencijalne negativne dugoročne posljedice gubitka kontakta sa roditeljima djeteta i pozitivna obaveza preduzimanja mjera za olakšavanje ponovnog spajanja porodice čim je to izvodljivo. Važno je razmotriti dugoročne posljedice koje bi trajno odvajanje djeteta od njegove biološke majke moglo imati (*Jansen protiv Norveške*, 2018, stav 104). Kao što je Sud istakao u ovom slučaju, rizik od otmice djeteta podnositelja od strane njenog oca (a samim tim i pitanje zaštite djeteta) ne bi trebalo da prevlada nad rješavanjem prava majke na kontakt sa djetetom (stav 103)

37. U slučaju *Bierski protiv Poljske*, 2022, Sud je utvrdio da je tužena država prekršila svoju pozitivnu obavezu prema članu 8. da preduzme mjere usmjerene na ponovno uspostavljanje kontakta između podnositelja i njegovog sina, koji je proglašen osobom lišenom poslovne sposobnosti. Kada je sin podnositelja napunio osamnaest godina, njegova majka je imenovana za staratelja i odbila je da dozvoli podnositelju da nastavi kontakt, a podnositelj nije imao pravo pred domaćim sudovima da zaštiti svoj porodični život sa sinom (stavovi 46–54).

38. Države također moraju da obezbijede mjere kako bi se osiguralo da se odluke o starateljstvu i roditeljska prava sprovode (*Raw i drugi protiv Francuske*, 2013; *Vorozhba protiv Rusije*, 2014, stav 97; *Malec protiv Poljske*, 2016, stav 78). Ovo može, ako je potrebno, uključivati istragu o tome gdje se nalazi dijete čiju je lokaciju drugi roditelj sakrio (*Hromadka i Hromadkova protiv Rusije*, 2014, stav 168). Sud je također utvrdio, oslanjajući se na niz automatskih i stereotipnih mjera za ostvarivanje prava oca na kontakt sa djetetom, da domaći sudovi nisu preduzeli odgovarajuće mjere da uspostave smislen odnos između podnositelja i njegovog djeteta i da omoguće potpuno ostvarivanje njegovih prava na kontakt (*Giorgioni protiv Italije*, 2016, stavovi 75–77; *Macready protiv Češke*, 2010, stav 66; *Bondavalli protiv Italije*, 2015, stavovi 81–84). Na sličan način, utvrđena je povreda kada oko 10 godina nije pribavljen novi nezavisni psihijatrijski dokaz o podnositelju predstavke (*Cincimino protiv Italije*, 2016, stavovi 73-75) kao i kada podnosilac predstavke tokom sedam godina nije bio u mogućnosti da ostvari svoja prava na kontakt u uslovima koje su odredili sudovi, zbog protivljenja majke djeteta i nepreduzimanja odgovarajućih mjera od strane domaćih sudova (*Strumia protiv Italije*, 2016, stavovi 122–125). Uloga domaćih sudova je stoga da utvrde koji koraci se mogu preduzeti kako bi se prevazišle postojeće prepreke i olakšao kontakt između djeteta i roditelja koji ne živi sa djetetom: na primjer, činjenica da domaći sudovi nisu razmotrili nijedno sredstvo koje bi pomoglo podnositelju da prevaziđe prepreke koje proizilaze iz njegovog invaliditeta (gluvoća pri komunikaciji znakovnim jezikom, dok je njegov sin također bio gluv, ali je mogao da komunicira usmeno) dovela je do toga da Sud utvrdi povredu (*Kacper Nowakowski protiv Poljske*, 2017, stav 95).

39. Što se tiče kontakata između roditelja koji su u zatvoru i njihove djece, u slučaju *Deltuva protiv Litvanije*, 2023, podnositelj, otac, tvrdio je da su mu vlasti ograničile pravo da prima posjete supruge i desetogodišnje kćerke tokom pritvora, što je rezultiralo time da mu je odobrena samo jedna takva posjeta u devet mjeseci. Sud je zaključio, pozivajući se na međunarodnu materijalnu dokumentaciju o važnosti održavanja veze za djecu sa roditeljem koji je u zatvoru i uzimajući u obzir patnju podnositeljeve kćerke zbog njene nemogućnosti da vidi oca, kao i interese svih članova porodice, da je došlo do kršenja člana 8. Konvencije (stavovi 42–49). Štaviše, Sud je odbacio subjektivnu procjenu vlasti da sumnja u jačinu porodičnih veza pritvorenika može biti odlučujući razlog za uskraćivanje porodičnih posjeta (stav 47).

40. U specifičnom kontekstu „pasivnog roditelja” i, posebno, nedostatka kontakta između biološkog oca i njegovog veoma malog djeteta tokom dužeg vremenskog perioda bez pokušaja da se kontakt obnovi, Sud je utvrdio da oduzimanje roditeljskih ovlaštenja ne sačinjava kršenje člana 8 (*Ilya Lyapin protiv Rusije*, 2020). Sud je posebno uzeo u obzir da je upravo očeva neaktivnost dovela do prekida veza između njega i njegovog sina i da, obzirom na odsustvo bilo kakvih ličnih odnosa u periodu od

sedam godina ranije, oduzimanje njegovih roditeljskih ovlaštenja nije učinilo ništa više od poništenja pravne veze između biološkog oca i njegovog sina (stav 54).

41. Slično tome, u slučaju *Pavel Shishkov protiv Rusije*, 2021, Sud je utvrdio da je odbijanje nadležnih vlasti da nalože hitan smještaj malog djeteta kod oca bilo u skladu sa njenim najboljim interesima, da je odluka donijeta u okvirima polja slobodne procjene koje im stoji na raspolaganju i da se zasnivala na „relevantnim i dovoljnim” razlozima (stav 97). Po njegovom mišljenju, upravo je neaktivnost podnositelja dovela do prekida veza između njega i njegove kćerke i rezultirala time da se dijete, koje ga se nije sjećalo, duboko vezalo za svoju hraniteljsku porodicu (stav 91). S druge strane, u slučaju *T.A. i drugi protiv Republike Moldavije*, 2021, Sud je utvrdio da odluke koje su dovele do neposrednog premještanja malog djeteta sa posebnim potrebama iz doma bake i deke kod njegovog biološkog oca predstavljaju povredu člana 8, jer domaći sudovi nisu sproveli dovoljno temeljnu analizu dubine odnosa između oca i djeteta, mogućeg rizika po njihov odnos ukoliko bi se postojeće stanje održalo, kao ni rizika po zdravlje i dobrobit djeteta ukoliko bi ono iznenada bilo premješteno kod oca (stavovi 55–64).

B. Preuzimanje brige o djeci od strane nadležnih organa

42. Najbolji interesi djeteta nalažu da se veze djeteta sa porodicom moraju održavati, osim u slučajevima kada se porodica pokazala posebno nepodobnom. Iz toga slijedi da se porodične veze mogu prekinuti samo u veoma izuzetnim okolnostima i da se mora učiniti sve da se očuvaju lični odnosi i, ako i kada je to prikladno, da se porodica „obnovi” (*Gnahoré protiv Francuske*, 2000, stav 59 a za pregled sudske prakse, *Jansen protiv Norveške*, 2018, stavovi 88–93).

43. Porodični život se ne završava kada dijete preuzmu nadležni organi (*Johansen protiv Norveške*, 1996, stav 52; *Eriksson protiv Švedske*, 1989, stav 58). Utvrđeno je da oduzimanje djece od roditelja radi stavljanja pod starateljstvo države sačinjava miješanje u poštovanje porodičnog života koje zahtijeva opravdanje prema stavu 2. člana 8. (*Strand Lobben i drugi protiv Norveške* [VV], 2019, stav 202; *Kutzner protiv Njemačke*, 2002, stavovi 58–60).

44. Sud je utvrdio da vlasti uživaju široko polje slobodne procjene prilikom procjene neophodnosti preuzimanja djeteta od strane nadležnih organa (*B.B. i F.B. protiv Njemačke*, 2013, stav 47; *Johansen protiv Norveške*, 1996, stav 64, *Wunderlich protiv Njemačke*, 2019, stav 47). Štaviše, mora se imati na umu da domaće vlasti imaju prednost direktnog kontakta sa svim zainteresovanim licima (*Olsson protiv Švedske (br. 2)*, 1992, stav 90), često i u fazi kada se mjere preuzimanje djeteta predviđaju ili neposredno nakon njihove primjene. Međutim, potrebna je stroža kontrola u pogledu bilo kakvih daljih ograničenja, kao što su ograničenja koja su te vlasti postavile u vezi sa roditeljskim pravima viđanja (*Elsholz protiv Njemačke* [VV], 2000, stav 64; *A.D. i O.D. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010, stav 83).

45. Štaviše, oduzimanje roditeljskih ovlaštenja, koje treba primjenjivati samo kao posljednju mjeru, mora biti ograničeno na aspekte izričito neophodne za sprječavanje bilo kakvog stvarnog i neposrednog rizika od ponižavajućeg postupanja i koristiti se samo u odnosu na djecu koja su u takvom riziku (*Wetjen i drugi protiv Njemačke*, 2018, stav 84; *Tlapak i drugi protiv Njemačke*, 2018, stav 97). Domaći sudovi moraju dati detaljne razloge zašto nije postojala druga opcija za zaštitu djece koja je podrazumijevala manje kršenje porodičnih prava (*Wetjen i drugi protiv Njemačke*, 2018, stav 85; *Tlapak i drugi protiv Njemačke*, 2018, stav 98). Procesne obaveze implicitne u članu 8. također uključuju osiguravanje da roditelji budu u mogućnosti da iznesu sve svoje argumente (*Wetjen i drugi protiv Njemačke*, 2018, stav 80; *Tlapak i drugi protiv Njemačke*, 2018, stav 93). Te obaveze također zahtijevaju da nalazi domaćih sudova budu zasnovani na dovoljnoj činjeničnoj osnovi i da ne djeluju proizvoljno ili nerazumno (*Wetjen i drugi protiv Njemačke*, 2018, stav 81).

46. Pogrešne presude ili procjene stručnjaka same po sebi ne čine mjere za brigu o djeci nespojivim sa zahtjevima člana 8 (*B.B. i F.B. protiv Njemačke*, 2013, stav 48). Vlasti, kako medicinske tako i

socijalne, imaju dužnost da zaštite djecu i ne mogu biti odgovorne svaki put kada se retrospektivno dokaže da su istinske i razumno utemeljene zabrinutosti za sigurnost djece u odnosu na članove njihove porodice bile pogrešne (*R.K. i A.K. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2008, stav 36; *A.D. i O.D. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010, stav 84). Iz toga sledi da se domaće odluke mogu ispitati samo u svjetlu situacije kakva se ona predstavljala domaćim vlastima u vrijeme kada su te odluke donijete (*B.B. i F.B. protiv Njemačke*, 2013, stav 48).

47. Dakle, kada su domaće vlasti bile suočene sa barem *prima facie* vjerodostojnim tvrdnjama o teškom fizičkom zlostavljanju, privremeno oduzimanje roditeljskih ovlaštenja bilo je dovoljno opravdano (*B.B. i F.B. protiv Njemačke*, 2013, stav 49). Međutim, odluka o trajnom oduzimanju roditeljskih ovlaštenja nije pružila dovoljne razloge u glavnom postupku i time je prekršila član 8 (*ibid.*, stavovi 51–52). U slučaju *Wetjen i drugi protiv Njemačke*, 2018, Sud je utvrdio da rizik od sistematskog i redovnog kažnjavanja djece sačinjava relevantan razlog za oduzimanje dijela roditeljskih ovlaštenja i preuzimanje djece od strane nadležnih organa (stav 78) (vidjeti i *Tlapak i drugi protiv Njemačke*, 2018, stav 91). Sud je procijenio da li su domaći sudovi postigli pravičnu ravnotežu između interesa roditelja i najboljeg interesa djece (*Wetjen i drugi protiv Njemačke*, 2018, stavovi 79–85).

48. Štaviše, Sud je smatrao neproporcionalnom odluku o preuzimanju zdravog novorođenčeta od strane nadležnih organa jer je majka odlučila da napusti bolnicu ranije nego što su ljekari preporučili (*Hanzelkovi protiv Češke*, 2014, stav 79). Međutim, utvrdio je da je povlačenje određenih aspekata roditeljskog ovlaštenja i prisilno odvajanje djece od roditelja na tri nedjelje zbog upornog odbijanja roditelja da pošalju djecu u školu „uspostavilo proporcionalnu ravnotežu između najboljih interesa djece i interesa podnositelja, što nije izlazilo van polja slobodne procjene datog domaćim vlastima” (*Wunderlich protiv Njemačke*, 2019, stav 57).

49. Činjenica da bi dijete moglo biti smješteno u povoljnije okruženje za svoje odgajanje sama po sebi neće opravdati prinudnu mjeru oduzimanja djeteta od bioloških roditelja: moraju postojati i druge okolnosti koje ukazuju na „neophodnost” takvog miješanja u pravo roditelja prema članu 8. da uživaju u porodičnom životu sa svojim djetetom (*Strand Lobben i drugi protiv Norveške* [VV], 2019, stav 208; *K. i T. protiv Finske* [VV], 2001, stav 173). Štaviše, primjena relevantnih odredbi domaćeg prava mora biti lišena bilo kakve proizvoljnosti (*Zelikha Magomadova protiv Rusije*, 2019, stav 112).

50. Presuda u slučaju *Strand Lobben i drugi protiv Norveške* [VV], 2019, sažela je načela sudske prakse (stavovi 202–213) primjenjiva u slučajevima kada su vlasti odlučile da zamijene smještaj u hraniteljskoj porodici mjerom šireg obima, naime oduzimanjem roditeljskog prava i davanjem odobrenja za usvojenje. Sud je uzeo u obzir princip da „takve mjere treba primjenjivati samo u izuzetnim okolnostima i mogu biti opravdane samo ako su motivisane prioritarnijim zahtjevom koji se odnosi na najbolji interes djeteta” (*S.S. protiv Slovenije*, 2018, stavovi 85–87, 96. i 103; *Aune protiv Norveške*, 2010, stav 66). U slučaju da preuzimanje djeteta od strane nadležnog organa ograničava porodični život, vlasti imaju pozitivnu obavezu da preduzmu mjere kako bi olakšale ponovno spajanje porodice čim je to razumno izvodljivo (*Strand Lobben i drugi protiv Norveške* [VV], 2019, stav 204; *Kilic protiv Austrije*, 2023, stavovi 119–123).

51. U slučaju *Strand Lobben i drugi protiv Norveške* [VV], 2019, Sud je utvrdio povredu jer proces donošenja odluke koji je doveo do povlačenja roditeljskih ovlaštenja i saglasnosti za usvajanje nije uzeo u obzir sva mišljenja i interese podnositelja. Konkretno, vlasti nisu omogućile kontakt nakon što je dijete prvobitno dato pod starateljstvo, a također nisu naložile novo stručno ispitivanje majčine sposobnosti za starateljstvo (stavovi 220–225; uporediti *Kilic protiv Austrije*, 2023, stavovi 124–137 i *V.Y.R. i A.V.R. protiv Bugarske*, 2022, stavovi 74–101). Slično tome, u slučaju *Omorefe protiv Španije*, 2020, Sud je utvrdio da odluke o stavljanju djeteta pod starateljstvo na zahtjev majke i o odobravanju usvojenja šest godina kasnije, uprkos protivljenju majke, nisu sprovedene na način koji je omogućio da se stavovi i interesi majke uzmu u obzir na adekvatan način, niti su bile praćene mjerama zaštite proporcionalnim ozbiljnosti miješanja i konkretnim interesima (stav 60). Konkretno, vlasti nisu razmatrale mogućnost ponovnog ujedinjenja djeteta sa majkom, niti su predvidjele manje radikalne

mjere, poput privremenog prijema ili jednostavnog hraniteljskog smještaja prije usvojenja, a podnositeljici predstavke su oduzeta prava na ostvarivanje kontakta sa djetetom bez pribavljanja odgovarajuće psihološke stručne procjene. Štaviše, hraniteljski smještaj djeteta prije usvojenja sproveden je već 20 dana nakon što je podnositeljica predstavke obaviještena da će imati period od šest mjeseci za ostvarenje određenih ciljeva neophodnih za ponovno ujedinjenje sa sinom. Međutim, nije utvrđeno kršenje u slučaju u kojem je roditeljsko pravo oduzeto mentalno oboljeloj majci (uz naknadno usvajanje), jer nije postojala realna mogućnost da podnositelj ponovo preuzme brigu o djetetu uprkos pozitivnim koracima preduzetim da se pomogne majci (*S.S. protiv Slovenije*, 2018, stavovi 97. i 103–104).

52. Majčina finansijska situacija ne može, bez obzira na promjenjene okolnosti, opravdati oduzimanje djeteta od majke (*R.M.S. protiv Španije*, 2013, stav 92). Slično tome, utvrđeno je kršenje u slučaju kada su domaće vlasti zasnovale svoju odluku samo na finansijskim i socijalnim teškoćama podnositelja, bez pružanja odgovarajuće socijalne pomoći (*Akinnibosun protiv Italije*, 2015, stavovi 83-84). U slučaju *Soares De Melo protiv Portugala*, 2016, Sud je utvrdio kršenje člana 8. kada su djeca žene koja živi u nesigurnim uslovima preuzeta od strane nadležnog organa radi usvajanja, što je rezultiralo prekidom porodičnih veza (stavovi 118–123). Uz to, nedostatak vještina i iskustva u odgajanju djece sam po sebi teško se može smatrati legitimnim osnovom za ograničavanje roditeljskih ovlaštenja ili zadržavanje djeteta pod starateljstvom nadležnih organa (*Kocherov i Sergejeva protiv Rusije*, 2016, stav 106, u vezi sa ocem sa blagim intelektualnim invaliditetom).

53. Nalog za starateljstvo nad djetetom treba smatrati privremenom mjerom, koju treba prekinuti čim okolnosti dozvole, a sve mjere kojima se sprovodi privremeno starateljstvo treba da budu u skladu sa krajnjim ciljem ponovnog spajanja bioloških roditelja i djeteta (*Strand Lobben i drugi protiv Norveške* [VV], 2019, stav 208; *Olsson protiv Švedske (br. 1)*, 1988, stav 81). Pozitivna obaveza preduzimanja mjera radi olakšavanja ponovnog ujedinjenja porodice, čim to bude razumno izvodljivo, počinje sve snažnije da obavezuje nadležne vlasti od početka perioda starateljstva, uz stalno obavezno balansiranje te obaveze sa dužnošću da se uzmu u obzir najbolji interesi djeteta (*K. i T. protiv Finske* [VV], 2001, stav 178. i *Haddad protiv Španije*, 2019, stav 54).

54. Sud je utvrdio kršenje člana 8. kada domaće vlasti, proglašavajući djecu podnositelja usvojevom, nisu preduzele sve neophodne napore da očuvaju odnos roditelj-dijete (*S.H. protiv Italije*, 2015, stav 58). Povreda je utvrđena kada je majci uskraćeno pravo kontakta sa djetetom u hraniteljskoj porodici zbog rizika od otmice od strane oca. Kako je Sud istakao, rizik od otmice djeteta podnositeljice od strane njenog oca (i samim tim pitanje njegove zaštite) ne bi trebalo da prevagne nad adekvatnim rješavanjem prava majke na kontakt sa djetetom (*Jansen protiv Norveške*, 2018, stavovi 103–104). Sud je također utvrdio kršenje člana 8. kada vlasti nisu ponovo uspostavile kontakt između djeteta i njenog oca nakon njegove oslobađajuće presude po optužbama za nasilje u porodici i vraćanja dvoje starije djece njemu. Sud nije smatrao ubjedljivim razloge na koje su se vlasti i domaći sudovi pozivali kako bi opravdali smještaj djeteta u hraniteljski smještaj prije usvojenja (*Haddad protiv Španije*, 2019, stavovi 57–74). Poređenja radi, u slučaju *A i drugi protiv Islanda*, 2022, Vrhovni sud nije zasnovao svoju odluku o lišenju prvog i drugog podnositelja starateljstva na nalazu da su tvrdnje protiv prvog podnositelja istinite. Naprotiv, Vrhovni sud je priznao konačnu obavezujuću prirodu oslobađajuće presude prvog podnositelja, ali je napomenuo da ta oslobađajuća presuda sama po sebi ne može biti odlučujuća za postupak brige o deci. Nastavio je sa procjenom činjenica slučaja i dostupnih stručnih dokaza, bez daljeg pozivanja na krivični postupak protiv prvog podnositelja ili bilo kakvo navodno kriminalno ponašanje sa njegove strane. Sud je stoga zaključio da su domaće vlasti postupile u okviru svojeg polja slobodne procjene (stavovi 84–97).

55. Prekid kontakta između djece i njihove majke, sa ciljem sprječavanja otuđenja od oca kod koga su kasnije smještene, sačinjavao je kršenje člana 8. u slučaju *X i drugi protiv Slovenije*, 2024. Domaći sudovi nisu sproveli detaljno ispitivanje cjelokupne porodične situacije, procijenili uticaj prekida kontakta sa majkom na djecu ili razmotrili druge odgovarajuće i manje stroge mjere (stavovi 155–172).

56. Član 8. zahtijeva da se odluke sudova, koje su u principu usmjerene na olakšavanje posjeta između roditelja i njihove djece kako bi mogli ponovo uspostaviti odnose u cilju ponovnog ujedinjenja porodice, moraju sprovoditi na djelotvoran i koherentan način. Ne bi imalo logičnog smisla donijeti odluku da se posjete mogu ostvarivati ukoliko način sprovođenja te odluke faktički dovodi do nepovratnog odvajanja djeteta od njegovog biološkog roditelja. Shodno tome, vlasti nisu uspjele da uspostave pravičnu ravnotežu između interesa podnositeljice i njene djece prema članu 8. zbog izostanka bilo kakvog vremenskog ograničenja naloga za starateljstvo nad djetetom, kao i zbog negativnog ponašanja i stavova zaposlenih u centru za starateljstvo, što je djecu prve podnositeljice dovelo do nepovratnog razdvajanja od majke (*Scozzari i Giunta protiv Italije* [VV], 2000, stavovi 181. i 215).

57. Hitan nalog za starateljstvo nad djetetom prema kojem je dijete podnositelja stavljeno pod starateljstvo države, kao i propust vlasti da preduzmu adekvatne korake ka mogućem ponovnom ujedinjenju porodice, bez obzira na dokaze o pozitivnom napretku u situaciji podnositelja predstave, također su predstavljali povredu prava na porodični život, dok naknadni redovni nalozi za starateljstvo i ograničenja prava na ostvarivanje kontakta nisu predstavljala povredu (*K. i T. protiv Finske* [VV], 2001, stavovi 170, 174, 179. i 194).

58. U slučaju *Blyudik protiv Rusije*, 2019, Sud je utvrdio da je smještaj kćerke podnositelja u zatvorenu obrazovnu ustanovu udaljenu 2.500 km od njegovog doma bio nezakonit u odsustvu bilo kakvih osnova prema domaćem pravu za takav smještaj (stavovi 60–63).

59. Sud je također priznao postojanje de facto porodičnog života između hranitelja i djeteta koje je smješteno kod njih, uzimajući u obzir vrijeme provedeno zajedno, kvalitet odnosa i ulogu koju odrasla osoba ima u odnosu na dijete (vidjeti *Moretti i Benedetti protiv Italije*, 2010, stavovi 48–52). U slučaju *Jírová i drugi protiv Češke*, 2023, u kojem je dijete živjelo sa hraniteljima sedam i po godina, Sud je zaključio da je zabrana hraniteljima da viđaju dijete u periodu od dvije i po godine sačinjavala miješanje u njihov porodični život. Međutim, Sud je utvrdio da je odluka domaćih sudova odgovarala najboljem interesu djeteta, da je donijeta u okviru njihovog polja slobodne procjene i da je zasnovana na relevantnim i dovoljnim razlozima (stavovi 123–133).

C. Usvajanje

60. Sud je utvrdio da, iako pravo na usvajanje, kao takvo, nije među pravima garantovanim Konvencijom, odnosi između usvojitelja i usvojenog djeteta su po pravilu iste prirode kao i porodični odnosi zaštićeni članom 8 (*Kurochkin protiv Ukrajine*, 2010; *Ageyevy protiv Rusije*, 2013). Zakonito i istinsko usvajanje može sačinjavati porodični život, čak i u odsustvu zajedničkog života ili bilo kakvih stvarnih veza između usvojenog djeteta i usvojitelja (*Pini i drugi protiv Rumunije*, 2004, stavovi 143–148; *Topčić-Rosenberg protiv Hrvatske*, 2013, stav 38).

61. Međutim, odredbe člana 8. uzete zasebno ne garantuju ni pravo na zasnivanje porodice ni pravo na usvajanje (*Paradiso i Campanelli protiv Italije* [VV], 2017, stav 141; *E.B. protiv Francuske* [VV], 2008). Država članica također ne smije da prizna usvajanje svim oblicima starateljstva, kao što je „kafala” (*Harroudj protiv Francuske*, 2012, stav 51; *Chbihi Loudoudi i drugi protiv Belgije*, 2014). Polje slobodne procjene koja treba dati nadležnim domaćim vlastima varirat će u zavisnosti od prirode pitanja i ozbiljnosti interesa (vidjeti *Strand Lobben i drugi protiv Norveške* [VV], 2019, stav 211. u vezi sa oduzimanjem roditeljskih ovlaštenja majci i usvajanjem njenog sina; *A.I. protiv Italije*, 2021, stavovi 86–89). Najbolji interesi djece su i u ovoj oblasti od najveće važnosti (*ibid.*, stavovi 94, 98; slučaj u kojem su braća i sestre razdvojeni i smješteni u dvije različite porodice, stavovi 94. i 101; i vidjeti također ulogu izvještaja stručnjaka, stavovi 99–101). Ranjiv položaj roditelja je također element koji se uzima u obzir (*ibid.*, stavovi 102–104, slučaj u kojem je majka bila žrtva trgovine ljudima).

62. Sud je izjavio da se obaveze koje nameće član 8. u oblasti usvajanja i posljedice usvajanja na odnos između usvojitelja i usvojenika moraju tumačiti u svjetlu Haške konvencije od 29. maja 1993. o zaštiti

djece i saradnji u oblasti međunarodnog usvojenja, UNCRC i Evropske konvencije o usvajanju djece (*Pini i drugi protiv Rumunije*, 2004, stavovi 139–140).

63. Poništenje usvajanja djece od strane podnositelja, koje je potpuno lišilo podnositelje porodičnog života sa djecom i bilo je nepovratno i neskladno sa ciljem njihovog ponovnog spajanja, bila je mjera koja se mogla primijeniti samo u izuzetnim okolnostima i opravdana preovlađujućim zahtjevom koji se odnosi na najbolji interes djece (*Ageyevy protiv Rusije*, 2013, stav 144; *Johansen protiv Norveške*, 1996; *Scozzari i Giunta protiv Italije* [VV], 2000, stav 148; *Zaieț protiv Rumunije*, 2015, stav 50).

64. Biološki roditelj koji svjesno daje saglasnost za usvajanje može kasnije biti zakonski spriječen da dobije pravo na kontakt sa djetetom i informacije o njemu (*I.S. protiv Njemačke*, 2014). Kada nema dovoljno zakona za zaštitu roditeljskih prava, onda odluka o usvajanju krši pravo majke na porodični život (*Zhou protiv Italije*, 2014). Slično tome, kada je dijete neopravdano preuzeto od strane nadležnih organa i odvojeno od majke, a lokalne vlasti nisu podnijele pitanje sudu na odlučivanje, biološka majka je bila lišena adekvatnog učešća u procesu donošenja odluka u vezi sa brigom o njoj kćerki i obavezne zaštite svojih interesa, što je rezultiralo nepoštovanjem porodičnog života (*T.P. i K.M. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stav 83). Sud je utvrdio da je propust da se roditeljima predoče relevantna dokumenta tokom postupaka koje su vlasti pokrenule radi smještanja djeteta u starateljsku zaštitu i njegovog zadržavanja u takvom režimu dovelo do toga da postupak odlučivanja o starateljstvu nad djetetom i ostvarivanju prava na kontakt nije obezbijedio potrebnu zaštitu interesa roditelja, kako to garantuje član 8 (*T.P. i K.M. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stav 73).

65. Pored toga, u procesu donošenja odluke o oduzimanju roditeljskih ovlaštenja i saglasnosti za usvajanje, domaće vlasti moraju izbalansirati interese djeteta i njegove biološke porodice i ozbiljno razmotriti svaku mogućnost ponovnog spajanja djeteta sa biološkom porodicom. Sud je ponovio da vlasti imaju obavezu da preduzmu mjere kako bi olakšale ponovno spajanje porodice čim je to razumno izvodljivo (*Strand Lobben i drugi protiv Norveške* [VV], 2019, stav 205).

66. U ovom kontekstu, važno je da domaće vlasti preduzmu korake kako bi održale kontakt između djeteta i njegovih bioloških roditelja čak i nakon što je dijete prvobitno oduzeto od njih; i da se oslanjaju na nove stručne dokaze (*Strand Lobben i drugi protiv Norveške* [VV], 2019, stavovi 220–225). U slučaju *Y.I. protiv Rusije*, 2020, podnositeljica koja je uzimala drogu i bila je nezaposlena, lišena je roditeljskih ovlaštenja nad svoje troje djece, a dvoje najmlađe djece je preuzeto od strane nadležnih organa. Sud je utvrdio kršenje člana 8 (stav 96): po njegovom mišljenju, domaće vlasti nisu adekvatno opravdale mjere jer djeca nisu bila zanemarena niti u opasnosti uprkos situaciji majke (stavovi 88–91). Pored toga, organi za brigu o djeci nisu pružili podnositeljici odgovarajuću pomoć kako bi olakšali eventualno ponovno spajanje porodice. U tom kontekstu, Sud je ponovo potvrdio da je uloga vlasti u oblasti socijalne zaštite da pomognu licima koji se suočavaju sa teškoćama, da im pruže smjernice u njihovom kontaktu sa organima socijalne zaštite i da ih posavjetuju, između ostalog, o tome kako da prevaziđu svoje teškoće (stav 87). Sud je također uzeo u obzir da djeca nisu bila samo odvojena od majke već i odvojena jedno od drugog (stav 94). Poređenja radi, u slučaju *E.M. i drugi protiv Norveške*, 2022, Sud nije utvrdio povredu člana 8, budući da u postupku donošenja izvornog naloga za starateljstvo nije bilo nedostataka, nije postojala osnova za zaključak da prekid kontakta između majke i njene djece nije bio opravdan u njihovom najboljem interesu, a domaće vlasti su posvetile značajnu pažnju očuvanju odnosa majke i djeteta (stav 62).

67. U slučaju *A.I. protiv Italije*, 2021, podnositeljica je bila žrtva trgovine ljudima i djeca su joj oduzeta i proglašena podobnim za usvajanje. Njoj je bio uskraćen kontakt, čak i prije nego što je presuda o usvajanju postala pravosnažna. Po mišljenju Suda, vlasti nisu nastojale da uspostave stvarnu ravnotežu između interesa dvoje djece i podnositeljice i nisu ozbiljno razmotrile mogućnost održavanja veze između njih, iako je postupak usvajanja još uvijek bio u toku, a izvještaj stručnjaka pokazao da je održavanje kontakta bilo u najboljem interesu djece. Sud je također primijetio da su domaći sudovi procijenili roditeljske vještine podnositeljice, a da nisu uzeli u obzir njeno nigerijsko porijeklo ili

drugačiji model vezanosti između roditelja i djece koji se može naći u afričkoj kulturi, uprkos tome što je ta činjenica istaknuta u izvještaju stručnjaka (stav 104).

68. Između djeteta i njegovih roditelja postoji veza koja predstavlja porodični život čak i ako u vrijeme njegovog rođenja roditelji više ne žive zajedno ili ako je njihova veza tada završena (*Berrehab protiv Nizozemske*, 1988, stav 21). Ukoliko je veza između podnositelja i majke djeteta trajala dvije godine, tokom kojih su jednu godinu živjeli zajedno i planirali da se vjenčaju, a začecje njihovog djeteta je bio rezultat namjerne odluke, slijedi da je od trenutka rođenja djeteta između podnositelja i njegove kćerke postojala veza koja se svodi na porodični život, bez obzira na status odnosa između podnositelja i majke djeteta (*Keegan protiv Irske*, 1994, stavovi 42–45). Stoga, dozvoljavanje da dijete podnositelja bude dato na usvajanje ubrzo nakon rođenja djeteta bez očevo znanja ili saglasnosti sačinjavalo je kršenje člana 8 (*ibid.*, stav 55).

D. Međunarodna otmica djece

69. U pitanjima međunarodne otmice djece, obaveze koje član 8. nameće stranama ugovornicama moraju se tumačiti uzimajući u obzir, posebno, Hašku konvenciju o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece od 25. oktobra 1980. godine (*Ignaccolo-Zenide protiv Rumunije*, 2000, stav 95; *Iglesias Gil i A.U.I. protiv Španije*, 2003, stav 51) i UNCRC (*Maire protiv Portugala*, 2003, stav 72).

70. U ovoj oblasti odlučujuće pitanje je da li je postignuta pravedna ravnoteža između suprotstavljenih interesa – interesa djeteta, interesa oba roditelja i interesa javnog reda – u okviru polja slobodne procjene koja je data državama u takvim pitanjima (*Maumousseau i Washington protiv Francuske*, 2007, stav 62; *Rouiller protiv Švajcarske*, 2014), imajući u vidu, međutim, da najbolji interesi djeteta moraju biti primarni aspekt (*Gnahoré protiv Francuske*, 2000, stav 59; *X protiv Latvije* [VV], 2013, stav 95). U ovom drugom slučaju, Sud je utvrdio da postoji širok konsenzus – uključujući i situaciju u međunarodnom pravu – u prilog ideji da u svim odlukama koje se tiču djece, njihov najbolji interes mora biti od najveće važnosti (stav 96; vidjeti i *X protiv Češke*, 2022, stav 60). Interesi roditelja, posebno u vezi sa redovnim kontaktom sa djetetom, ipak ostaju faktor prilikom uravnotežavanja različitih interesa (*ibid.*, stav 95; *Kutzner protiv Njemačke*, 2002, stav 58). Na primjer, roditelji moraju imati odgovarajuću priliku da učestvuju u procesu donošenja odluka (*López Guió protiv Slovačke*, 2014).

71. Da bi se postigla skladna interpretacija Evropske konvencije i Haške konvencije, faktori koji mogu predstavljati izuzetak od neposrednog vraćanja djeteta prema primjeni članova 12, 13. i 20. Haške konvencije moraju, prije svega, biti iskreno uzeti u obzir od strane suda kojem je upućen zahtjev, koji je dužan da donese odluku sa dovoljno obrazloženja po ovom pitanju, a zatim ih treba ocijeniti u svjetlu člana 8. Evropske konvencije. Iz toga slijedi da član 8. Konvencije nameće domaćim vlastima procesnu obavezu, zahtijevajući da, prilikom procjene zahtjeva za vraćanje djeteta, sudovi moraju razmotriti uvjerljive tvrdnje o „ozbiljnom riziku” za dijete u slučaju vraćanja i donijeti odluku sa konkretnim razlozima. Što se tiče tačne prirode „ozbiljnog rizika”, izuzetak predviđen članom 13 (b) Haške konvencije odnosi se samo na situacije koje prevazilaze ono što dijete može razumno da podnese (*X protiv Latvije* [VV], 2013, stavovi 106–107. i *Vladimir Ushakov protiv Rusije*, 2019, stav 103). U slučaju *Y.S. i O.S. protiv Rusije*, 2021, sud je naložio povratak djeteta u skladu sa Haškom konvencijom u zonu tekućeg vojnog sukoba. Sud je utvrdio kršenje člana 8. jer, po njegovom mišljenju, sud nije adekvatno uzeo u obzir rizik za dijete zbog bezbjednosne situacije u datoj oblasti.

72. Sud smatra da značajno prekoračenje neobavezujućeg roka od šest nedjelja iz člana 11. Haške konvencije, u odsustvu bilo kakvih okolnosti koje bi mogle da oslobode domaće sudove od dužnosti da ga strogo poštuju, nije u skladu sa pozitivnom obavezom brzog postupanja u postupcima za vraćanje djece (*Monory protiv Rumunije i Mađarske*, 2005, stav 82; *Carlson protiv Švajcarske*, 2008, stav 76; *Karrer protiv Rumunije*, 2012, stav 54; *Blaga protiv Rumunije*, 2014, stav 83; *R.S. protiv Poljske*, 2015, stav 70; *G.S. protiv Gruzije*, 2015, stav 63; *G.N. protiv Poljske*, 2016, stav 68; *K.J. protiv Poljske*,

2016, stav 72). Međutim, u slučaju *Rinau protiv Litvanije*, 2020, Sud je utvrdio da donošenje odluke pet mjeseci nakon zahtjeva prvog podnositelja za povratak njegove kćerke, čime je prekoračen gore pomenuti rok od šest nedjelja, nije prekršilo član 8. Domaći sudovi su morali da usklade svoje dvije obaveze prema ovom članu. S jedne strane, imali su pozitivnu obavezu prema ocu prvog podnositelja da postupaju brzo, a s druge strane, imali su procesnu obavezu prema majci djeteta da djelotvorno ispituju vjerovatne tvrdnje da bi povratak kćerke u Njemačku dijete izložio psihološkim problemima. Sud je izjavio da ta pitanja zahtijevaju detaljno i donekle dugotrajno ispitivanje od strane domaćih sudova, što je bilo neophodno kako bi se donijela odluka o neophodnoj ravnoteži između suprotstavljenih interesa, pri čemu je najbolji interes djeteta primarni aspekt (stav 194). Ipak, Sud je utvrdio da domaće vlasti nisu ispunile svoje procesne obaveze prema članu 8: konkretno, političke intervencije i procesne nejasnoće (čiji je cilj bio da ometaju vraćanje djeteta po nalogu suda) sačinjavale su kršenje člana 8, jer su uticale na pravičnost procesa donošenja odluka i dovele do dugih kašnjenja. S druge strane, Sud je također utvrdio da roditelj koji je oteo dijete nije pretrpio neproporcionalno miješanje u svoja prava iz člana 8. zbog „neprijatnog” odugovlačenja postupka (*G.K. protiv Kipra*, 2023, stavovi 53–54).

73. Izvršenje presuda u vezi sa otmicom djeteta također mora biti adekvatno i djelotvorno u svjetlu njihove hitne prirode (*V.P. protiv Rusije*, 2014, stav 154). U slučaju *X protiv Češke*, 2022, Sud je ocjenjivao ne same postupke koji su doveli do donošenja naloga za vraćanje, već naknadne izvršne postupke u kojima su domaći sudovi zaključili da je nalog izvršiv. Iako domaći sud nije ponovo otvorio odluku o donošenju naloga za vraćanje, koja je bila pravosnažna, uzeo je u obzir naknadni razvoj događaja. Sud je stoga prihvatio da izvršni postupak ispunjava procesne zahtjeve koje nameće član 8 (stavovi 75–85).

74. U slučaju *Veres protiv Španije*, 2022, podnositelj je pokrenuo postupak u Španiji na osnovu člana 21. i narednih članova Briselske uredbe IIa sa ciljem da se obezbijedi priznanje i izvršenje mađarske odluke kojom se njegovoj supruzi sa kojom se rastao naređuje da vrati njihovo dijete u Mađarsku do donošenja konačne presude u postupku za starateljstvo. Iako Briselska uredba IIa nije propisala konkretne vremenske rokove (za razliku od Haške konvencije), od domaćih sudova se očekivalo da brzo rješavaju zahtjeve podnijete na osnovu te odredbe. Sud je utvrdio da je prekomjerno odlaganje španskih sudova prekršilo član 8, jer je prekinulo njegov porodični život sa djetetom tokom više od dvije godine i doprinijelo odluci da se starateljstvo dodijeli majci (stavovi 80–89).

III. Obrazovanje, vjeroispovijest i zabrana diskriminacije

Član 8.

- „1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.
2. Javna vlast se ne miješa u vršenje ovog prava, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, ekonomske dobrobiti zemlje, sprječavanja nereda ili sprječavanja zločina, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

Član 9.

- „1. Svako ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere: ovo pravo uključuje slobodu da promjeni vjeru ili uvjerenje i slobodu, sam ili zajedno sa drugima i javno ili privatno, da manifestira svoju vjeru ili uvjerenje, obredom, propovijedanjem i vršenjem vjerskih dužnosti i rituala.
2. Sloboda manifestiranja svoje vjere ili svojih uvjerenja će podlijegati samo onim ograničenjima predviđenim zakonom i koja su neophodna u demokratskom društvu u interesu javne sigurnosti, zaštite javnog poretka, zdravlja ili morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

Član 14.

„Uživanje prava i sloboda predviđenih ovom Konvencijom osigurava se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.”

Član 2. Protokola broj 1

„Niko ne može biti lišen prava na obrazovanje. U vršenju svih svojih funkcija u oblasti obrazovanja i nastave država poštuje pravo roditelja da osiguraju takvo obrazovanje i nastavu koji su u skladu sa njihovim vlastitim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.”

75. Kako se obrazovanje dotiče mnogih aspekata života djece, prirodna je interakcija između nekoliko odredbi Konvencije. Konkretno, pitanja koja se odnose na slobodu vjeroispovijesti djeteta i zabranu diskriminacije često su pokretana u kontekstu obrazovanja.

A. Pravo djece na obrazovanje

1. Relevantni članovi

76. Pravo na obrazovanje, uključujući i pravo djece, garantovano je članom 2. Protokola br. 1 uz Konvenciju. Navedena odredba također garantuje pravo roditelja da obezbijede obrazovanje i nastavu u skladu sa svojim vjerskim i filozofskim uvjerenjima⁵.

77. Kada država primjenjuje drugačiji vid postupanja u sprovođenju svojih obaveza prema članu 2. Protokola br. 1, može se javiti pitanje problema u skladu sa članom 14. Konvencije (*Slučaj „koji se odnosi na određene aspekte zakona o upotrebi jezika u obrazovanju u Belgiji* („Belgijski lingvistički slučaj”), 1968; *D.H. i drugi protiv Češke* [VV], 2007; *Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], 2010; *Ponomaryovi protiv Bugarske*, 2011; *G.L. protiv Italije*, 2020).

---

⁵ Vidjeti [Vodič o članu 2. Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima](#).

78. Pisani materijali kao što su leci ili knjige, objavljeni ili distribuirani u obrazovne svrhe, također su ispitani od strane Suda u skladu sa članom 10. Konvencije (*Macatė protiv Litvanije* [VV], 2023, stav 216; *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1976, stavovi 52–58).

79. Pravo na obrazovanje je također bilo predmet u međudržavnim sporovima. U slučaju *Gruzija protiv Rusije (II)*, [VV], 2021, Vlada podnositelj je uložila prigovor da su bombardovanje i drugi akti nasilja od strane trupa i separatističkih snaga države na strani odbrane uključivali uništavanje i pljačku javnih škola i biblioteka i zastrašivanje nastavnika i učenika gruzijskog porijekla. Kao direktna posljedica toga, djeca školskog uzrasta na ovim teritorijama su navodno bila spriječena da nastave svoje obrazovanje. Prema riječima Vlade podnositelja, ovo je predstavljalo uobičajenu praksu državnih organa u pogledu kršenja prava na obrazovanje prema članu 2. Protokola br. 1. Međutim, Sud je smatrao da nije posjedovao dovoljno dokaza da bi zaključio van razumne sumnje da je bilo incidenata suprotnih članu 2. Protokola br. 1 (stav 314; vidjeti i *Gruzija protiv Rusije (I)*, 2014, stavovi 236–237; *Ukrajina i Nizozemska protiv Rusije* (odl.) [VV], 2023, stav 870).

2. Zaštita prava na obrazovanje: opšti principi i ciljevi

80. Član 2. Protokola br. 1 odnosi se, između ostalog, na osnovno obrazovanje (*Sulak protiv Turske*, Odluka Komisije, 1996); srednje obrazovanje (*Ponomaryovi protiv Bugarske*, 2011) i fakultetsko obrazovanje (*Leyla Şahin protiv Turske*, 2005). Sud je dosljedno isticao fundamentalni značaj osnovnog i srednjeg obrazovanja za lični razvoj i budući uspjeh svakog djeteta (*Catan i drugi protiv Moldavije i Rusije*, [VV], 2012, stav 144).

81. Pravo na obrazovanje obuhvata pravo na pristup obrazovnim institucijama koje postoje u datom trenutku (*Slučaj „koji se odnosi na određene aspekte zakona o upotrebi jezika u obrazovanju u Belgiji“*, u daljem tekstu „*Belgijski lingvistički slučaj*“, 1968, stav 4. dijela „Zakon“), prenošenje znanja i intelektualni razvoj (*Campbell i Cosans protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1982, stav 33) ali i mogućnost korištenja stečenog obrazovanja i zvanično priznavanje završenih studija (*Belgijski lingvistički slučaj*, stavovi 3–5. dijela „Zakon“).

82. Država je odgovorna za javne, ali i za privatne škole (*Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen protiv Danske*, 1976); na primjer, ona ima pozitivnu obavezu da zaštiti učenike i u državnim i u privatnim školama od zlostavljanja (*O’Keeffe protiv Irske* [VV], 2014, stavovi 144–152). Međutim, države nemaju pozitivnu obavezu da subvencionišu određeni oblik nastave (*Verein Gemeinsam Lernen protiv Austrije* (odl.), 1995), ili da upišu dijete u određenu privatnu školu (*Sanlısoy protiv Turske* (odl.), 2016).

83. Sud je također svjestan da se pravo na obrazovanje odnosi na javnu službu veoma specifične prirode koja koristi ne samo korisnicima već i širem društvu u cjelini, čija demokratska dimenzija uključuje integraciju manjina (*Ponomaryovi protiv Bugarske*, 2011). Samo postojanje nekih nivoa obrazovanja, kao što je osnovno obrazovanje, analizirano je kroz prizmu njihovog značaja za razvoj djeteta (*Timishev protiv Rusije*, 2005, stav 64). Obrazovni programi, uključujući obavezu pohađanja određenih časova, procijenjeni su u svjetlu njihovih ciljeva, kao što su socijalizacija i integracija (*Osmanoğlu i Kocabaş protiv Švajcarske*, 2017, stavovi 97, 103. i 105). Potreba za sprovođenjem mjera desegregacije, kada škole pohađaju samo određene manjine, također je bila razmatrana od strane Suda kroz prizmu inkluzivnog obrazovanja, prakse koju Sud smatra najprikladnijim sredstvom za garantovanje osnovnih principa univerzalnosti i zabrane diskriminacije u ostvarivanju prava na obrazovanje (*Elmazova i drugi protiv Sjeverne Makedonije*, 2022, stav 89).

B. Pristup obrazovanju

1. Opšta načela

84. U skladu sa relevantnim odredbama brojnih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, Sud je potvrdio da pravo na obrazovanje garantuje pristup osnovnom obrazovanju, koje je od prvostepenog značaja za razvoj djeteta (*Timishev protiv Rusije*, 2005, stav 64).

85. Ograničenja prava na obrazovanje postoje iako se u članu 2. Protokola br. 1 ne može naći izričito ograničenje. Međutim, bilo kakva ograničenja ne smiju ograničiti pravo u tolikoj mjeri da naruše njegovu samu suštinu i liše ga djelotvornosti. Moraju biti predvidiva za one na koje se odnose i težiti legitimnom cilju, iako ne postoji sveobuhvatan spisak „legitimnih ciljeva” prema članu 2. Protokola br. 1 (*Leyla Şahin protiv Turske*, 2005, stav 154).

86. Sud je ispitao slučajeve koji uključuju nekoliko vrsta ograničenja pristupa obrazovanju, uključujući i ona koja se odnose na jezik (*Belgijski lingvistički slučaj*, 1968, stav 3. dijela „Zakon”; *Kipar protiv Turske* [VV], 2001; *Catan i drugi protiv Republike Moldavije i Rusije* [VV], 2012); školarine (*Ponomaryovi protiv Bugarske*, 2011); državljanstvo (*Timishev protiv Rusije*, 2005; *Ponomaryovi protiv Bugarske*, 2011); starost (*Çiftçi protiv Turske* (odl.), 2004); zdravlje (*Vavrička i drugi protiv Češke* [VV], 2021; *Memlika protiv Grčke*, 2015) i zakonska pitanja (krivične istrage, *Ali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2011; udaljavanje iz tužene države, Odluke Komisije u slučajevima *Sorabjee protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995; *Jaramillo protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1995; *Dabhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1997; iseljenje, *Lee protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001).⁶

2. Diskriminacija i pristup obrazovanju

a. Djeca sa invaliditetom

87. Konkretni slučaj djece sa invaliditetom rijetko je pokretan pred Sudom. Prema članu 2. Protokola br. 1 (uzet zasebno), prethodna Komisija je zauzela stav da postoji sve veći broj mišljenja prema kojima, kad god je to moguće, djecu sa invaliditetom treba odgajati sa drugom djecom svog uzrasta. Međutim, ta politika se ne može primijeniti na svu djecu sa invaliditetom. Nadležnim organima morala je biti prepušteno široka sloboda u pogledu toga kako da što bolje iskoriste resurse koji su im dostupni u interesu djece sa invaliditetom uopšte (*Simpson protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije, 1989; *S.P. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije, 1997)

88. Član 14. ne zabranjuje državama članicama da različito postupaju sa grupama kako bi ispravile „činjenične nejednakosti među njima”: zapravo, u određenim okolnostima, neuspjeh u pokušaju ispravljanja nejednakosti kroz drugačije postupanje može sam po sebi dovesti do kršenja tog člana.⁷ Sud je također utvrdio da član 14. treba tumačiti u skladu sa zahtjevima iz relevantnih međunarodnih ugovora o ljudskim pravima, posebno Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD), koja propisuje da „razumno prilagođavanje” na koje osobe sa invaliditetom imaju pravo predstavlja „neophodno i adekvatno modifikovanje i usklađivanje kojim se ne nameće nesrazmjerno, odnosno nepotrebno opterećenje, tamo gdje je to u konkretnom slučaju potrebno, kako bi se obezbijedilo da osobe sa invaliditetom uživaju, odnosno ostvaruju ravnopravno sa drugima sva ljudska prava i osnovne slobode” (član 2). Štaviše, visoke strane ugovornice uživaju polje slobodne procjene da li i u kojoj mjeri razlike u inače sličnim situacijama opravdavaju različito postupanje. Štaviše, svaka mjera koja se odnosi na djecu sa invaliditetom mora dati prioritet najboljem interesu djeteta (*G.L. protiv Italije*, 2020).

89. Nije zadatak Suda da definiše šta se smatra „razumnim prilagođavanjem” – koje može imati različite materijalne i nematerijalne oblike – koje treba sprovesti u obrazovnoj sferi kao odgovor na obrazovne potrebe osoba sa invaliditetom; domaće vlasti su u mnogo boljoj poziciji da to urade (vidjeti, na primjer, *Çam protiv Turske*, 2016, stav 66). Međutim, važno je da države obrate posebnu pažnju na svoje izbore u ovoj sferi obzirom na njihov uticaj na djecu sa invaliditetom, čiji se visok nivo ranjivosti ne može zanemariti (*G.L. protiv Italije*, 2020, stav 63).

90. Slučaj *G.L. protiv Italije*, 2020, ticao se nemogućnosti autističnog djeteta da dobije specijalizovanu podršku u učenju na koju je imalo pravo po zakonu u prve dvije godine osnovne škole. Sud je utvrdio

⁶ Više detalja vidjeti u Vodiču o članu 2. Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.

⁷ Više detalja vidjeti u Vodiču o članu 14. i članu 1. Protokola br. 12.

da tokom tog perioda, osim privatne pomoći koju su plaćali roditelji podnositelja i nekoliko intervencija školskog osoblja, podnositeljica nije dobila specijalizovanu pomoć na koju je imala pravo, a koja je trebalo da joj omogući da koristi obrazovne i socijalne usluge škole ravnopravno sa ostalim učenicima. Sud je dalje utvrdio da je diskriminacija koju je podnositeljica pretrpjela bila posebno ozbiljna jer se dogodila u okviru osnovnog školovanja, kada se postavljaju temelji za sveukupno obrazovanje i socijalnu integraciju i prva iskustva zajedničkog života – i što je obavezno u većini zemalja.

91. U slučaju *T.H. protiv Bugarske*, 2023, dijete koje je imalo poteškoće u ponašanju u školi, a kasnije mu je dijagnostikovano hiperkinetički poremećaj i specifičan razvojni poremećaj školskih vještina, žalilo se da je u prve dvije godine osnovne škole bio diskriminisan od strane svojih nastavnika, koji su ga navodno nepovoljnije tretirali zbog njegovog invaliditeta i nisu uspjeli da organizuju njegovo obrazovanje na način koji odgovara njegovim posebnim obrazovnim potrebama (stavovi 1, 87). Uzimajući u obzir problematično ponašanje podnositelja u školi i incidente koji su iz toga proizašli, Sud je odlučio da se disciplinska sankcija koja mu je izrečena i odluka direktora škole da prekine njegovo školovanje ne mogu smatrati neopravdanim ili nerazumnim (stavovi 113–116). Priznajući da je agresivno i problematično ponašanje podnositelja negativno uticalo na sigurnost i dobrobit drugih učenika i njihovo pravo na djelotvorno obrazovanje, Sud je smatrao da su postupci nastavnika pokušaj da se postigne teška ravnoteža između interesa podnositelja i interesa njegovih drugova iz razreda (stav 122). Sud je naglasio da član 14. Konvencije zahtijeva razumno prilagođavanje, a ne sva moguća prilagođavanja koja bi se mogla izvršiti radi ublažavanja razlika bez obzira na njihove troškove ili praktične aspekte (stav 122). Stoga, nije utvrdio kršenje člana 14. Konvencije u vezi sa članom 2. Protokola br. 1 (stav 123).

b. Administrativni status i državljanstvo

92. U slučaju *Ponomaryovi protiv Bugarske*, 2011, Sud je razmatrao slučaj dva učenika ruske nacionalnosti koji žive u Bugarskoj sa majkom, ali nemaju stalne boravišne dozvole. Iako je srednjoškolsko obrazovanje u Bugarskoj besplatno, dvojici podnositelja je naplaćena školarina zbog njihovog administrativnog statusa. Sud je primijetio da podnositelji nisu bili u položaju pojedinaca koji su nezakonito došli u zemlju, a zatim polagali pravo na korištenje njenih javnih službi, uključujući besplatno školovanje. Iako su se podnositelji donekle nenamjerno, našli u situaciji stranaca bez stalnih boravišnih dozvola, vlasti nisu imale suštinski prigovor na njihov ostanak u Bugarskoj i očigledno nikada nisu imale ozbiljnu namjeru da ih deportuju. Bugarske vlasti nisu uzele u obzir ovu situaciju, niti je zakon predviđao bilo kakvo izuzeće od plaćanja školarine. Shodno tome, i imajući u vidu važnost srednjeg obrazovanja, Sud je utvrdio da zahtjev da dva učenika plaćaju školarinu za srednje obrazovanje zbog svog državljanstva i imigracionog statusa sačinjava kršenje člana 14. u vezi sa članom 2. Protokola br. 1 uz Konvenciju.

c. Etničko porijeklo

90. Sud se također bavio teškoćama u vezi sa obrazovanjem romske djece u nizu evropskih država i primijetio je da su, kao rezultat svoje burne historije i stalnog iskorjenjivanja, Romi postali posebna vrsta ugrožene i ranjive manjine kojoj je stoga potrebna posebna zaštita koja se proteže i na sferu obrazovanja (*D.H. i drugi protiv Češke* [VV], 2007, stav 182).

93. U vezi s tim, Sud je ispitao slučajeve u kojima se romska djeca sistematski smještaju u odvojena odjeljenja ili škole, bilo privremeno (*Oršuš i drugi protiv Hrvatske* [VV], 2010) ili na duže vrijeme i na domaćem nivou (*D.H. i drugi protiv Češke* [VV], 2007; *Salay protiv Slovačke**, 2025). Sud se također bavio slučajevima koji su predstavljali segregaciju romske djece na lokalnom nivou, u javnim školama koje pohađaju gotovo isključivo romska djeca, i utvrdio je kršenje člana 14. u vezi sa članom 2. Protokola br. 1 (*Lavida i drugi protiv Grčke*, 2013; *Elmazova i drugi protiv Sjeverne Makedonije*, 2022; *Szolcsán protiv Mađarske*, 2023) jer su podnositelji bili izloženi nejednakom postupanju za koje nije postojalo objektivno i razumno opravdanje, ili člana 1. Protokola br. 12 Konvencije (*X i drugi protiv*

Albanije, 2022), jer vlasti nisu blagovremeno usvojile odgovarajuće mjere desegregacije kako bi ispravile činjeničnu nejednakost i spriječile nastavak naknadne diskriminacije, iako su takve mjere bile zahtijevane na domaćem i evropskom nivou (*Elmazova i drugi protiv Sjeverne Makedonije*, 2022).

C. Sadržaj i kvalitet obrazovanja

1. Institucionalno obrazovanje

94. Obaveze država u vezi sa institucionalnim obrazovanjem i nastavom uglavnom se ispituju u skladu sa članom 2. Protokola br. 1, što podrazumijeva mogućnost da država uspostavi obavezno školovanje, bilo u državnim ili privatnim školama zadovoljavajućeg standarda (*Family H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije, 1984; *Leuffen protiv Njemačke*, Odluka Komisije, 1992; *B.N. i S.N. protiv Švedske*, Odluka Komisije, 1993; *Konrad protiv Njemačke* (odl.), 2006).

95. Sud je također ispitaio prigovore na osnovu člana 10. koje se odnose na korištenje prava podnositelja da podnese predstavku određenim državnim vlastima sa zahtjevom za obrazovanje na kurdskom jeziku – mogućnost koja nije bila predviđena ni na jednom nivou obrazovanja u javnim ili privatnim turskim institucijama u vrijeme slučaja (*Döner i drugi protiv Turske*, 2017, stavovi 88–89).

a. Nastavni plan i program i podrška u obrazovanju

96. Uspostavljanje i planiranje nastavnih planova i programa u principu spadaju u nadležnost visokih strana ugovornica. Ništa ne sprječava da oni sadrže informacije ili znanje vjerske ili filozofske prirode (*Folgerø i drugi protiv Norveške* [VV], 2007, stav 84; *Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen protiv Danske*, 1976, stav 53; *Valsamis protiv Grčke*, 1996, stav 28).

97. Konkretno, druga rečenica člana 2. Protokola br. 1 ne sprječava države da putem nastave ili obrazovanja prenose informacije ili znanja direktno ili indirektno religiozne ili filozofske prirode. Čak ni roditeljima ne dozvoljava da se protive integraciji takve nastave ili obrazovanja u školski program, jer bi u suprotnom svaka institucionalna nastava rizikovala da se pokaže nepraktičnom. Međutim, druga rečenica člana 2. Protokola br. 1 podrazumijeva da država, prilikom ispunjavanja funkcija koje je preuzela u vezi sa obrazovanjem i nastavom, mora da vodi računa da se informacije ili znanje uključeno u nastavni plan i program prenose na objektivni, kritički i pluralistički način. Državi je zabranjeno da se bavi indoktrinacijom koja bi se mogla smatrati nepoštovanjem vjerskih i filozofskih uvjerenja roditelja. To je granica koja se ne smije prekoračiti (*Folgerø i drugi protiv Norveške* [VV], 2007, stav 84).

b. Vjerski simboli

98. Kada su u pitanju vjerski aspekti obrazovanja, Sud smatra da se Konvencija mora čitati u cjelini i da član 2. Protokola br. 1 sačinjava, barem u svojoj drugoj rečenici, *lex specialis* u odnosu na član 9. u pitanjima obrazovanja i nastave (*Folgerø i drugi protiv Norveške* [VV], 2007, stav 84; *Lautsi i drugi protiv Italije* [VV], 2011, stav 59; *Osmanoğlu i Kocabaş protiv Švajcarske*, 2017, stav 90).

99. Sud je rješavao slučajeve u kojima su podnositelji uložili prigovor na neželjeno izlaganje vjerskim simbolima ili ceremonijama u obrazovnom kontekstu ili, obrnuto, da im je zabranjeno nošenje vjerske odjeće ili povezanih simbola u školi.

100. U slučaju *Lautsi i drugi protiv Italije* [VV], 2011, Sud je zaključio da su, odlučivši da zadrže krstove u učionicama državne škole koju pohađa jedno od podnositeljeve djece, vlasti postupile u granicama svog polja slobodne procjene, u kontekstu svoje obaveze da, u vršenju funkcija koje preuzimaju u vezi sa obrazovanjem i nastavom, poštuju pravo roditelja da obezbijede takvo obrazovanje i nastavu u skladu sa sopstvenim vjerskim i filozofskim uvjerenjima (stav 76). Sud je smatrao da je krst na zidu suštinski pasivan simbol i da se ne može smatrati simbolom koji ima uticaj na učenike i koji je uporediv sa uticajem didaktičkog govora ili učešća u vjerskim aktivnostima (stav 72).

101. Sud je također ispitaio, prema članu 9, zahtjeve u vezi sa pravom nošenja vjerske odjeće i simbola u obrazovnim prostorijama. Na primjer, u dva slučaja koja su se odnosila na izbacivanje učenica iz državne škole zbog odbijanja da skinu marame tokom časova fizičkog vaspitanja i sporta, Sud nije utvrdio kršenje člana 9 (*Dogru protiv Francuske*, 2008; *Kervanci protiv Francuske*, 2008). U vrijeme slučaja, nijedan zakon nije eksplicitno zabranjivao nošenje marame na časovima fizičkog vaspitanja. Međutim, zaključak do kog su došle domaće vlasti – da je nošenje vela, poput islamske marame, nespojivo sa časovima sporta iz razloga zdravlja ili sigurnosti – nije bio nerazuman. Izrečena kazna je bila samo posljedica odbijanja podnositelja da se pridržavaju pravila koja važe u školskim prostorijama – o kojima su bile pravilno obaviještene – a ne njihovih vjerskih uvjerenja, kako su tvrdile. Štaviše, Sud je uzeo u obzir polje slobodne procjene koje se mora ostaviti državama članicama u pogledu uspostavljanja delikatnih odnosa između vjerskih institucija i država. Smatrao je da je vjerska sloboda, priznata i ograničena zahtjevima sekularizma, legitimna u svjetlu vrijednosti koje leže u osnovi Konvencije (*Dogru protiv Francuske*, 2008, stav 72).

102. Nakon perioda relevantnog za ova dva slučaja donijet je zakon koji, u skladu s principom sekularizma, reguliše nošenje simbola ili odjevnih obilježja vjerskih uvjerenja u prostorijama javnih škola. Podnositeljice su se usprotivile zabrani i kasnijim udaljenjima učenica iz škole zbog njihovog odbijanja da tokom nastave uklone „upadljive simbole” vjerske pripadnosti: Sud je ukazao na polje slobodne procjene koje je u ovoj oblasti prepušteno domaćim vlastima i ocijenio da su osporene mjere bile opravdane i proporcionalne legitimnom cilju kojem se težilo, posebno imajući u vidu da su učenice imale mogućnost da nastave školovanje u drugim obrazovnim ustanovama (*Gamaleddyn protiv Francuske* (odl.), 2009, stav 2; *Aktas protiv Francuske* (odl.), 2009, stav 2; *Ranjit Singh protiv Francuske* (odl.), 2009, stav 1; *Jasvir Singh protiv Francuske* (odl.), 2009, stav 1; *Bayrak protiv Francuske* (odl.), 2009, stav 2; *Ghazal protiv Francuske* (odl.), 2009, stav 1).

c. Mješovitost

103. U slučaju *Osmanoğlu i Kocabaş protiv Švajcarske*, 2017, roditelji podnositelji uložili su prigovor na novčanu kaznu koja im je izrečena zbog odbijanja, iz vjerskih razloga, da dozvole svojim kćerkama da pohađaju obavezne mješovite časove plivanja u njihovoj osnovnoj školi. Sud je ponovio da škola igra posebnu ulogu u procesu socijalne integracije, koja je još značajnija kada su u pitanju djeca stranog porijekla. Obzirom na važnost obaveznog obrazovanja za razvoj djece, izuzeće od određenih časova bilo je opravdano samo u veoma izuzetnim okolnostima, pod jasno definisanim uslovima i imajući u vidu jednakost postupanja prema svim vjerskim grupama (stav 96). Sud je također utvrdio da je interes djece za svestrano obrazovanje koje omogućava njihovu uspješnu socijalnu integraciju u skladu sa lokalnim običajima i navikama imao prednost nad željom roditelja da njihove kćerke budu izuzete od mješovitih časova plivanja (stavovi 97, 100. i 105). Konkretno, utvrđeno je da su vlasti ponudile podnositeljima veoma fleksibilne aranžmane, tako što je njihovim kćerkama bilo dozvoljeno, između ostalog, da nose burkini na časovima plivanja; regulatorni okvir, zajedno sa postupkom koji je uslijedio i koji je rezultirao novčanom kaznom izrečenom roditeljima, omogućio je da se meritum njihovog zahtjeva za izuzeće ispita u skladu sa članom 9. Konvencije (stavovi 101; 104). Shodno tome, nije utvrđeno kršenje člana 9.

d. Ceremonije i obredi

104. Član 2. Protokola br. 1 primjenjuje se i na sadržaj nastave i na način njenog pružanja.

105. Na primjer, ova odredba se primjenjivala na obavezu učešća na paradi ispred školskog kruga tokom praznika. Iako je Sud smatrao iznenađujućim da se od učenika može zahtijevati da učestvuju u takvom događaju pod prijetnjom suspenzije iz škole – čak i ako je to samo na ograničeno vreme, takva obilježavanja nacionalnih događaja služila su, na svoj način, i pacifističkim ciljevima i javnom interesu, a prisustvo vojnih predstavnika na nekim paradama samo po sebi nije mijenjalo prirodu tih parada. Štaviše, obaveza učenice nije lišavala njene roditelje prava da prosvjećuju i savjetuju svoju djecu, ili da

vode svoju djecu putem koji je u skladu sa sopstvenim vjerskim ili filozofskim uvjerenjima roditelja (*Efstratiou protiv Grčke*, 1996, stav 32; *Valsamis protiv Grčke*, 1996, stav 31).

106. U slučaju *Perovy protiv Rusije*, 2020, podnositelj, dijete u vrijeme događaja, podnio je prigovor po članu 9. u svoje ime, tvrdeći da je održavanje jednokratne kratke vjerske ceremonije u opštinskoj školi povrijedilo njegovu slobodu vjeroispovijesti. Sud je smatrao da njegovo samo prisustvo, bez prisiljavanja da učestvuje u manifestovanju uvjerenja druge hrišćanske denominacije niti odvratanja od pridržavanja sopstvenih uvjerenja, ne sačinjava kršenje člana 9 (stav 76). Iako je prisustvovanje na ceremoniji moglo biti neprijatno, ovo treba posmatrati u širem kontekstu otvorenosti uma i tolerancije potrebne u demokratskom društvu konkurentskih vjerskih grupa, koje se ne mogu pozivati na član 9. da bi ograničile ostvarivanje vjerskih sloboda drugih. U ovom kontekstu, Sud je utvrdio da vrijednosti pluralizma i tolerancije ne daju nijednoj vjerskoj grupi ili pojedincu pravo da odbije prisustvo na pojedinačnim ili kolektivnim manifestacijama drugih vjerskih ili nereligioznih uvjerenja i ubjeđenja (stav 73).

e. Seksualno obrazovanje

107. Sud smatra da se član 2. Protokola br. 1 primjenjuje na časove seksualnog obrazovanja u kontekstu institucionalnog obrazovanja.

108. U slučaju *Jimenez Alonso i Jimenez Merino protiv Španije* (odl.), 2000, Sud je odbacio prigovor oca koji je, na osnovu svojih moralnih i vjerskih uvjerenja, odbio da dozvoli svojoj kćerki da pohađa časove seksualnog obrazovanja u državnoj osnovnoj školi. Sud je primijetio da je čas seksualnog obrazovanja bio osmišljen da učenicima pruži objektivne i naučne informacije opšteg karaktera o seksualnom životu ljudi, veneričnim bolestima i sidi. Cilj brošure bio je da ih upozori na neželjene trudnoće, rizik od trudnoće u sve mlađem uzrastu, metode kontracepcije i seksualno prenosive bolesti. Takve informacije bi se mogle tumačiti kao informacije od opšteg interesa i ni na koji način nisu predstavljale pokušaj indoktrinacije usmjeren na zagovaranje određenog seksualnog ponašanja (stav 1. dijela „Zakon“).

109. Isto tako, u slučaju *Dojan i drugi protiv Njemačke* (odl.), 2011, Sud je prigovore žalbe koje je podnijelo nekoliko parova koji su uzalud tražili izuzeće, na osnovu svojih vjerskih uvjerenja, od određenih časova seksualnog vaspitanja ili školskih događaja za svoju djecu dok su bila upisana u četvrti razred lokalne državne osnovne škole. Sud je primijetio da su časovi seksualnog vaspitanja imali za cilj neutralno prenošenje znanja o rađanju, kontracepciji, trudnoći i porođaju, u skladu sa osnovnim zakonskim odredbama, smjernicama i nastavnim planom i programom, koji su zasnovani na aktuelnim naučnim i obrazovnim standardima (stav 2. dijela „Zakon“).

110. Sud je također ispitivao tvrdnje u vezi sa seksualnim obrazovanjem u mlađem uzrastu. Na primjer, u slučaju *A.R. i L.R. protiv Švajcarske* (odl.), 2017, podnositelji nisu dovodili u pitanje samo postojanje časova seksualnog obrazovanja, već korisnost seksualnog obrazovanja u ranom uzrastu, naime od 4 do 8 godina. Sud je ispitaio slučaj na osnovu člana 8 – navodeći da Švajcarska nije ratifikovala Protokol br. 1 (stavovi 25–26). Sud se složio sa činjenicom da su mala djeca posebno osjetljiva i lako podložna uticaju i, kako je potvrđeno članom 5. UNCRC, da odnos između djeteta i njegovih roditelja ima poseban značaj u ovim ključnim godinama razvoja. Međutim, u posebnim okolnostima slučaja, Sud je utvrdio da je relevantno seksualno obrazovanje pratilo ciljeve zaštite djece od svih oblika nasilja, cilj koji je također predviđen članom 19. UNCRC, i da ti časovi nisu imali za cilj bilo kakvu indoktrinaciju učenika. Shodno tome, Sud je zaključio da je njihova predstava neprihvatljiva.

f. Disciplina

111. Funkcije koje se odnose na unutrašnju administraciju škole, kao što je disciplina, čine sastavni dio obrazovnog procesa i prava na obrazovanje (*Costello-Roberts protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1993, stav 27).

112. Pravo na obrazovanje u principu ne isključuje pribjegavanje disciplinskim mjerama kao što su suspenzija ili isključenje iz obrazovne ustanove kako bi se osiguralo poštovanje njenih internih pravila (*Ali protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2011, stav 54). Međutim, takvi propisi ne smiju da povrijede suštinu prava ili da budu u sukobu sa drugim pravima zagaranovanim Konvencijom ili njenim protokolima (*Çölgeçen i drugi protiv Turske*, 2017, stavovi 50–51).

113. Stoga, pravo na obrazovanje ne zabranjuje trajno ili privremeno isključenje iz obrazovne ustanove zbog prevare (*Sulak protiv Turske*, Odluka Komisije, 1996) ili nedoličnog ponašanja (*Whitman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, Odluka Komisije, 1989).

114. Sud je odbacio predstavku zbog nedostatka značajne štete (član 35. stav 3. tačka (b) Konvencije), podnijetu u vezi sa privremenim isključenjem učenika na oko tri mjeseca (vidjeti posebne okolnosti u slučaju *C.P. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2016).

g. Bezbjedno okruženje za učenje: nasilje, maltretiranje, uznemiravanje

115. Pozitivne obaveze države prema članu 3. Konvencije, da svima u svojoj jurisdikciji obezbijedi prava i slobode definisane Konvencijom, zahtijevaju od država da preduzmu mjere kako pojedinci u njenoj jurisdikciji ne bi bili izloženi mučenju ili nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, uključujući i zlostavljanje koje sprovode pojedinci. Ove mjere moraju obezbijediti djelotvornu zaštitu, posebno djece i drugih ranjivih osoba, i moraju uključivati razumne korake za sprječavanje zlostavljanja za koje su vlasti znale ili su morale znati (*Durđević protiv Hrvatske*, 2011, stav 118; vidjeti i *Osman protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998, stav 116, u vezi sa članom 2).

116. Prigovori koji se odnose na propust države da zaštiti dijete od čestih batina od strane drugih učenika u školi također spadaju u djelokrug člana 8. Konvencije (*Durđević protiv Hrvatske*, 2011, stavovi 105–107).

117. Iako neće sve mjere u oblasti obrazovanja uticati na pravo na poštovanje privatnog života, bilo bi nemoguće pomiriti akte nasilja ili zlostavljanja od strane nastavnika i drugih službenika u obrazovnim institucijama sa pravom djece na obrazovanje i sa poštovanjem njihovog privatnog života. Potreba za eliminisanjem takvog postupanja iz obrazovnih sredina također je jasno potvrđena na međunarodnom nivou. U kontekstu pružanja važne javne službe kao što je obrazovanje, suštinska uloga obrazovnih vlasti je da zaštite zdravlje i dobrobit učenika, imajući u vidu, posebno, njihovu ranjivost s obzirom na njihovu mladost. Stoga je primarna dužnost obrazovnih vlasti da obezbijede sigurnost učenika kako bi ih zaštitili od svakog vida nasilja tokom vremena u kojem su pod nadzorom obrazovnih vlasti (*Kayak protiv Turske*, 2012, stav 59; *F.O. protiv Hrvatske*, 2021, stavovi 81–82).

118. Sud je ispitao, prema članu 8, slučaj u kojem je nastavnik državne škole verbalno zlostavljao učenika tri puta, u roku od nekoliko dana, priznajući da se prigovori na uznemiravanje u školi također mogu ispitivati po članu 3. Konvencije (*F.O. protiv Hrvatske*, 2021, stav 53). U tom slučaju, Sud je naglasio da učestalost, težina povrede i namjera nanošenja povrede nisu preduslovi za definisanje nasilja i zlostavljanja u obrazovnom okruženju i da uznemiravanje verbalnim zlostavljanjem kojem je podnositelj bio izložen od strane svog nastavnika predstavlja neprihvatljivo miješanje u njegovo pravo na poštovanje privatnog života (stav 88). Štaviše, Sud je utvrdio da državne vlasti nisu reagovala sa potrebnom marljivošću na tvrdnje podnositelja o uznemiravanju u školi (stav 103).

119. U slučaju u kojem se podnositelj, koji je u to vrijeme imao petnaest godina, žalio na nedostatak adekvatnih mjera za zaštitu od nasilja od strane njegovih drugova iz razreda i drugih učenika u školi koju je pohađao, Sud je smatrao da priroda prigovora ne zahtijeva nužno krivično procesuiranje. Stoga nije bilo potrebe da podnositelj podnese krivičnu prijavu da bi njegova predstavka bila prihvatljiva. Međutim, tvrdnje podnositelja smatrane su nedovoljno konkretnim u pogledu mjesta, vremena i prirode spornih radnji, tako da nisu pokrenule pozitivnu obavezu države prema članovima 3. i 8. Konvencije (*Durđević protiv Hrvatske*, 2011, stav 113).

120. U drugom kontekstu, Sud nije utvrdio povredu člana 10. u slučaju u kojem je ujak djeteta osuđen za veličanje zločina sloganom odštampanim na majici koju je nosio njegov trogodišnji nećak u vrtiću. Sud je posebno uzeo u obzir obrazloženje domaćeg suda o posebnim okolnostima slučaja, naime korištenje trogodišnjeg djeteta kao nesvjesnog nosioca sporne poruke i specifičan kontekst u kome je poruka distribuirana, naime ne samo javno mjesto već i školski kompleks, gdje su bila mala djeca (*Z.B. protiv Francuske*, 2021, stav 61).

2. Vaninstitucionalno obrazovanje

121. Sud je također ispitao sadržaje i materijale koji imaju obrazovnu svrhu, direktno ili indirektno, ali postoje van čisto institucionalnog konteksta obrazovanja.

122. Slučaj *Macaté protiv Litvanije* [VV], 2023 (stav 216), odnosio se na knjigu bajki koja prikazuje istospolne veze. Autor je namijenio knjigu djeci uzrasta od devet do deset godina, ali je privremeno obustavljena, a njen sadržaj je kasnije označen kao štetan. Sud je smatrao da, kada se ograničenja pristupa djece informacijama o istospolnim vezama zasnivaju isključivo na razlozima koji se tiču seksualne orijentacije (odnosno kada ne postoji nijedan drugi osnov da se takve informacije smatraju neprimjerenim ili štetnim za dječiji rast i razvoj), ona ne teže nijednom cilju koji bi se mogao prihvatiti kao legitiman u smislu člana 10. stav 2. Konvencije. Takva ograničenja su stoga bila nespojiva sa članom 10. (vidjeti i *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1976, stavovi 52–58).

123. Sud smatra da je, prilikom procjene opravdanosti miješanja koje teži legitimnim ciljevima zaštite morala ili javnog zdravlja, ranjivost članova javnosti koji imaju pristup spornom tekstu važna.

124. Na primjer, u slučaju *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1976, sporna knjiga je bila posebno namijenjena školskim učenicima uzrasta od dvanaest do osamnaest godina. Sud je utvrdio da su, uprkos raznovrsnosti i stalnoj evoluciji stavova o etici i obrazovanju u Ujedinjenom Kraljevstvu, nadležne engleske sudije imale pravo, vršeći svoje diskreciono pravo, da u tom trenutku smatraju da će knjiga imati štetne posljedice po moral mnoge djece i adolescenata koji će je čitati (stav 52).

125. Na sličan način, u slučaju u kojem su podnositelji osuđeni zbog ostavljanja homofobičnih letaka u ormarićima učenika u srednjoj školi, Sud je utvrdio da se, uprkos prihvatljivosti cilja podnositelja – da započnu debatu o nedostatku objektivnosti u obrazovanju u švedskim školama – mora obratiti pažnja na način izražavanja na lecima. Leci su opisivali homoseksualnost kao „devijantnu seksualnu sklonost” koja je imala „moralno destruktivan efekat” na društvo i bila je odgovorna za razvoj HIV-a i side. Sud je posebno uzeo u obzir da su učenici bili u ranjivom i osjetljivom uzrastu (*Vejdeland i drugi protiv Švedske*, 2012, stav 56).

126. Nasuprot tome, činjenica da su poruke bile dostupne posebno ranjivoj publici kao što su djeca nije bila dovoljna da opravda miješanje države, pod uslovom da poruke nisu bile agresivne, seksualno eksplicitne ili da zagovaraju određeno seksualno ponašanje, i da su ti maloljetnici bili izloženi idejama raznolikosti, jednakosti i tolerancije. U osjetljivim pitanjima kao što je javna diskusija o seksualnom obrazovanju, gdje postoji obaveza postizanja ravnoteže između roditeljskih stavova, obrazovne politike i prava trećih lica na slobodu izražavanja, vlasti nisu imale drugog izbora nego da pribjegnu kriterijima objektivnosti, pluralizma, naučne tačnosti i, na kraju krajeva, korisnosti određene vrste informacija za mladu publiku (*Bayev i drugi protiv Rusije*, 2017, stav 82). U tom slučaju, Sud je utvrdio kršenje člana 10. uzetog zasebno i u vezi sa članom 14. u vezi sa miješanjem zasnovanim na zakonskoj zabrani promocije homoseksualnosti među maloljetnicima.

D. Diskriminacija po osnovu rođenja

127. Još 1979. godine, Sud je presudio da su ograničenja prava djece na nasljeđivanje po osnovu rođenja nespojiva sa Konvencijom (*Marckx protiv Belgije*, 1979, stav 59). Od tada je ponavljao ovaj osnovni princip, utvrđujući zabranu diskriminacije po osnovu rođenja djeteta „van braka” kao standard zaštite evropskog javnog reda (*Fabris protiv Francuske* [VV], 2013, stav 57).

128. Razlika koja je postojala u mnogim državama članicama između djece „rođene van braka” („nezakonita”) i djece „rođene u braku” („zakonita”) u svrhu nasljeđivanja pojavila se u nekoliko slučajeva na osnovu člana 8. uzetog zasebno (*Johnston i drugi protiv Irske*, 1986) i u vezi sa članom 14 (*Vermeire protiv Belgije*, 1991; *Brauer protiv Njemačke*, 2009) ili prema članu 1. Protokola br. 1 (*Fabris protiv Francuske* [VV], 2013; *Inze protiv Austrije*, 1987; *Mazurek protiv Francuske*, 2000; *Merger i Cros protiv Francuske*, 2004). Sud je proširio princip na usvojenu djecu u slučaju *Pla i Puncernau protiv Andore*, 2004.

129. Danas države članice Vijeća Evrope dijele opštu saglasnost da se djecu rođena u braku i van njega treba tretirati jednako. To je dovelo do jedinstvenog pristupa domaćih zakonodavaca po ovom pitanju i do društvenog i pravnog trenda koji definitivno podržava cilj postizanja jednakosti među djecom (*Fabris protiv Francuske* [VV], 2013, stav 58).

130. U slučaju koji se tiče odbijanja dodjele malteškog državljanstva vanbračnom djetetu čija majka nije bila Maltežanka, Sud je objasnio da, iako pravo na državljanstvo samo po sebi nije bilo pravo iz Konvencije i iako njegovo uskraćivanje u slučaju podnositelja nije dovelo do kršenja člana 8, njegov uticaj na društveni identitet podnositelja bio je takav da ga je doveo u opšti obim i djelokrug člana 8. Konvencije (*Genovese protiv Malte*, 2011, stavovi 34–36). Dalje je utvrdio povredu člana 14. u vezi sa tim članom.

IV. Zdravlje, stanovanje i zaštita podataka

Član 2. Konvencije – Pravo na život

„1. Pravo na život svakog čovjeka zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namjerno lišen života, osim kod izvršenja smrtne kazne po presudi suda, kojom je proglašen krivim za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

2. Lišenje života nije u suprotnosti sa ovim članom ako proizilazi iz upotrebe sile koja je apsolutno neophodna:

(a) u odbrani svakog pojedinca od nezakonitog nasilja;

(b) prilikom zakonitog lišenja slobode ili sprječavanja bjekstva osobe koja je zakonito lišena slobode;

(c) u akciji preduzetoj, u skladu sa zakonom, radi gušenja nemira ili pobune.”

Član 3. Konvencije – Zabrana mučenja

„Niko neće biti podvrgnut torturi, neljudskom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.”

Član 8. Konvencije – Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

„1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javna vlast se ne miješa u vršenje ovog prava, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, ekonomske dobrobiti zemlje, sprječavanja nereda ili sprječavanja zločina, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

A. Zdravstvena zaštita⁸

131. Kao opšti princip, sudska praksa Suda priznaje obavezu država da najbolje interese djeteta, kao i interese djece kao grupe, stave u centar svih odluka koje utiču na njihovo zdravlje i razvoj (*Vavrička i drugi protiv Češke* [VV], 2021, stavovi 287–288).

132. U slučaju *Vavrička i drugi protiv Češke*, 2021, Sud je ispitao prigovore koje se tiču zakonske obaveze vakcinacije djece protiv bolesti dobro poznatih u medicini, čije je nepoštovanje dovelo do odbijanja upisa djece u predškolske ustanove ili novčanih kazni za njihove roditelje. Utvrdivši da nije došlo do kršenja člana 8, Sud je presudio da je zdravstvena politika tužene države bila u skladu sa najboljim interesima djece u smislu da politika obavezne vakcinacije može biti opravdana kako bi se postigao kolektivni imunitet i zaštitila ona djeca koja su imala kontraindikacije i nisu mogla biti imunizovana. Štaviše, primijetio je da se obaveza vakcinacije u tuženoj državi odnosila na ograničen broj bolesti protiv kojih je vakcinacija smatrana djelotvornom i bezbjednom od strane naučne zajednice; izuzeci su bili dozvoljeni u pogledu određenih grupa djece; i nije postojala odredba koja bi dozvoljavala prisilnu primjenu vakcinacije. Štaviše, iako je prihvatio da isključenje podnositelja iz predškolskog uzrasta znači gubitak važne prilike za malu djecu da razviju svoje ličnosti i da počnu da stiču važne društvene vještine i vještine učenja u formativnom pedagoškom okruženju, Sud je utvrdio da su to bile direktne posljedice izbora njihovih roditelja da odbiju da ispune zakonsku dužnost, čija je svrha zaštita zdravlja, posebno u toj starosnoj grupi. U ovom kontekstu, Sud je primijetio da podnositelji nisu bili lišeni svake mogućnosti ličnog, društvenog i intelektualnog razvoja, čak ni po

---

⁸ Vidjeti i [Vodič o sudskoj praksi Konvencije – Socijalna prava](#).

cijenu dodatnog, a možda i značajnog, napora i troškova od strane njihovih roditelja (*Vavrička i drugi protiv Češke* [VV], 2021, stavovi 306–307).

133. Sud je smatrao da su određene medicinske intervencije koje se izvode na djeci, kao što je sterilizacija i sakaćenje ženskih genitalija, u principu nespojive sa članom 3. Konvencije (*N.B. protiv Slovačke*, 2012, stav 73; *Sow protiv Belgije*, 2016, stav 62).

134. Informisani pristanak djeteta ili njegovog zakonskog zastupnika je potreban prije obavljanja medicinskog testa ili liječenja (*N.B. protiv Slovačke*, 2012, stav 74; *I.G. i drugi protiv Slovačke*, 2012, stavovi 122–123; *M. protiv Francuske* (odl.), 2022, stav 61), uključujući smještaj u psihijatrijsku bolnicu (*V.I. protiv Republike Moldavije*, 2024, stavovi 103. i 133–135). Sud je utvrdio povredu člana 3. u slučaju sterilizacije romske djece gdje nije bilo saglasnosti (*N.B. protiv Slovačke*, 2012, stavovi 74–88; *I.G. i drugi protiv Slovačke*, 2012, stavovi 116–134). Sud je također utvrdio povredu člana 8. Konvencije zbog sprovođenja ljekarskog pregleda osumnjičene žrtve zlostavljanja, djeteta, bez saglasnosti roditelja ili sudskog naloga (*M.A.K. i R.K. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010, stavovi 79–80). Djetetu je u bolnici urađena analiza krvi i fotografisano je protiv izričite želje oba roditelja, koji nisu bili prisutni. Sud je utvrdio da nije bilo hitnosti koja bi opravdala sprovođenje pregleda bez saglasnosti roditelja ili sudskog naloga (stavovi 75–80). Štaviše, Sud je utvrdio da, suočeni sa dokazivim tvrdnjama o prisilnim medicinskim intervencijama na djetetu (u specifičnim okolnostima slučaja, djeteta sa intelektualnim invaliditetom i bez roditeljskog staranja), domaće vlasti imaju dužnost prema članu 3. Konvencije da bez odlaganja preduzmu neophodne mjere kako bi procijenili vjerodostojnost tvrdnji, razjasnili okolnosti slučaja i identifikovali odgovorne (*V.I. protiv Republike Moldavije*, 2024, stav 109).

135. Uskraćivanje saglasnosti roditelja za medicinsko liječenje djece može dovesti do sukoba sa ljekarima koje treba riješiti. U slučaju *Glass protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2004, teško hendikepirano dijete je nekoliko puta primljeno u bolnicu. Ljekari su mislili da umire i smatrali su dalju intenzivnu njegu neprikladnom. U jednoj prilici, ljekari su vjerovali da je dijete ušlo u terminalnu fazu i, kako bi mu ublažili bol, dali su mu diamorfin protiv želje majke. Štaviše, u karton djeteta je dodato obavještenje „Ne reanimirati” bez konsultacija sa majkom. Sud je utvrdio da je bolničko osoblje donijelo odluke imajući u vidu ono što su smatrali najboljim u interesu djeteta, tako da je cilj kojem se težilo bio legitiman (stav 77). Međutim, nije objašnjeno zašto bolnica nije zatražila intervenciju suda u početnim fazama kako bi prevazišla zastoj do kojeg je došlo zbog neslaganja sa majkom. Teret preduzimanja takve inicijative i smirivanja situacije, u očekivanju moguće nove hitne situacije, bio je na bolnici. Umjesto toga, ljekari su iskoristili ograničeno raspoloživo vrijeme da pokušaju da nametnu svoje stavove majci (stav 81). U takvim okolnostima, odluka vlasti da zaobiđu prigovore majke na predloženi vid liječenja u odsustvu odobrenja suda rezultirala je kršenjem člana 8.

136. U slučaju *Gard i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2017, prigovor roditelja, po članovima 2. i 8. Konvencije, da je odluka o ukidanju liječenja za održavanje života njihovog djeteta koje pati od smrtonosne genetske bolesti, proglašen je neprihvatljivim. Podnositelji su tvrdili da odgovarajući test koji treba koristiti u njihovom slučaju nije bio jedan od „najboljih interesa” djeteta, već test rizika od „značajne štete” za dijete, jer je prvi dozvoljavao neopravdano miješanje u njihova roditeljska prava prema članu 8. Konvencije (stav 118). Sud je utvrdio da su u ovom slučaju domaći sudovi, na osnovu detaljnih stručnih dokaza, zaključili da postoji rizik od „značajne štete” za dijete, koje je vjerovatno bilo izloženo kontinuiranom bolu, patnji i nevolji i ne bi imalo koristi od eksperimentalnog liječenja koje su predložili roditelji (stav 119, vidjeti i *Afiri i Biddarri protiv Francuske* (odl.), 2018). Rizik od „značajne štete” ponovo je razmatran u slučaju *Parfitt protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2021, odluci o neprihvatljivosti ukidanja liječenja za održavanje života djetetu sa terminalnim medicinskim stanjem. Pozivajući se na slučaj *Vavrička i drugi protiv Češke* [VV], 2021, Sud je utvrdio da primjena testa „najboljeg interesa djeteta” umjesto testa „značajne štete” u domaćim postupcima spada u polje slobodne procjene države (*ibid.*, stav 51).

137. U slučaju *Hanzelkovi protiv Češke*, 2014, preduzeta je zdravstvena mjera kojom se zahtijevalo od majke i njenog novorođenčeta da se vrate u bolnicu nakon što su je napustili odmah nakon porođaja.

Sud je utvrdio kršenje člana 8. jer su, prije nego što su preduzele tako radikalnu mjeru kao što je vraćanje majke u bolnicu uz pomoć policije i sudskog izvršitelja, domaće vlasti prvo trebalo da utvrde nemogućnost manje ekstremnog oblika miješanja u porodični život podnosioca u tako odlučujućem trenutku u njihovim životima (stavovi 78–80).

138. U vezi sa abortusom, Sud je smatrao da se pravo žene na poštovanje njenog privatnog života mora odmjeriti u odnosu na druga konkurentna prava i slobode na koje se poziva, uključujući i prava nerođenog djeteta. Sud je utvrdio da zakon koji reguliše prekid trudnoće ne dotiče samo privatni život žene, jer kad god je žena trudna, njen privatni život postaje usko povezan sa razvojem fetusa (*A, B i C protiv Irske* [VV], 2010, stav 213; *Tysięc protiv Poljske*, 2007, stav 106).

139. U slučaju *P. i S. protiv Poljske*, 2012, Sud je utvrdio kršenje članova 3, 5. i 8. Konvencije zbog postupanja vlasti prema tinejdžerki koja je tražila abortus nakon što je silovana. Sud je utvrdio da su podnositeljicama, djevojčici i njenoj majci, date obmanjujuće i kontradiktorne informacije i da nisu dobile objektivan medicinski savjet. U bolnici u Varšavi vlasti nisu zaštitile djevojčicu od kontakta sa ljudima koji su pokušavali da izvrše pritisak na nju. Uz to, kada je zatražila policijsku zaštitu, nakon napada aktivista protiv abortusa, umjesto toga je uhapšena i smještena u sklonište za maloljetnike. Sud je smatrao da je od „kardinalne važnosti” to što je podnositeljica u to vrijeme imala samo četrnaest godina i da je bila u situaciji velike ranjivosti nakon silovanja (stavovi 161–162).

140. Prava djeteta u zdravstvenom kontekstu također mogu pokrenuti pitanja prema članu 2. Konvencije. U slučaju *Asiye Genç protiv Turske*, 2015, prijevremeno rođena beba je preminula u kolima hitne pomoći, nekoliko sati nakon rođenja, nakon što je beba premještena između bolnica bez prijema na liječenje. Sud je prvenstveno utvrdio da država nije adekvatno obezbijedila pravilnu organizaciju i funkcionisanje javnog bolničkog sistema niti sistema zdravstvene zaštite u cjelini, što je sačinjavalo uskraćivanje medicinske njege do nivoa koji je ugrožavao život pojedinca (stav 80). Drugo, Sud je utvrdio da odgovor turskog pravosudnog sistema na tragediju nije bio prikladan za rasvjetljavanje tačnih okolnosti smrti djeteta, što predstavlja kršenje člana 2. Konvencije (*ibid.*, stavovi 86–87, vidjeti i *Oyal protiv Turske*, 2010).

141. U slučaju *V.I. protiv Republike Moldavije*, 2024, Sud se bavio prisilnim smještajem u psihijatrijsku bolnicu djeteta sa psihosocijalnim invaliditetom bez roditeljskog staranja. Utvrdio je da domaći pravni okvir nije ispunio zahtjev koji je svojstven pozitivnoj obavezi države da uspostavi i djelotvorno primjenjuje sistem koji pruža zaštitu takvoj djeci od ozbiljnih povreda njihovog integriteta, što je suprotno članu 3. Konvencije. Iako je sadržao neke jasne zakonske odredbe koje se tiču prijema djece u ustanove za mentalno zdravlje (stav 125), domaćem pravnom okviru je nedostajala zaštita nezavisne revizije prisilnog smještaja u psihijatrijsku bolnicu, prisilnog psihijatrijskog liječenja i upotrebe hemijskih sredstava za ograničavanje pokreta, i nije imao druge mehanizme za sprječavanje takvog zlostavljanja osoba sa intelektualnim invaliditetom uopšte, a posebno djece bez roditeljskog staranja (stav 129). Sud je također utvrdio da je smještaj djeteta u psihijatrijsku bolnicu i sprovođenje psihijatrijskog liječenja predstavljalo kršenje materijalnog aspekta člana 3, budući da nije postojala dovoljno uvjerljiva i dokazana terapijska potreba (stavovi 142. i 144), posebno imajući u vidu dužinu smještaja (stav 146) i premještaj podnosioca u odjeljenje za odrasle, primjenu hemijskih sredstava za ograničenje pokreta (antipsihotici, neuroleptici i sedativi) bez terapijskog opravdanja, kao i neadekvatne materijalne uslove (stav 157). Sud je također utvrdio da su te radnje nastavile sa diskriminacijom podnosioca kao djeteta sa stvarnim ili percipiranim intelektualnim invaliditetom, što je u suprotnosti sa članom 14. Konvencije (stavovi 175–177). Također je utvrdio da tužena država nije obezbijedila odgovarajući mehanizam koji može da pruži pravno zadovoljenje ljudima, a posebno djeci, sa mentalnim invaliditetom koji tvrde da su žrtve po članovima 3. i 14, čime je prekršila član 13. Konvencije (stav 185).

B. Stanovanje

142. Što se tiče stanovanja, u slučaju *Guberina protiv Hrvatske*, 2016, podnositelj je zatražio oslobođenje od poreza na kupovinu nove nekretnine prilagođene potrebama njegovog teško hendikepiranog djeteta. Vlasti nisu uzele u obzir posebne potrebe njegovog sina i utvrdile su da on ne ispunjava uslove za oslobođenje od poreza zbog toga što već posjeduje odgovarajuće mjesto za život. Sud je naglasio da je Hrvatska, ratifikacijom Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom, bila obavezna da poštuje principe kao što su razuman smještaj, dostupnost i zabrana diskriminacije osoba sa invaliditetom i da je, ignorisanjem specifičnih potreba porodice podnositelja u vezi sa invaliditetom njegovog djeteta, došlo do kršenja člana 1. Protokola br. 1 u vezi sa članom 14. Konvencije (stavovi 98–99). Sud je prvi put priznao da diskriminatorno postupanje prema podnositelju zbog invaliditeta njegovog djeteta predstavlja diskriminaciju na osnovu invaliditeta obuhvaćenu članom 14. Konvencije.

143. U slučaju *J.D. i A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2019, podnositeljici je smanjena socijalna pomoć za stanovanje i bila je primorana da se iseli iz kuće posebno prilagođene potrebama njene kćerke sa invaliditetom. Sud je utvrdio da je, iako bi za nju selidba bila problematična i nepoželjna, efekat mjere bio proporcionalan u njenom slučaju, jer se mogla preseliti u manji, prilagođen smještaj i s obzirom na dostupnost diskrecione socijalne pomoći za stanovanje (stav 101).

144. U slučaju *Bah protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2011, Sud je ispitaio slučaj osobe koja je nenamjerno ostala beskućnica sa djetetom, kojoj socijalne službe nisu dodijelile prioritetnu pomoć jer je njen sin bio pod imigracionom kontrolom. Podnositelj je ušao u Ujedinjeno Kraljevstvo kao tražilac azila, ali mu nije dodijeljen status izbjeglice. Sud je primijetio da priroda statusa na kojem se zasniva različito postupanje ima veliki uticaj na određivanje obima polja slobodne procjene koje se dodjeljuje visokim stranama ugovornicama (stav 47). Obzirom na element izbora koji imigracioni status donosi sa sobom, iako različito postupanje po ovom osnovu mora i dalje biti objektivno i razumno opravdano, potrebno opravdanje neće biti toliko rigorozno kao u slučaju razlike zasnovane, na primjer, na državljanstvu (stav 47). Sud je zaključio da je različito postupanje kojem je podnositelj bio izložen bilo razumno i objektivno opravdano (stav 52).

145. Sud je smatrao da pravo djeteta na stanovanje može sačinjavati legitiman cilj za ograničavanje očevog prava na imovinu prema članu 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju (*Lazarev i Lazarev protiv Rusije* (odl.), 2005). Ovaj slučaj se odnosio na stan koji je podnositelj registrovao na svoje ime i imena njegova dva sina. Kada je odlučio da proda stan, organ starateljstva, čije je odobrenje bilo potrebno za to, nije dao odobrenje jer bi prodaja rezultirala smanjenjem imovine njegovog maloljetnog sina i stoga nije bila u njegovom najboljem interesu. Sud je smatrao da je sporno ograničenje težilo opštem interesu, naime zaštiti prava djece na stanovanje. Ovo je bilo od posebnog značaja u kontekstu ruskog tržišta nekretnina, gdje su djeca i starije osobe bile glavne mete prevara u vidu transakcija koje su uključivale njihove stanove. Što se tiče proporcionalnosti mjere, Sud se nije složio sa tvrdnjom podnositelja da su vlasti uskratile saglasnost jer su pretpostavile njegovu lošu namjeru. Njegova sposobnost postupanja u najboljem interesu svoje djece nije bila osporena niti dovedena u pitanje. Primarna briga vlasti bila je da zaštite imovinu njegovog mlađeg sina dok ne postane punoljetan i ne bude u stanju da sam upravlja svojom imovinom. Predstavka je stoga proglašena neprihvatljivom.

146. Slučaj *Simonova protiv Bugarske*, 2023, odnosio se na nalog za rušenje nezakonito podignute zgrade za koju se tvrdilo da je bila jedini dom podnositelja, samohrane majke, i njene djece. Sud je utvrdio da vlasti nisu adekvatno procijenile rizik od ostavljanja porodice (koja je uključivala najmanje četvoro djece) bez krova nad glavom i da nisu obezbijedile sveobuhvatno rješenje za ublažavanje teškoća sa kojima su se suočavali, kao što je ponuda odgovarajućeg alternativnog smještaja za porodicu ili privremeno preseljenje djece u ustanovu socijalne zaštite (stavovi 51-54). Shodno tome, Sud je utvrdio kršenje člana 8. Konvencije.

C. Zaštita podataka o djeci

1. U krivičnom pravosuđu

147. Sud je, pozivajući se na odredbe člana 40. UNCRC, naglasio poseban položaj maloljetnika u krivičnopravnoj sferi i posebno je ukazao na potrebu zaštite njihove privatnosti na krivičnim suđenjima (*T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1999, stavovi 75. i 85; *S. i Marper protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2008, stav 124).

148. Sud je utvrdio da čuvanje otisaka prstiju i DNK informacija, u slučajevima kada je dijete optuženo u krivičnom postupku oslobođeno ili pušteno na slobodu, sačinjava kršenje člana 8. Konvencije (*S. i Marper protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2008). Po mišljenju Suda, „čuvanje podataka neosuđenih lica može biti posebno štetno u slučaju maloljetnika (...), s obzirom na njihovu posebnu situaciju i važnost njihovog razvoja i integracije u društvo” (stav 124). Naglasio je da posebnu pažnju treba posvetiti zaštiti maloljetnika od bilo kakve štete koja može nastati usljed zadržavanja njihovih privatnih podataka od strane vlasti nakon oslobađajuće presude. Sud je također primijetio da su relevantne politike dovele do prekomjerne zastupljenosti u bazi podataka mladih osoba i etničkih manjina koje nisu osuđene ni za jedan zločin.

2. U medicinskoj sferi

149. U slučaju *P. i S. protiv Poljske*, 2012, Sud je ispitaio prigovor na otkrivanje medicinskih informacija od strane državne bolnice u kojoj je djevojčica (žrtva silovanja) tražila abortus. Bolnica je izdala saopštenje za javnost kako bi obavijestila štampu o slučaju djevojčice, njenoj trudnoći i odbijanju bolnice da izvrši abortus. Novinarima koji su kontaktirali bolnicu također su date informacije o okolnostima slučaja. Podnositeljicu su naknadno u nekoliko navrata napadali aktivisti protiv abortusa. Sud je zaključio da su informacije koje je bolnica stavila na raspolaganje bile dovoljno detaljne da su trećim licima omogućile da utvrde gdje se podnositeljica nalazi i da je kontaktiraju (stavovi 129–130). Sud je ponovio da je zaštita podataka o ličnosti, posebno medicinskih podataka, od fundamentalnog značaja za uživanje prava osobe na poštovanje njenog privatnog i porodičnog života, kako je zagarantovano članom 8. Konvencije (stav 128). Sud je smatrao da otkrivanje informacija o podnositeljici nije bilo ni zakonito niti je služilo legitimnom interesu i stoga predstavljalo kršenje člana 8. Konvencije (stav 135).

150. U slučaju *Avilkina i drugi protiv Rusije*, 2013, medicinska ustanova je podijelila povjerljive podatke sa lokalnim tužilaštvom u vezi sa odbijanjem Jehovinih svjedoka da se podvrgnu transfuziji krvi. Sud je priznao da interesi istrage zločina mogu imati prevagu nad interesima zaštite povjerljivosti medicinskih podataka (stav 45). Međutim, podnositelji nisu bili osumnjičeni niti optuženi ni u jednom krivičnom postupku. Konkretno, ljekari druge podnositeljice, koja je u vrijeme slučaja imala dvije godine, imali su mogućnost da podnesu zahtjev za sudsko odobrenje za transfuziju krvi ako su vjerovali da je životno ugrožena. Pošto nije postojala goruća društvena potreba za zahtjevom za otkrivanjem medicinskih informacija, Sud je utvrdio kršenje člana 8. Konvencije.

3. U medijima

151. Kada se sloboda izražavanja sukobljava sa zaštitom ličnih podataka djeteta, Sud je potvrdio da najbolji interesi djeteta treba da budu „primarni aspekt” (*N.Š. protiv Hrvatske*, 2020, stav 97). To ne znači da najbolji interesi djeteta automatski i apsolutno imaju prevagu nad svim sukobljenim interesima, već da se takvi interesi ne mogu razmatrati na istom nivou kao i svi ostali aspekti i da im se mora pridati značajna težina (*ibid.*, stavovi 97–99).

152. U slučaju *N.Š. protiv Hrvatske*, 2020, podnositeljica je osuđena zbog otkrivanja povjerljivih informacija na televiziji o tekućem postupku za starateljstvo nad njenom unukom. Sud je ponovio da je zaštita privatnosti djece u određenim vrstama građanskih postupaka, a posebno u postupcima koji se odnose na usvajanje, zlostavljanje djeteta, starateljstvo ili prebivalište, valjan razlog za isključivanje

javnosti (stav 99). Zaštita povjerljivosti takvih postupaka je neophodna, ne samo da bi roditelji i drugi svjedoci osjećali da mogu otvoreno da se izraze o veoma ličnim pitanjima bez straha od javne radoznalosti ili komentara, već i da bi se zaštitili lični podaci djeteta radi zaštite njegovog ili njenog identiteta, dobrobiti i dostojanstva, razvoja ličnosti, psihološkog integriteta i odnosa sa drugim ljudskim bićima, posebno između članova porodice (stav 99). Po pitanju činjenica slučaja, domaći sudovi nisu ispitali sve relevantne okolnosti slučaja u svjetlu principa utvrđenih u sudskoj praksi Suda, što je rezultiralo kršenjem člana 10. Konvencije.

153. U slučaju *Kurier Zeitungsverlag und Druckerei GmbH protiv Austrije*, 2012, novinama je naređeno da isplate naknadu djetetu žrtvi seksualnog zlostavljanja zbog objavljivanja novinskih članaka o krivičnom postupku djeteta. Članci su dali detaljan opis okolnosti slučaja, otkrivajući identitet djevojčice, puno ime njenog oca i maćehe i njihove fotografije. S obzirom na značajnu medijsku pažnju u njenom slučaju, djevojčica je morala ponovo biti primljena u bolnicu zbog psiholoških problema. Sud je utvrdio da davanje naloga novinama da isplate naknadu nije povrijedilo njihovo pravo na slobodu izražavanja prema članu 10. Konvencije (stavovi 47–56).

4. U sudskim postupcima

154. Zaštita podataka o ličnosti djece također može opravdati isključivanje štampe i javnosti sa sudskih ročišta. U slučaju *B. i P. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2001, utvrđeno je da odsustvo javne rasprave i izricanje presude iza zatvorenih vrata u slučaju prebivališta djeteta nisu bili u suprotnosti sa članom 6. stav 1. Po mišljenju Suda, postupci za starateljstvo nad djetetom bili su glavni primjeri slučajeva u kojima bi isključenje štampe i javnosti moglo biti opravdano kako bi se zaštitili podaci o ličnosti djeteta i stranaka i kako bi se izbjeglo ugrožavanje interesa pravde (stav 38). Činjenica da je svako ko bi mogao da dokaže interes mogao da izvrši uvid u kompletan tekst naloga i presuda ili da dobije njihov primjerak, kao i to da su sudske presude rutinski objavljivane bez navođenja imena uključenih lica, bila je dovoljna da nadoknadi izostanak javnog objavljivanja presude (stav 47).

155. U slučaju *Liebscher protiv Austrije*, 2021, Sud je zaključio da obaveza dostavljanja sporazuma o razvodu, koji je sadržao, između ostalog, podatke o vršenju roditeljskog staranja i mjestu prebivališta djece, katastru predstavlja povredu člana 8. Konvencije (stavovi 68–69).

5. Zaštita slike djeteta

156. Slika djeteta zahtijeva zaštitu u skladu sa pravom na poštovanje njegovog privatnog života prema članu 8. Konvencije. Otkrivanje slika i informacija koje mogu dovesti do identifikacije djeteta podleže posebnim zakonskim garancijama (*I.V.T. protiv Rumunije*, 2022, stav 59). To je zato što bi „otkrivanje informacija o njihovom identitetu moglo da ugrozi dostojanstvo i dobrobit djeteta čak i ozbiljnije nego u slučaju odraslih osoba, s obzirom na njihovu veću ranjivost” (*ibid.*). Iz tog razloga, saglasnost roditelja je ključna. Sud smatra da prethodna saglasnost roditelja nije „samo formalni zahtjev” već mehanizam za zaštitu slike djeteta (stav 54).

157. U slučaju *I.V.T. protiv Rumunije*, 2022, dijete je dalo intervju TV kanalu bez prethodne saglasnosti roditelja ili adekvatnih mjera za zaštitu svog identiteta. Intervju, koji se ticao smrti školske drugarice, rezultirao je njenim maltretiranjem i izazvao joj je emocionalnu patnju. Sud je utvrdio da su domaći sudovi samo površno uravnotežili pitanje prava podnositeljice na privatni život i prava emitera na slobodu izražavanja, posebno činjenicu da je bila dijete i da je intervjuisana bez saglasnosti roditelja (stavovi 49–60).

158. U slučaju *Kahn protiv Njemačke*, 2016, dvoje djece poznatog bivšeg fudbalera žalilo se na ponovljeno objavljivanje njihovih fotografija u dva časopisa uprkos opštoj sudskoj naredbi kojom se zabranjuje takvo objavljivanje. Kada su časopisi objavili nove fotografije uprkos zabrani, izdavačima je naređeno da plate kazne, u ukupnom iznosu od približno 68% onoga što su podnositelji tražili kao odštetu. Obzirom na prirodu nezakonito objavljenih fotografija, na kojima lica djece nisu bila vidljiva

ili su bila zamagljena, Sud se složio sa domaćim sudovima da nije bilo osnova za dosuđivanje dodatne naknade podnositeljima predstavke (stavovi 63–76).

159. U slučaju *Bogomolova protiv Rusije*, 2017, podnositeljica predstavke, samohrana majka, saznala je da je fotografija njenog sina objavljena na koricama brošure pod nazivom „Djeci je potrebna porodica“, koju je objavio centar za psihološku, medicinsku i socijalnu podršku. Sud je primijetio da se fotografija, makar posredno, mogla smatrati takvom da sugerise da je podnositeljčin sin bio siročić. Shodno tome, objavljivanje je moglo dati čitaocima lažan utisak da sin podnositeljice nema roditelje ili da su ga roditelji napustili. Takvi lažni utisci mogli bi da naškode javnoj percepciji porodičnih veza i odnosa između podnositeljice i njenog sina (stav 57). Sud je utvrdio da domaći sudovi nisu pružili podnositeljici i njenom sinu dovoljnu zaštitu njihovog privatnog života, kršeći član 8. Konvencije (stav 58).

V. Djeca i imigracija

160. Konvencija garantuje prava djece migranata u različitim kontekstima, uključujući ponovno spajanje porodice, deportaciju i protjerivanje.⁹ Sud je u svojoj sudskoj praksi više puta isticao da se djeca, bez obzira da li su sa pratnjom ili bez nje, smatraju izuzetno ranjivom grupom sa specifičnim potrebama koje su povezane sa njihovim uzrastom, nedostatkom nezavisnosti i statusom tražilaca azila ili migranata (*Popov protiv Francuske*, 2012, stav 91; *R.M. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 71; *A.B. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 110; *Abdullahi Elmi i Aweys Abubakar protiv Malte*, 2016, stav 103; *S.F. i drugi protiv Bugarske*, 2017, stav 79; *R.R. i drugi protiv Mađarske*, 2021, stav 49; *Darboe i Camara protiv Italije*, 2022, stav 173).

161. Sud je također u nizu slučajeva utvrdio da „ekstremna ranjivost“ djeteta ima prednost nad svim aspektima koji se odnose na status djeteta kao ilegalnog migranta (*Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije*, 2006, stav 55; *Muskhadzhiyeva i drugi protiv Belgije*, 2010, stav 56; *Popov protiv Francuske*, 2012, stav 91; *Tarakhel protiv Švajcarske* [VV], 2014, stav 99; *R.C. i V.C. protiv Francuske*, 2016, stav 35; *R.M. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 71; *Abdullahi Elmi i Aweys Abubakar protiv Malte*, 2016, stav 103; *S.F. i drugi protiv Bugarske*, 2017, stav 79; *Khan protiv Francuske*, 2019, stav 74; *G.B. i drugi protiv Turske*, 2019, stav 101; *Darboe i Camara protiv Italije*, 2022, stav 173).

A. Ponovno spajanje porodice

Član 8. Konvencije – Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

„1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javna vlast se ne miješa u vršenje ovog prava, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, ekonomske dobrobiti zemlje, sprječavanja nereda ili sprječavanja zločina, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih.“

162. Sud je u slučajevima ponovnog spajanja porodice ponovio da su najbolji interesi djeteta od najveće važnosti (*Jeunesse protiv Nizozemske* [VV], 2014, stavovi 109. i 118; *El Ghatet protiv Švajcarske*, 2016, stav 46). Iako sami po sebi najbolji interesi djeteta ne mogu biti odlučujući, takvim interesima mora se dati poseban značaj (*Jeunesse protiv Nizozemske* [VV], 2014, stavovi 109. i 118). Slično tome, Sud je presudio da najbolji interesi djeteta ne mogu biti „adut“ koji zahtijeva prijem sve

⁹ Vidjeti i [Vodič o sudskoj praksi Konvencije – Imigracija](#).

djece kojoj bi bilo bolje da žive u visokoj strani ugovornici, već da domaći sudovi moraju staviti najbolji interes djeteta u središte svojih razmatranja i pridati mu ključni značaj (*El Ghatet protiv Švajcarske*, 2016, stav 46; *I.A.A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (odl.), 2016, stav 46; *M.T. i drugi protiv Švedske*, 2022, stav 82).

163. U slučajevima ponovnog spajanja porodice, Sud obraća posebnu pažnju na okolnosti djece, posebno na njihov uzrast, situaciju u zemlji ili zemljama i stepen u kojem su zavisni od svojih roditelja (*Jeunesse protiv Nizozemske* [VV], 2014, stav 118; *Tuquabo-Tekle i drugi protiv Nizozemske*, 2005, stav 44).

164. U slučaju *Jeunesse protiv Nizozemske* [VV], 2014, Sud je utvrdio da je interesima troje djece podnositeljice najbolje da se ne poremete njihove sadašnje okolnosti prisilnim preseljenjem njihove majke iz Nizozemske u Surinam ili prekidom njihovog odnosa sa njom kao rezultat budućeg razdvajanja (stav 119). Sud je zaključio da domaće vlasti nisu dovoljno vodile računa o najboljim interesima djece u odluci da se njihovoj majci odbije boravišna dozvola (stav 120). Shodno tome, nije postignuta pravična ravnoteža između suprotstavljenih interesa, što je predstavljalo kršenje člana 8. (stavovi 122–123).

165. U slučaju *El Ghatet protiv Švajcarske*, 2016, Sud je razmotrio zahtjev za spajanje porodice koji je podnio švajcarski državljanin za svog sina, koji je živio u Egiptu. Domaći sudovi su odbili zahtjev, jer je sin podnositelja već napunio osamnaest godina i imao bliske veze sa Egiptom. Sud je smatrao da su domaći sudovi samo vrlo površno ispitali najbolji interes sina, koji je u vrijeme podnošenja zahtjeva za spajanje porodice imao petnaest i po godina, te da su u tom pogledu iznijeli sažeto obrazloženje, ne stavljajući u dovoljnoj mjeri najbolji interes djeteta u središte svog postupka odmjeravanja i obrazloženja. Ovo je bilo suprotno zahtjevima Konvencije i drugih međunarodnih ugovora, posebno UNCRC, kao i švajcarskog Ustava i domaće sudske prakse (stav 53). Sud je stoga utvrdio povredu člana 8. Konvencije.

166. Sud je utvrdio da postupci za ponovno spajanje porodice zahtijevaju fleksibilnost, brzinu i efikasnost od strane domaćih vlasti (*Mugenzi protiv Francuske*, 2014, stav 62; *Senigo Longue i drugi protiv Francuske*, 2014, stav 75; *Tanda-Muzinga protiv Francuske*, 2014, stav 82). U tri slučaja protiv Francuske, Sud je utvrdio da nije ispunjeno nekoliko procesnih zahtjeva i da je stoga povrijeđeno pravo na porodični život podnositelja. Konkretno, vlastima je u svakom slučaju trebalo tri godine ili više da utvrde autentičnost odnosa roditelj-dijete. Takva kašnjenja su bila neopravdana (*Mugenzi protiv Francuske*, 2014, stav 61; *Senigo Longue i drugi protiv Francuske*, 2014, stav 73; *Tanda-Muzinga protiv Francuske*, 2014, stav 80). Štaviše, postojala je nedovoljna transparentnost postupka, koja je podnositeljima predstavke uskraćivala objašnjenje razloga za njihovo odbijanje, kao i mogućnost da efikasno učestvuju u postupku (*Tanda-Muzinga protiv Francuske*, 2014, stavovi 78–79).

167. Sud je smatrao da se roditelji koji ostave djecu dok se nastanjuju u inostranstvu ne mogu smatrati roditeljima koji su nepovratno odlučili da ta djeca trajno ostanu u zemlji porijekla i koji su se odrekli svake ideje o budućem spajanju porodice (*Sen protiv Nizozemske*, 2001, stav 40; *Tuquabo-Tekle i drugi protiv Nizozemske*, 2005, stav 45). U slučaju *Sen protiv Nizozemske*, 2001, turski par koji je živio u Nizozemskoj ostavio je svoju najstariju kćerku na brigu tetke u Turskoj. Nizozemske vlasti su odbile zahtjev za ponovno spajanje kćerke sa roditeljima i dvoje mlađe braće i sestara u Nizozemskoj. Iako se član 8. ne može smatrati članom koji nameće državi opštu obavezu da poštuje izbor para u pogledu zemlje njihovog prebivališta (stav 35), Sud je odbacio argument Vlade da porodica može da se preseli u Tursku radi spajanja, imajući u vidu da su roditelji godinama živjeli u Nizozemskoj, te da je njihovo dvoje druge djece, rođene u Nizozemskoj, uvijek tamo živjelo i imalo veoma malo veza sa Turskom osim državljanstva (stavovi 40–41). Shodno tome, preseljenje najstarije kćerke u Nizozemsku bio je najprikladniji način da se uspostavi porodični život sa njom, posebno zato što je ona još uvijek bila dijete i zato što je postojala posebna potreba da se integriše u porodičnu zajednicu njenih roditelja.

168. Slično tome, u slučaju *Tuquabo-Tekle i drugi protiv Nizozemske*, 2005, zahtjev za ponovno spajanje djeteta sa majkom i očuhom iz Eritreje u Nizozemsku odbile su domaće vlasti. Vlada je tvrdila

da su podnositelji mogli ranije da podnesu zahtjev za dolazak kćerke u Nizozemsku i da se stoga mora pretpostaviti da je ostavljanje kćerke kod bake i ujaka u Eritreji trebalo da bude trajno rješenje. Međutim, Sud je utvrdio da činjenice slučaja jasno ukazuju na to da je majka uvijek namjeravala da joj se kćerka pridruži (stavovi 45–46). Iako je u slučaju *Sen protiv Nizozemske*, 2001, kćerka podnositelja imala samo devet godina kada su njeni roditelji tražili ponovno spajanje sa njom, a u ovom slučaju kćerka je već imala petnaest godina, Sud je istakao činjenicu da je ona još uvijek bila dijete i da, u posebnim okolnostima slučaja, njena starost nije bila element koji bi trebalo da ga navede da drugačije procijeni slučaj u odnosu na slučaj *Sen (Tuquabo-Tekle i drugi protiv Nizozemske)*, 2005, stavovi 48–50).

169. Sud je došao do drugačijeg zaključka u slučaju *Berisha protiv Švajcarske*, 2013, u kojem je troje kosovske djece ilegalno boravilo u Švajcarskoj tri godine. Uzimajući u obzir povremeno neiskreno ponašanje roditelja u domaćim postupcima, Sud je utvrdio da ovaj period nije bio dovoljno dug da djeca potpuno izgube svoje društvene i jezičke veze sa svojom zemljom porijekla (stavovi 60–61).

170. Opšti principi koji se tiču perioda čekanja za ponovno spajanje porodice navedeni su u slučaju *M.A. protiv Danske* [VV], 2021, u kojem je Sud smatrao da je tromjesečni period čekanja za odobravanje spajanja porodice osobama koje uživaju status privremene ili supsidijarne zaštite, a koji nije omogućavao individualizovanu procjenu interesa očuvanja porodičnog života u svjetlu konkretne situacije, u ovom slučaju sirijskog muškarca kome je bilo onemogućeno spajanje sa suprugom i dvoje odrasle djece, predstavljao povredu prava na poštovanje porodičnog života iz člana 8 (stavovi 191–195). U slučaju *M.T. i drugi protiv Švedske*, 2022, sirijsko dijete od šesnaest i po godina podnijelo je zahtjev za ponovno spajanje sa majkom. Zahtjev su domaće vlasti odbile na osnovu privremenog trogodišnjeg perioda suspenzije za ponovno spajanje porodice, koji je kasnije smanjen na dvije godine. Sud nije utvrdio povredu na osnovu, između ostalog, nalaza da obustava njihovog ponovnog ujedinjenja porodice ne bi „pogoršala poremećaj suštinskog zajedničkog života” (stav 81), kao što je bilo u slučaju *M.A. protiv Danske*.

B. Deportacija i protjerivanje

Član 2. Konvencije

„1. Pravo na život svakog čovjeka zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namjerno lišen života, osim kod izvršenja smrtne kazne po presudi suda, kojom je proglašen krivim za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

2. Lišenje života nije u suprotnosti sa ovim članom ako proizilazi iz upotrebe sile koja je apsolutno neophodna:

(a) u odbrani svakog pojedinca od nezakonitog nasilja;

(b) prilikom zakonitog lišenja slobode ili sprječavanja bjekstva osobe koja je zakonito lišena slobode;

(c) u akciji preduzetoj, u skladu sa zakonom, radi gušenja nemira ili pobune.”

Član 3. Konvencije

„Niko neće biti podvrgnut torturi, neljudskom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.”

Član 6. Konvencije

„1. Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, ...”

Član 8. Konvencije

„1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javna vlast se ne miješa u vršenje ovog prava, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, ekonomske dobrobiti zemlje, sprječavanja nereda ili sprječavanja zločina, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

Član 13. Konvencije

„Svako čija su prava i slobode, priznata ovom konvencijom, narušena ima pravo na pravni lijek pred nacionalnim vlastima, čak i onda kada su povredu ovih prava i sloboda učinila lica u vršenju svoje službene dužnosti.”

Član 4. Protokola broj 4 uz Konvenciju

„Zabranjeno je kolektivno protjerivanje stranaca.”

171. U slučaju *Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije*, 2006, Sud je utvrdio kršenje člana 3. u pogledu načina na koji je petogodišnje dijete bez pratnje odvedeno u zemlju porijekla, bez osiguranja da će se neko o djetetu brinuti po povratku. Dijete je čekalo na aerodromu šest sati i na kraju je odvedeno u dom predstavnika kongoanskih vlasti. Sud je smatrao da je deportacija u takvim uslovima neizbježno izazvala njenu ekstremnu anksioznost (stavovi 64–71; vidjeti i *Moustahi protiv Francuske*, 2020, stavovi 68–70).

172. U slučaju *M.H. i drugi protiv Hrvatske*, 2021, Sud je ispitao protjerivanje afganistanske majke i njeno šestoro djece, koji su ušli u Hrvatsku iz Srbije, ali su ih policajci vratili na granicu i naredili im da se vrate u Srbiju pješke duž željezničke pruge. Jedno od djece je udario voz koji je tuda prolazilo i ono je poginulo. Sud je utvrdio da činjenica da je porodica tajno ušla u Hrvatsku van zvaničnog graničnog prelaza i da je presretnuta nekoliko sati kasnije dok se odmarala na polju, ne isključuje primjenjivost

člana 4. Protokola br. 4 (stavovi 278–279). Sud je zaključio da je protjerivanje bilo kolektivne prirode i stoga je utvrdio povredu Konvencije.

173. Sud je smatrao da, kada je dijete u pratnji roditelja ili rođaka, zahtjevi člana 4. Protokola br. 4 mogu biti ispunjeni ako je ta odrasla osoba bila u mogućnosti da, na smislen i djelotvoran način, iznese argumente protiv njihovog zajedničkog protjerivanja (*Moustahi protiv Francuske*, 2020, stav 135). U slučaju *Moustahi protiv Francuske*, 2020, dvoje male djece uzrasta pet i tri godine, bez pratnje odrasle osobe, je odvedeno. Francuske vlasti su vezale njihova imena za prisutnu odraslu osobu, ali nije bilo ničega što bi ukazivalo na to da se dvoje djece i odrasla osoba poznaju. Stoga je Sud utvrdio da je odluka o odvođenju donijeta i sprovedena bez davanja garancije djeci za razumno i objektivno ispitivanje njihove posebne situacije (stavovi 134–137). Sud je također utvrdio povredu člana 13. u vezi sa članom 8. i članom 4. Protokola br. 4 zbog kratkog vremena (tri sata) koje je proteklo između davanja naloga za odvođenje djece i njegovog sprovođenja, što je učinilo svaki pravni lijek protiv protjerivanja nedjelotvornim (stavovi 156–164).

174. Sud je utvrdio da pravo države da kontroliše ulazak i boravak na svojoj teritoriji važi bez obzira na to da li je stranac ušao u zemlju kao odrasla osoba, u veoma ranom uzrastu ili je tamo rođen. Dakle, iz člana 8. ne može se izvesti pravo na zaštitu od protjerivanja (*Üner protiv Nizozemske* [VV], 2006, stav 55; *Kaya protiv Njemačke*, 2007, stavovi 52. i 64). Međutim, za opravdanje protjerivanja migranta koji se nastanio i zakonito proveo čitavo ili veći dio svog djetinjstva i mladosti u zemlji domaćinu, potrebni su veoma ozbiljni razlozi. Sud je utvrdio relevantne kriterije za procjenu kompatibilnosti protjerivanja nakon krivičnog djela sa članom 8. u slučaju *Üner* (stavovi 54–60). U slučaju *Üner*, Sud je također razmatrao položaj djece kao članova porodice osobe koja se protjeruje. Naglasio je da su najbolji interesi i dobrobit djece, posebno ozbiljnost teškoća sa kojima bi se djeca podnositelja vjerovatno susrela u zemlji u koju je podnositelj trebalo da bude protjeran, kriterij koji treba uzeti u obzir prilikom procjene da li je mjera protjerivanja neophodna u demokratskom društvu (*Üner protiv Nizozemske* [VV], 2006, stav 58; vidjeti i *Jeunesse protiv Nizozemske* [VV], 2014, stavovi 117–118; *Udeh protiv Švajcarske*, 2013, stav 52; *Unuane protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2020, stav 89).

175. Sud je utvrdio da su ovi kriteriji još ozbiljniji kada je lice počinilo krivična djela koja su osnova mjere protjerivanja kao maloljetnik (*Maslov protiv Austrije* [VV], 2008, stav 75; *A.A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2011, stav 60). U slučaju *Maslov protiv Austrije*, 2008, podnositelj predstavke, bugarski državljanin, stigao je u Austriju sa šest godina i tamo je legalno boravio sa roditeljima i braćom i sestrama. Sa 16 godina, izdat mu je nalog za protjerivanje koji je stupao na snagu od njegovog osamnaestog rođendana. Nalog je donijet nakon što ga je sud za maloljetnike osudio za krivična djela teške provale, iznude i napada počinjenih u dobi od 14 i 15 godina. Nakon što je odslužio kaznu i postao punoljetan, podnositelj je deportovan u Bugarsku. Sud je smatrao da, kada su u pitanju mjere protjerivanja protiv maloljetnog prestupnika, obaveza uzimanja u obzir najboljih interesa djeteta uključuje obavezu omogućavanja njegove ili njene reintegracije. Po mišljenju Suda, ovaj cilj se ne bi postigao prekidom porodičnih ili društvenih veza protjerivanjem, što mora ostati krajnje sredstvo u slučaju maloljetnog prestupnika. Utvrdio je da domaće vlasti nisu u dovoljnoj mjeri uzele u obzir ove aspekte (stavovi 82–83).

176. Sud je ispitao neobičan scenario u kojem dijete nije bilo svjesno svog nezakonitog boravka u zemlji domaćinu. U slučaju *Pormes protiv Nizozemske*, 2020, podnositelj predstavke je rođen u Indoneziji i putovao je u Nizozemsku sa kratkoročnom turističkom vizom kada je imao četiri godine. Kada je imao 17 godina, podnositelj je postao svjestan da nema nizozemsko državljanstvo i da nezakonito boravi u Nizozemskoj. Podnio je zahtjev za boravišnu dozvolu ali bez uspjeha. Dok je taj postupak bio u toku, osuđen je za seksualni napad i nekoliko puta je pokušao seksualni napad. Sud je primijetio da kada je podnositelj počeo da gradi svoje veze sa Nizozemskom, nije bio svjestan da njegov otac, a potom i njegovi hranitelji, nisu preduzeli korake da regulišu njegov boravak u zemlji. Uzimajući u obzir njegovu mladost kada je došao u Nizozemsku i druge okolnosti slučaja, Sud je utvrdio da se nedostatak svijesti podnositelja o njegovom nezakonitom boravku ne može upotrijebiti protiv njega (stavovi 60–64). Ipak, Sud je smatrao da se ne može previdjeti činjenica da je podnositelj, kada je

postao punoljetan i svjestan svog nesigurnog boravišnog statusa, postao višestruki recidivista, te je stoga utvrdio da nije došlo do kršenja člana 8. Konvencije.

C. Lišenje slobode djece migranata¹⁰

Član 3. Konvencije

„Niko neće biti podvrgnut torturi, neljudskom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.”

Član 5. Konvencije

„1. Svako ima pravo na slobodu i sigurnost ličnosti. Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

- (a) zakonitog lišenja slobode po presudi nadležnog suda;
- (b) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog nepovinovanja zakonitom nalogu suda ili u cilju osiguranja izvršenja bilo koje obaveze propisane zakonom;
- (c) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja nadležnoj sudskoj vlasti, kada postoji opravdana sumnja da je ta osoba izvršila krivično djelo ili kada postoje valjani razlozi da se osoba spriječi da izvrši krivično djelo ili da, nakon izvršenja krivičnog djela, pobjegne;
- (d) lišenja slobode maloljetnika, prema zakonitom nalogu, radi odgajanja pod nadzorom ili zakonitog pritvaranja zbog privođenja nadležnoj vlasti;
- (e) zakonitog lišenja slobode osoba da bi se spriječilo širenje neke zarazne bolesti, pritvaranja mentalno oboljelih osoba, alkoholičara ili narkomana ili skitnica;
- (f) zakonitog hapšenja ili lišenja slobode osobe u cilju sprječavanja ilegalnog ulaska u zemlju ili osobe protiv koje je u toku postupak deportacije ili ekstradicije.

2. Svako ko je uhapšen bit će odmah obaviješten, na jeziku koji razumije, o razlozima hapšenja i o svim optužbama protiv njega.

3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode prema odredbama stava 1(c) ovog člana mora odmah biti izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom ovlašteno da vrši sudsku vlast i mora imati pravo na suđenje u razumnom roku ili na puštanje na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se uvjetovati garancijama o pojavljivanju na suđenju.

4. Svako kome je uskraćena sloboda hapšenjem ili lišavanjem slobode ima pravo uložiti žalbu sudu kako bi sud, u kratkom roku, razmotrio zakonitost lišavanja slobode i ukoliko ono nije bilo zakonito naložio oslobađanje.

5. Svako ko je bio žrtva hapšenja ili lišavanja slobode protivno odredbama ovog člana ima pravo na obeštećenje.”

Član 8. Konvencije

„1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javna vlast se ne miješa u vršenje ovog prava, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, ekonomske dobrobiti zemlje, sprječavanja nereda ili sprječavanja zločina, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

---

¹⁰ Važeća načela su detaljno razmotrena u Ključnoj temi o [Lišenju slobode djece migranata](#).

a. Uslovi u pritvoru djece migranata

177. Kao dio svojih pozitivnih obaveza prema članu 3. Konvencije, države su dužne da preduzmu neophodne mjere kako bi pružile zaštitu i humanitarnu pomoć djeci koja traže azil, bez obzira na to da li su u pratnji roditelja ili ne (*Muskhadzhiyeva i drugi protiv Belgije*, 2010, stav 62; *Popov protiv Francuske*, 2012, stav 91).

178. U slučaju *Popov protiv Francuske*, 2012, Sud se bavio odnosom između obaveza države i roditeljskih odgovornosti u vezi sa djecom koja su tražila azil sa roditeljima. Sud je u svojoj sudskoj praksi ponovo potvrdio da činjenica da su djeca podnositelji bila u pratnji roditelja tokom cijelog perioda pritvora nije izuzela tuženu državu od obaveza poštovanja njenih pozitivnih obaveza zaštite djece prema članu 3. Konvencije (*Muskhadzhiyeva i drugi protiv Belgije*, 2010, stavovi 57–58; *Popov protiv Francuske*, 2012, stav 91; *R.M. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 71; *R.R. i drugi protiv Mađarske*, 2021, stav 59; *M.H. i drugi protiv Hrvatske*, 2021, stav 192).

179. U nekim slučajevima, Sud je utvrdio povredu člana 3. Konvencije u pogledu djece u pratnji zbog njihove posebne ranjivosti i loših uslova njihovog pritvora (*Muskhadzhiyeva i drugi protiv Belgije*, 2010, stavovi 56–63, gdje su djeca podnositelji bila smještena u zatvorenom tranzitnom centru koji nije bio opremljen za prijem djece; *Kanagaratnam i drugi protiv Belgije*, 2011, stavovi 67–69, gdje su djeca podnositelji bila smještena u zatvorenom objektu, što je imalo negativne posljedice po njihov razvoj i zdravlje; *Popov protiv Francuske*, 2012, stavovi 91–102, gdje su djeca podnositelji doživjela stres i anksioznost kao rezultat materijalnih uslova u pritvorskom centru, koji nisu bili prilagođeni njihovom smještaju i uzrastu; *S.F. i drugi protiv Bugarske*, 2017, stavovi 84–90, gdje su djeca podnositelji bila smještena u lošim uslovima u pritvoru sa ograničenim mogućnostima pristupa toaletu i bez mogućnosti da dobiju hranu od vlasti; *M.D. i A.D. protiv Francuske*, 2021, stavovi 64–71, gdje su četvoromjesečna beba i majka koja je dojila bebu bili pritvoreni u objektima koji nisu pogodni; *R.R. i drugi protiv Mađarske*, 2021; i *H.M. i drugi protiv Mađarske*, 2022, gdje je četvoro djece bilo pritvoreno sa roditeljima u tranzitnoj zoni sa lošim uslovima života).

180. U slučajevima koji se tiču lišenja slobode djece migranata, Sud je utvrdio kršenja člana 3. na osnovu kombinacije tri faktora: (i) mladost djece; (ii) trajanje lišenja slobode; i (iii) podobnost prostorija u odnosu na specifične potrebe djece (*A.B. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 109; *R.M. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 70; *A.M. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 46; *R.C. i V.C. protiv Francuske*, 2016, stav 34; *R.K. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 66; *R.R. i drugi protiv Mađarske*, 2021, stav 49; *M.D. i A.D. protiv Francuske*, 2021, stav 63). U nekoliko slučajeva protiv Francuske, iako uslovi pritvora nisu bili problematični sami po sebi, pošto se pritvorski centar nalazio blizu aerodroma, djeca su bila izložena prekomjernim nivoima buke koji su dostigli prag ozbiljnosti potreban za primjenu člana 3. Konvencije (*A.B. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 109; *R.M. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 70; *A.M. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 46; *R.C. i V.C. protiv Francuske*, 2016, stav 34; *R.K. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 66). U takvim slučajevima, Sud je smatrao da su period pritvora i mlad uzrast djece od najveće važnosti prilikom utvrđivanja kršenja člana 3. u odnosu na djecu (dijete uzrasta od četiri godine pritvoreno osamnaest dana u slučaju *A.B. i drugi protiv Francuske*, 2016, stavovi 111–115; dijete od sedam mjeseci pritvoreno sedam dana u slučaju *R.M. i drugi protiv Francuske*, 2016, stavovi 75–76; dijete od dvije i po godine i drugo dijete od četiri mjeseca pritvoreno najmanje sedam dana u slučaju *A.M. i drugi protiv Francuske*, 2016, stavovi 52–53; dvogodišnje dijete pritvoreno deset dana u slučaju *R.C. i V.C. protiv Francuske*, 2016, stavovi 36–40; i dijete od petnaest mjeseci pritvoreno devet dana u slučaju *R.K. i drugi protiv Francuske*, 2016, stavovi 71–72).

181. Uz tri gore pomenuta faktora, Sud je također razmatrao zdravstveno stanje djeteta ili ličnu historiju kao relevantan faktor u kontekstu člana 3. Konvencije (*Muskhadzhiyeva i drugi protiv Belgije*, 2010, stav 63, gdje su ljekari potvrdili loše zdravstveno stanje djece, uključujući ozbiljne psihološke i fizičke simptome; *Kanagaratnam i drugi protiv Belgije*, 2011, stav 67, gdje su djeca bila posebno ranjiva zbog svoje lične historije i traumatske situacije koju su doživjela u svojoj zemlji porijekla; *M.H.*

i drugi protiv Hrvatske, 2021, stav 201, gdje su djeca doživjela psihološku patnju i anksioznost kao posljedicu svjedočenja smrti svoje sestre blizu granice).

182. U nekim slučajevima koji se tiču lišenja slobode djece u pratnji roditelja, Sud nije utvrdio povredu člana 3. u odnosu na roditelje, a utvrdio je povredu u odnosu na djecu. U tim slučajevima, Sud je priznao da su roditelji iskusili osjećanja anksioznosti i frustracije kao rezultat toga što su bili pritvoreni kao porodica. Ipak, prilikom utvrđivanja da nije došlo do povrede člana 3, Sud je uzeo u obzir kontinuitet veze roditelj-dijete i primijetio da je „činjenica da nisu bili odvojeni od svoje djece tokom lišenja slobode morala da pruži određeni stepen olakšanja od tih osjećanja” (*Muskhadzhiyeva i drugi protiv Belgije*, 2010, stav 66; *Popov protiv Francuske*, 2012, stav 105; *M.H. i drugi protiv Hrvatske*, 2021, stav 210).

183. Međutim, u drugim činjeničnim scenarijima, gdje su djeca i njihovi roditelji bili pritvoreni zajedno, Sud nije smatrao odnos roditelj-dijete olakšavajućom okolnošću za patnju izazvanu njihovim iskustvom u pritvoru. Umjesto toga, dao je poseban značaj ličnim okolnostima roditelja i njihovoj posebnoj ranjivosti prilikom utvrđivanja da li je došlo do povrede člana 3. Konvencije (*R.R. i drugi protiv Mađarske*, 2021, stavovi 58–65, gdje je trudnica sa ozbiljnim zdravstvenim stanjem bila pritvorena sa svojom djecom; *M.D. i A.D. protiv Francuske*, 2021, stavovi 68-69, gdje je veza između majke koja doji i njene četvoromjesečne bebe bila faktor koji je Sud uzeo u obzir; *H.M. i drugi protiv Mađarske*, 2022, stav 18, gdje je Sud razmatrao ranjiv položaj majke podnositeljice koja je bila u poodmakloj fazi trudnoće sa određenim komplikacijama).

184. Sud je utvrdio povredu člana 3, s obzirom na dužinu i uslove pritvora, u sljedećim slučajevima koji se tiču djece bez pratnje:

- *Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije*, 2006, stavovi 50–59, koji se odnosio na petogodišnje dijete bez pratnje koje je tražilo azil i koje je bilo pritvoreno dva mjeseca u zatvorenom centru namijenjenom odraslima, gdje nije dobilo dovoljno pažnje i njege od vlasti;
- *Abdullahi Elmi i Aweys Abubakar protiv Malte*, 2016, stavovi 105–115, gdje je dvoje djece bez pratnje držano u užasnim uslovima u prenatrpanom pritvorskom centru gdje su bili pomiješani sa odraslima oko osam mjeseci dok su čekali ishod postupka procjene starosti;
- *Khan protiv Francuske*, 2019, stavovi 76–95, gdje je dvanaestogodišnji migrant bez pratnje živio nekoliko mjeseci u barakama u izuzetno nesigurnim uslovima zbog toga što vlasti nisu izvršile sudski nalog za smještaj koji je trebalo da mu obezbijedi zaštitu;
- *O.R. protiv Grčke*, 2024, gdje je maloljetnik bez pratnje, sa traumatičnom porodičnom historijom, napušten od strane vlasti i ostavljen da se sam snalazi skoro šest mjeseci u neodgovarajućem okruženju u pogledu sigurnosti, smještaja, higijene ili pristupa hrani i njezi, i u neprihvatljivo nesigurnim okolnostima.

185. Uprkos kratkom trajanju lišenja slobode, Sud je došao do sličnog zaključka u slučaju *Rahimi protiv Grčke*, 2011, stavovi 93–95, gdje je dijete bez pratnje koje je tražilo azil smješteno u centar za pritvor odraslih na dva dana. Sud je utvrdio povredu člana 3. na osnovu ekstremne ranjivosti djeteta i loših uslova u pritvorskom centru, što je *per se* potkopavalo samu suštinu ljudskog dostojanstva (stavovi 85–86).

186. U slučajevima koji se tiču djece bez pratnje, Sud je također presuđivao u pogledu roditelja koji su bili odvojeni od svoje djece u konkretnom trenutku. U slučaju *Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije*, 2006, Sud je utvrdio kršenje člana 3. u pogledu majke djeteta koja se nalazila u drugoj zemlji. Pri tome je Sud uzeo u obzir majčinu uznemirenost i anksioznost zbog lišenja slobode njene kćerke i propust vlasti da je obavijeste o deportaciji njene kćerke, što je pogoršalo emocionalnu patnju koju je majka već doživjela (stavovi 60–70).

187. Sličan činjenični scenario je Sud ispitaio u slučaju *Moustahi protiv Francuske*, 2020, koji se ticao lišenja slobode dvoje djece bez pratnje od strane organa uprave koja su proizvoljno povezana sa

nepovezanim odraslim licem u svom nalogu za deportaciju kako bi se olakšalo njihovo brzo udaljavanje iz zemlje. Uprkos tome što je utvrdio povredu člana 3. u vezi sa pritvorenom djecom, Sud nije utvrdio povredu člana 3. u vezi sa njihovim ocem koji je patio zbog lišenja slobode i odvođenja svoje djece, jer je bio svjestan da njegova majka može da se brine o njegovoj djeci kada se vrate u svoju zemlju porijekla (stavovi 77–78).

b. Zakonitost lišenja slobode djece migranata

188. Lišenje slobode djece migranata pokreće posebna pitanja prema članu 5. Konvencije.

189. Sud je u svojoj sudskoj praksi ponovio da međunarodne institucije, posebno Vijeće Evrope, podstiču države da prekinu ili iskorijene lišenje slobode djece migranata (*G.B. i drugi protiv Turske*, 2019, stav 151; *M.H. i drugi protiv Hrvatske*, 2021, stav 236; *Minasian i drugi protiv Republike Moldavije*, 2023, stav 42).

190. Sud je primijetio da je lišenje slobode male djece u neadekvatnim uslovima u kontekstu člana 3. može, samo po sebi, dovesti do kršenja člana 5. stav 1, bez obzira na to da li su djeca bila u pratnji roditelja ili ne (*Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije*, 2006, stavovi 102–105; *Muskhadzhiyeva i drugi protiv Belgije*, 2010, stav 74; *Rahimi protiv Grčke*, 2011, stav 110; *Kanagaratnam i drugi protiv Belgije*, 2011, stavovi 94–95; *G.B. i drugi protiv Turske*, 2019, stav 151; *M.H. i drugi protiv Hrvatske*, 2021, stav 239; *Minasian i drugi protiv Republike Moldavije*, 2023, stav 42).

191. Sud je istakao da, u principu, zatvaranje djece migranata u pritvorske centre treba izbjegavati i da se koristi samo kao posljednje sredstvo nakon što vlasti utvrde da se ne mogu sprovesti alternativne mjere koje uključuju manje ograničenje slobode (*Popov protiv Francuske*, 2012, stav 119; *A.B. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 123; *G.B. i drugi protiv Turske*, 2019, stav 151; *Bilalova i drugi protiv Poljske*, 2020, stav 79; *M.H. i drugi protiv Hrvatske*, 2021, stav 237; *Nikoghosyan i drugi protiv Poljske*, 2022, stav 86; *Minasian i drugi protiv Republike Moldavije*, 2023, stav 42).

192. Shodno tome, lišenje slobode djece može izuzetno biti kompatibilan sa članom 5. stav 1. Konvencije, pod uslovom da su držana u odgovarajućim uslovima veoma kratak period i da je njihovo lišenje slobode bilo posljednja mjera koja nije mogla biti zamijenjena manje prinudnom alternativom (*Rahimi protiv Grčke*, 2011, stav 109; *Popov protiv Francuske*, 2012, stav 119; *Mohamad protiv Grčke*, 2014, stavovi 84–86; *A.B. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 124).

193. Sud je utvrdio povredu člana 5. stav 1. u brojnim slučajevima u vezi sa djecom zbog toga što vlasti nisu sprovele odgovarajuću procjenu o tome da li je moguća manje prinudna alternativna mjera njihovom lišenju slobode (*Rahimi protiv Grčke*, 2011, stavovi 109–110; *Popov protiv Francuske*, 2012, stav 119; *A.B. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 124; *R.M. i drugi protiv Francuske*, 2016, stavovi 86–88; *R.K. i drugi protiv Francuske*, 2016, stavovi 85–87; *H.A i drugi protiv Grčke*, 2019, stavovi 206–207; *Bilalova i drugi protiv Poljske*, 2020, stavovi 80–82; *R.R. i drugi protiv Mađarske*, 2021, stavovi 90–92; *M.D. i A.D. protiv Francuske*, 2021, stav 89; *M.H. i drugi protiv Hrvatske*, 2021, stav 249; *Nikoghosyan i drugi protiv Poljske*, 2022, stav 88).

194. U slučaju *M.H. i S.B. protiv Mađarske*, 2024, podnositelji su ostali u pritvoru značajno vrijeme nakon što su izjavili da su maloljetni, a domaće vlasti su pretpostavile da su punoljetni jednostavno zato što su promijenili svoje izjave o svojoj starosti. Međutim, Sud je ponovio da ekstremna ranjivost djeteta ima prednost nad aspektima koji se odnose na status ilegalnog migranta i napomenuo da mogu postojati razumljivi razlozi koji podstiču dijete imigranta da ne otkrije svoju stvarnu starost. Odluke kojima se nalaže lišenje slobode podnositelja nisu objasnile zašto manje prisilne alternativne mjere ne bi bile prikladne i nije bilo naznaka da su kažnjavanja u utvrđivanju njihove starosti bila neophodna. Vlasti su teret pobijanja pretpostavke da su punoljetni stavile na podnositelje, zanemarujući činjenicu da za pritvorene tražioce azila, a kamo li za djecu, pribavljanje potrebnih dokaza za dokazivanje njihove

starosti može biti izazovan, pa čak i potencijalno nemoguć zadatak. Sud je utvrdio povredu člana 5. stav 1. Konvencije.

195. U slučajevima gdje je utvrđeno da su i djeca i njihovi roditelji bili izloženi kršenju člana 5. stav 1, Sud je naglasio razvoj međunarodnog prava ka priznavanju obaveze država da istraže alternative lišenju slobode djece migranata ne samo u pogledu djece već i u pogledu njihovih roditelja (*G.B. i drugi protiv Turske*, 2019, stav 168; *M.H. i drugi protiv Hrvatske*, 2021, stav 238). S druge strane, u dva slučaja gdje je mogućnost pribjegavanja blažoj prinudnoj mjeri odbačena zbog postupaka podnositelja, Sud je presudio da su vlasti ispunile svoju obavezu da efikasno istraže da li je lišenje slobode bilo posljednja mjera i da nije bilo kršenja člana 5. stav 1 (*A.M. i drugi protiv Francuske*, 2016, stavovi 68–69; *R.C. i V.C. protiv Francuske*, 2016, stavovi 55–57).

196. Razmatrajući prigovor po članu 5. u kontekstu lišenja slobode djece migranata, Sud je prvi put pridao odlučujući značaj razmatranju najboljeg interesa djeteta u slučaju *Rahimi protiv Grčke*, 2011, gdje je utvrdio da vlasti nisu razmotrile najbolji interes djeteta i istražile da li je lišenje slobode sprovedeno kao posljednja mjera, što je dovelo do sumnji u dobre namjere vlasti i rezultiralo kršenjem člana 5. stav 1. u odnosu na dijete (stavovi 109–110). U istom duhu, Sud je utvrdio kršenje člana 5. stav 1. u slučaju *Moustahi protiv Francuske*, 2020, na osnovu toga što namjera lišenja slobode djece podnositelja od strane organa uprave i njihovo povezivanje sa odraslom osobom koja im nije u srodstvu nisu bili u skladu sa najboljim interesom djece (stavovi 93–94).

c. Lišenje slobode djece migranata i njihov privatni život

197. Što se tiče najboljeg interesa djeteta i člana 8, u sudskoj praksi Suda je utvrđeno da se „najbolji interes djeteta ne može ograničiti na očuvanje porodice na okupu i da vlasti moraju preduzeti sve neophodne korake kako bi, koliko je to moguće, ograničile lišenje slobode porodica u pratnji djece i efikasno očuvale pravo na porodični život” (*Popov protiv Francuske*, 2012, stav 147; *Bistieva i drugi protiv Poljske*, 2018, stav 85; *Nikoghosyan i drugi protiv Poljske*, 2022, stav 84).

198. U slučajevima koji se tiču lišenja slobode djece migranata, Sud je dodatno naglasio u vezi sa članom 8. da, u svjetlu širokog konsenzusa u međunarodnom pravu, princip najboljeg interesa djeteta mora biti od najveće važnosti u svim odlukama koje se tiču djece (*Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije*, 2006, stav 83; *Rahimi protiv Grčke*, 2011, stav 108; *Popov protiv Francuske*, 2012, stav 140).

199. U nekoliko slučajeva, Sud je utvrdio kršenja člana 8. u odnosu na sve podnositelje, uključujući djecu i njihove roditelje, gdje je presudio da je lišenje slobode porodice od strane organa uprave bilo neproporcionalno cilju kojem se težilo (*Popov protiv Francuske*, 2012, stav 148; *A.B. i drugi protiv Francuske*, 2016, stavovi 145–156; *R.K. i drugi protiv Francuske*, 2016, stav 117) i da vlasti nisu pružile legitimne razloge za opravdanje lišenja slobode (*Bistieva i drugi protiv Poljske*, 2018, stavovi 87–88). Međutim, u drugim slučajevima Sud nije utvrdio povredu člana 8. u odnosu na sve članove porodice (*A.M. i drugi protiv Francuske*, 2016, stavovi 96–97; *R.C. i V.C. protiv Francuske*, 2016, stavovi 82–83).

200. U slučaju *Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije*, 2006, stavovi 83–87, uzimajući u obzir da nije posvećena pažnja najboljem interesu djeteta, Sud je utvrdio kršenje člana 8. u pogledu i djeteta bez pratnje i majke djeteta koja se nalazila u drugoj zemlji.

d. Procjena starosti

201. U nizu slučajeva koje je Sud rješavao po članovima 3, 5. i 8. Konvencije u kontekstu lišenja slobode djece migranata, postupci procjene starosti su također istaknuti kao samostalno pitanje (*Mahamed Jama protiv Malte*, 2015; *Abdullahi Elmi i Aweys Abubakar protiv Malte*, 2016; *Darboe i Camara protiv Italije*, 2022).

202. U određenim slučajevima, procjena starosti pojedinca može biti neophodan korak u slučaju sumnje u vezi sa maloljetništvom migranta, kako bi se djeci migrantima pružile procesne zaštitne

mjere koje proizilaze iz njihovog statusa djece. Takve zaštitne mjere počinju da važe od trenutka kada se pojedinac identifikuje kao dijete (*Darboe i Camara protiv Italije*, 2022, stav 125).

203. U slučaju *Darboe i Camara protiv Italije*, 2022, podnositelj, koji se po dolasku u Italiju izjasnio kao dijete bez pratnje, podvrgnut je rendgenskom snimku zgloba kako bi se utvrdila njegova starost. Sud je utvrdio da postupci procjene starosti spadaju u djelokrug člana 8. Konvencije jer je starost osobe način lične identifikacije, što zauzvrat čini dio prava na poštovanje privatnog života (stavovi 121–124). Obzirom na povećanu obavezu država da štite prava djece u kontekstu migracije, adekvatne procesne garancije moraju pratiti postupak procjene starosti (stav 154). U slučaju podnositelja, italijanske vlasti nisu primijenile princip pretpostavke maloljetstva, što je bio sastavni element zaštite prava na poštovanje privatnog života stranca bez pratnje koji je izjavio da je maloljetan. Nije mu bez odlaganja dodijeljen zakonski staratelj ili zastupnik, niti je obaviješten o vrsti postupka procjene starosti koji je prošao ili o njegovim mogućim posljedicama. Štaviše, nije donijeta sudska odluka ili upravna mjera kojom se zaključuje da je podnositelj bio punoljetan, što mu je onemogućilo da podnese žalbu. Na taj način, podnositelj nije imao koristi od minimalnih procesnih garancija, a njegov smještaj u prihvatni centar za odrasle duže od četiri mjeseca morao je uticati na njegovo pravo na lični razvoj, što se moglo izbjeći da je bio smješten u specijalizovani centar ili kod hranitelja – mjere koje više doprinose najboljem interesu djeteta (stav 156).

D. Ograničenja kretanja

Član 3. Konvencije

„Niko neće biti podvrgnut torturi, neljudskom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.”

Član 2. Protokola broj 4 uz Evropsku konvenciju

„1. Svako ko se zakonito nalazi na teritoriji jedne države ima, na toj teritoriji, pravo na slobodu kretanja i slobodu izbora boravišta.

2. Svako je slobodan da napusti bilo koju zemlju, uključujući i vlastitu.

3. Nikakva ograničenja ne mogu se postaviti u odnosu na ostvarivanje ovih prava osim onih koja su u skladu sa zakonom i koja su nužna u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti ili javne sigurnosti, radi očuvanja javnog poretka, za sprječavanje kriminala, za zaštitu zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

4. Prava iz stava 1. mogu se također, u posebnim oblastima ograničiti u skladu sa zakonom i opravdati javnim interesom u demokratskom društvu.”

204. Sud je ponovio da član 2. Protokola br. 4 garantuje svakoj osobi pravo na slobodu kretanja unutar teritorije i pravo da napusti tu teritoriju, što podrazumijeva pravo da ode u bilo koju zemlju po izboru te osobe u koju može biti primljena (*Diamante i Pelliccioni protiv San Marina*, 2011, stav 210; *Shioshvili i drugi protiv Rusije*, 2016, stav 58).

205. Sud je naveo da se prava garantovana članom 2. Protokola br. 4 primjenjuju ne samo na odrasle već i na djecu (*Diamante i Pelliccioni protiv San Marina*, 2011, stav 204).

206. U dva slučaja, sudski nalozi kojima se zabranjuje odvođenje djece u stranu zemlju razmatrane su u kontekstu člana 2. Protokola br. 4. U takvim slučajevima, mjere koje su namijenjene zaštiti interesa djece ili njihovih roditelja preduzete su od strane vlasti. U slučaju *Diamante i Pelliccioni protiv San Marina*, 2011, stav 213, Sud je morao da utvrdi da li postoje objektivni razlozi za zabrinutost zbog otmice djeteta podnositelja od strane majke podnositelja. Slučaj *Roldan Texeira i drugi protiv*

Italije (odl.), 2000, odnosio se na procjenu postojanja stvarnog rizika od trajnog udaljenja djeteta podnositelja sa teritorije.

207. Slučaj *Diamante i Pelliccioni protiv San Marina*, 2011, odnosio se na postupak starateljstva u vezi sa djetetom podnositeljem predstavke i prigovorom majke podnositelja prema članu 2. Protokola br. 4 u pogledu ograničenja nametnutih njenoj kćerki, naime zabrane odlaska u Italiju, što je dovelo do njenog zatvaranja u San Marinu tokom perioda od skoro šest mjeseci (stav 82. i stavovi 207–209). Sud je utvrdio da su zabrane putovanja koje su domaći sudovi izrekli djetetu podnositelju ograničile njeno pravo na slobodu kretanja i predstavljale miješanje u smislu člana 2. Protokola br. 4 uz Konvenciju (stav 211). Međutim, obzirom na kratko trajanje ograničenja, Sud je utvrdio da je zatvaranje djeteta bilo proporcionalno cilju kojem se težilo i da nije prekršilo član 2. Protokola br. 4 uz Konvenciju (stavovi 213–215).

208. Slično tome, u slučaju *Roldan Teixeira i drugi protiv Italije* (odl.), Komisija je također ispitala zabrane putovanja uvedene kako bi se spriječilo odvođenje djece u stranu zemlju.

209. Slučaj *Shiohvili i drugi protiv Rusije*, 2016, odnosio se na odluku o protjerivanju žene u poodmakloj trudnoći, u pratnji svoje četvoro male djece. U vezi sa prigovorom podnositeljice po članu 2. Protokola br. 4 da im je sloboda da napuste Rusiju ograničena bez ikakvog legitimnog razloga, Sud je utvrdio kršenje člana 2. Protokola br. 4 na osnovu toga što miješanje u pravo podnositelja da napuste zemlju nije bilo u skladu sa zakonom (stavovi 61–62). Štaviše, podnositelji su uložili prigovor po članu 3. Konvencije da su loši uslovi života i patnja koju su trpjeli kao rezultat toga što su ih ruske vlasti primorale da ostanu u gradu Derbentu skoro dvije nedjelje imali štetan uticaj na njihovo zdravlje (stav 74). Sud je utvrdio da vlasti nisu ispunile svoju pozitivnu obavezu prema članu 3. Konvencije zbog svoje ravnodušnosti prema ranjivoj situaciji podnositeljice predstavke u poodmakloj trudnoći i njene male djece i zbog zanemarivanja njihovih potreba tokom njihovog prisilnog boravka (stavovi 83–85). Kao rezultat toga, Sud je također utvrdio povredu člana 3. Konvencije (stav 86).

E. Diskriminacija djece na osnovu imigracionog statusa

210. U slučaju *Bah protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2011, Sud je ispitao slučaj osobe koja je nenamjerno ostala beskućnica sa djetetom, kojoj socijalne službe nisu dodijelile prioritarnu pomoć jer je njen sin bio pod imigracionom kontrolom. Podnositelj je ušao u Ujedinjeno Kraljevstvo kao tražilac azila, ali mu nije dodijeljen status izbjeglice. Sud je primijetio da priroda statusa na kojem se zasniva različito postupanje imala je veliki uticaj na određivanje obima polja slobodne procjene koje se dodjeljuje visokim stranama ugovornicama (stav 47). Obzirom na element izbora koji imigracioni status donosi sa sobom, iako različito postupanje po ovom osnovu mora i dalje biti objektivno i razumno opravdano, potrebno opravdanje nije bilo toliko rigorozno kao u slučaju razlike zasnovane, na primjer, na državljanstvu (stav 47). Sud je zaključio da je različito postupanje kojem je podnositelj bio izložen bio razumno i objektivno opravdano (stav 52).

211. U slučaju *Ponomaryovi protiv Bugarske*, 2011, Sud je utvrdio da je zahtjev da strana djeca bez stalnog boravišta plaćaju školarinu diskriminatoran zbog njihove nacionalnosti i imigracionog statusa (stav 49). To je predstavljalo kršenje člana 14. Konvencije zajedno sa članom 2. Protokola br. 1 o pravu na obrazovanje.

VI. Nasilje nad djecom

A. Seksualno zlostavljanje i seksualna eksploatacija

Član 3. Konvencije

„Niko neće biti podvrgnut torturi, neljudskom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.”

Član 8. Konvencije

„1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javna vlast se ne miješa u vršenje ovog prava, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, ekonomske dobrobiti zemlje, sprječavanja nereda ili sprječavanja zločina, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

212. Države su prema članovima 3. i 8. dužne da donesu odredbe kojima se kriminalizuje seksualno zlostavljanje djece i da ih primjenjuju u praksi kroz efikasnu istragu i krivično procesuiranje, imajući u vidu posebnu ranjivost djece, njihovo dostojanstvo i njihova prava kao djece i kao žrtava (*X i Y protiv Nizozemske*, 1985, stav 27; *M.C. protiv Bugarske*, 2003, stavovi 153; *C.A.S. i C.S. protiv Rumunije*, 2012, stavovi 71–72; *Söderman protiv Švedske* [VV], 2013, stavovi 82–83; *M. G. C. protiv Rumunije*, 2016, stavovi 57–59; *A i B protiv Hrvatske*, 2019, stav 112; *Z protiv Bugarske*, 2020, stav 70; *R.B. protiv Estonije*, 2021, stav 84).

213. Ova pozitivna obaveza uspostavljanja odgovarajućeg zakonodavnog i regulatornog okvira je posebno važna u kontekstu javne službe sa dužnošću da štiti zdravlje i dobrobit djece, posebno u situacijama u kojima su ona posebno ranjiva i nalaze se pod isključivom kontrolom vlasti (*X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 180).

214. U slučajevima koji se odnose na seksualno zlostavljanje djece, Sud je često isticao da, zbog svoje posebne ranjivosti, djeca imaju pravo na djelotvornu zaštitu i zahtijevaju posebnu pažnju vlasti (*M.C. protiv Bugarske*, 2003, stav 150; *C.A.S. i C.S. protiv Rumunije*, 2012, stav 71; *M.G.C. protiv Rumunije*, 2016, stavovi 56, 65, 70; *I.C. protiv Rumunije*, 2016, stavovi 54, 58; *G.U. protiv Turske*, 2016, stav 72; *A i B protiv Hrvatske*, 2019, stavovi 106, 111; *X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, stav 177; *R.B. protiv Estonije*, 2021, stav 78). Također, dužna pažnja mora se dati najboljem interesu djece u sprovođenju pozitivne obaveze države da zaštiti djecu i da obezbijedi poštovanje njihovog ljudskog dostojanstva i psihološkog integriteta (*C.A.S. i C.S. protiv Rumunije*, 2012, stav 82; *M.G.C. protiv Rumunije*, 2016, stav 56; *G.U. protiv Turske*, 2016, stav 73; *A i B protiv Hrvatske*, 2019, stavovi 111, 121; *N.Ç. protiv Turske*, 2021, stavovi 101, 113).

215. Od vlasti se traži da zauzmu pristup osjetljiv na dijete u tumačenju saglasnosti, procjeni činjenica i istrazi koja se sprovodi u slučajevima nasilja nad djecom (*M.C. protiv Bugarske*, 2003, stavovi 150, 177. i 183; *C.A.S. i C.S. protiv Rumunije*, 2012, stav 78; *M.G.C. protiv Rumunije*, 2016, stavovi 65, 70; *I.C. protiv Rumunije*, 2016, stavovi 54, 58)

216. U odsustvu „direktnih” dokaza o silovanju, gdje su istraga i krivično procesuiranje od strane domaćih vlasti bili usredsređeni na pitanje sile ili fizičkog otpora, a ne na nedostatak pristanka, Sud je naglasio da se Konvencija mora tumačiti kao zahtjev za kažnjavanje i efikasno krivično procesuiranje svakog seksualnog čina bez pristanka, uključujući i odsustvo fizičkog otpora od strane žrtve (*M.C. protiv Bugarske*, 2003, stav 166; *M.G.C. protiv Rumunije*, 2016, stav 59; *I.C. protiv Rumunije*, 2016, stav 52).

217. U slučaju *M.C. protiv Bugarske*, 2003, podnositeljica predstavke, koja je tvrdila da su je silovala dvojica muškaraca kada je imala 14 godina, žalila se da je bugarski zakon ne štiti jer je zahtijevao dokaz o fizičkoj sili ili fizičkom otporu žrtve za slučajeve silovanja (stavovi 10, 111). Sud je priznao da djeca, posebno maloljetne djevojčice, mogu reagovati na različite načine na seksualno nasilje i „često ne pružaju fizički otpor zbog raznih psiholoških faktora ili zato što se plaše nasilja od strane počinioca” (stav 164). Sud je kritikovao domaće vlasti jer „su pridale malo značaja posebnoj ranjivosti mladih osoba i posebnim psihološkim faktorima koji su uključeni u slučajeve koji se tiču silovanja maloljetnica” (stav 183) i utvrdio kršenje članova 3. i 8. zbog toga što država nije ispunila svoju pozitivnu obavezu da pruži adekvatnu zaštitu djetetu podnositelju i da donese efikasne odredbe krivičnog prava koje efikasno kažnjavaju sve oblike silovanja i seksualnog zlostavljanja u praksi kroz efikasnu istragu i krivično procesuiranje (stavovi 185–187).

218. Slično tome, u slučaju *M.G. C. protiv Rumunije*, 2016, stav 70, u vezi sa silovanjem jedanaestogodišnje djevojčice od strane 52-godišnjeg muškarca i još četiri maloljetnika, Sud je utvrdio kršenje članova 3. i 8. u tome što domaći sudovi nisu uspjeli da pokažu pristup osjetljiv na dijete prilikom analize činjenica slučaja i što su protiv podnositelja utvrdili činjenice koje su, u stvarnosti, bile u skladu sa mogućom reakcijom djeteta na stresan događaj, kao što je neobavješćavanje roditelja.

219. U slučaju *C.A.S. i C.S. protiv Rumunije*, 2012, u kojem je sedmogodišnji dječak seksualno zlostavljan od strane muškarca, Sud je utvrdio kršenje članova 3. i 8. zbog toga što vlasti nisu sprovele efikasnu istragu o tvrdnjama o zlostavljanju i nisu razmislile posebnu ranjivost djeteta, kao i posebne psihološke faktore i specifičnosti, što je moglo objasniti oklijevanje djeteta da prijavi zlostavljanje i opiše činjenice (stavovi 81, 83).

220. Vlasti moraju da usvoje pristup osjetljiv na kontekst prilikom procjene postojanja i validnosti djetetovog pristanka, što zahtijeva uzimanje u obzir ličnih okolnosti djeteta podnositelja, kao što su njegova starost i mentalni i fizički razvoj ili okolnosti u kojima se incident dogodio (*I.C. protiv Rumunije*, 2016, stav 56).

221. Što se tiče teških djela kao što su silovanje i seksualno zlostavljanje djece, pozitivna obaveza države prema članovima 3. i 8. da zaštiti fizički integritet pojedinca može se proširiti i na pitanja koja se odnose na efikasnost krivične istrage (*M.C. protiv Bugarske*, 2003, stav 152; *C.A.S. i C.S. protiv Rumunije*, 2012, stav 72; *Söderman protiv Švedske* [VV], 2013, stavovi 82–83). Takva procesna obaveza mora se tumačiti u svjetlu obaveza koje proizilaze iz drugih važećih međunarodnih instrumenata, a posebno iz *Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021).

222. U slučaju *X i drugi protiv Bugarske* [VV], 2021, troje braće i sestara uzrasta 12, 10 i 9 godina bili su izloženi seksualnom zlostavljanju tokom smještaja u sirotište u Bugarskoj prije nego što ih je usvojio italijanski par. Veliko vijeće je utvrdilo povredu procesnog dijela člana 3. zbog toga što bugarske vlasti nisu koristile sve razumne istražne mjere i mjere međunarodne saradnje prilikom ispitivanja tvrdnji podnositelja (stavovi 200–228).

223. U slučaju *I.C. protiv Rumunije*, 2016, stavovi 56–61, u kojem je podnositeljica tvrdila da su je trojica muškaraca silovala kada je imala četrnaest godina, Sud je utvrdio da propust vlasti da sprovedu efikasnu istragu, kao i da daju dužnu pažnju svim faktorima koji su povećali ranjivost podnositeljice, kao što su njena mladost i blagi intelektualni invaliditet, sačinjava povredu člana 3. Konvencije.

224. U slučaju *G.U. protiv Turske*, 2016, koji se ticao mlade žene koja je bila žrtva silovanja i seksualnog napada koji je počinio njen oćuh kada je bila dijete, Sud je utvrdio kršenje članova 3. i 8. Konvencije zbog odsustva efikasne istrage i propusta vlasti da uzmu u obzir posebnu ranjivost podnositeljice i posebne psihološke faktore uključene u silovanje djece u porodićnom okruženju (stavovi 71–82). S obzirom na to da je podnositeljica morala da svjedoći na javnom suđenju, Sud je smatrao traumatićnu prirodu javnosti postupka za podnositeljicu faktorom koji je vjerovatno mogao da ugrozi njeno dostojanstvo i privatni život (stav 71).

225. Procesna obaveza sprovođenja efikasne istrage u ovoj vrsti slučajeva dodatno podrazumijeva brz odgovor vlasti na prigovore, s obzirom na težinu činjenica i starost podnositeljice u to vrijeme (*P.M. protiv Bugarske*, 2012, stavovi 64–65). U slučaju *P.M. protiv Bugarske*, 2012, koji se odnosio na djevojčicu od trinaest godina, Sud je zaključio da je osmogodišnja istraga o prigovoru podnositeljice za silovanje bila neefikasna i sačinjavala je povredu procesnog dijela člana 3. Konvencije (stavovi 65–67).

226. Slično tome, Sud je utvrdio povredu procesnog dijela člana 3. zbog sedmogodišnje istrage koju je smatrao pretjerano dugom u slučaju *R.I.P. i D.L.P. protiv Rumunije*, 2012, s obzirom na to da se slučaj odnosio na silovanje sedmogodišnjeg dječaka (stavovi 60–61 i stav 65).

227. U slučaju *A.P. protiv Republike Moldavije*, 2021, Sud je primijetio da činjenica da je majka podnositelja podnijela krivičnu prijavu četiri godine nakon što su se dogodili događaji koji su predmet prigovora nije oslobodila te vlasti njihove obaveze po članu 3. da sprovedu dovoljno temeljnu istragu (stav 34). Također je utvrdio da istraga koju su sprovele vlasti o tvrdnjama o seksualnom zlostavljanju koje je počinio dvanaestogodišnji dječak nad podnositeljem, koji je u to vrijeme imao pet godina, nije bila efikasna i da je stoga došlo do kršenja pozitivnih obaveza tužene države prema članu 3 (stavovi 35–36).

228. U slučaju *R.B. protiv Estonije*, 2021, stavovi 103–104, Sud je utvrdio povredu članova 3. i 8. s obzirom na nedostatak efikasne istrage o tvrdnjama o seksualnom zlostavljanju četvorogodišnjeg djeteta od strane njenog oca, kao i na propust vlasti da na adekvatan način uzmu u obzir njenu posebnu ranjivost i odgovarajuće potrebe kao malog djeteta i pruže joj efikasnu zaštitu.

229. U slučaju *N.Ç. protiv Turske*, 2021, stavovi 132–135, Sud je utvrdio kršenje članova 3. i 8. zbog toga što vlasti nisu zaštitile četrnaestogodišnje dijete tokom pretjerano dugog krivičnog postupka u vezi sa seksualnim zlostavljanjem, što se smatralo ozbiljnim slučajem sekundarne viktimizacije.

B. Nasilje u porodici i zanemarivanje

Član 2. Konvencije

„1. Pravo na život svakog čovjeka zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namjerno lišen života, osim kod izvršenja smrtne kazne po presudi suda, kojom je proglašen krivim za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

2. Lišenje života nije u suprotnosti sa ovim članom ako proizilazi iz upotrebe sile koja je apsolutno neophodna:

- (a) u odbrani svakog pojedinca od nezakonitog nasilja;
- (b) prilikom zakonitog lišenja slobode ili sprječavanja bjekstva osobe koja je zakonito lišena slobode;
- (c) u akciji preduzetoj, u skladu sa zakonom, radi gušenja nemira ili pobune.”

Član 3. Konvencije

„Niko neće biti podvrgnut torturi, neljudskom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.”

Član 8. Konvencije

„1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javna vlast se ne miješa u vršenje ovog prava, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, ekonomske dobrobiti zemlje, sprječavanja nereda ili sprječavanja zločina, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

230. Sud je ponovio da član 3. nameće državama pozitivne obaveze da obezbijede zaštitu pojedinaca u njihovoj jurisdikciji od svih oblika zlostavljanja, uključujući i kada takvo postupanje sprovodu fizička lica. U kontekstu porodičnog nasilja, Sud je naglasio obavezu država prema članu 2. i 3. Konvencije i napomenuo da djeca, kao posebno ranjive osobe, imaju pravo na državnu zaštitu u vidu efikasnog odvracanja činjenja takvih ozbiljnih povreda ličnog integriteta (*A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1998, stav 22; *Opuz protiv Turske*, 2009, stav 159; *M. i M. protiv Hrvatske*, 2015, stav 136; *Talpis protiv Italije*, 2017, stav 99; *D.M.D. protiv Rumunije*, 2017, stav 41; *Kurt protiv Austrije* [VV], 2021, stav 163; *A.E. protiv Bugarske*, 2023, stav 88).

231. Sud poziva države da zaštite dostojanstvo djece tako što će obezbijediti adekvatan pravni okvir kojim će se djeca zaštititi od porodičnog nasilja koje spada u djelokrug članova 3. i 8, uključujući: (i) efikasno odvracanje od činjenja takvih ozbiljnih povreda ličnog integriteta; (ii) razumne korake za sprječavanje zlostavljanja o kome su vlasti imale, ili je trebalo da imaju, saznanja; i (iii) efikasne zvanične istrage kada pojedinac iskaže dokazivu tvrdnju o zlostavljanju (*Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2001, stav 73; *M.P. i drugi protiv Bugarske*, 2011, stav 108; *Söderman protiv Švedske* [VV], 2013, stavovi 80–81; *M. i M. protiv Hrvatske*, 2015, stav 136; *D.M.D. protiv Rumunije*, 2017, stav 51).

232. U slučaju *D.M.D. protiv Rumunije*, 2017, stavovi 52–53, u kojem je dijete fizički i mentalno zlostavljao njegov otac, Sud je utvrdio povredu procesnog dijela člana 3. zbog dužine postupka koji je trajao preko 8 godina i nedostataka u istrazi koju su sprovele vlasti, što je učinilo istragu neefikasnom.

233. U slučaju *Kurt protiv Austrije* [VV], 2021, Veliko vijeće je priznalo da, čak i kada djeca nisu bila primarna meta porodičnog nasilja, mentalni stres zbog svjedočenja nasilju nad majkom ne treba potcjenjivati (stav 206). Međutim, na osnovu činjenica slučaja i u skladu sa procjenom domaćih vlasti, Veliko vijeće je utvrdilo da nije bio uočljiv nikakav stvarni i neposredni rizik od napada na živote djece i da stoga slučaj nije povukao obavezu vlasti prema članu 2. da preduzmu dalje preventivne operativne mjere posebno u vezi sa djecom podnositelja, bilo u privatnim ili javnim prostorima, kao što je izdavanje zabrane ulaska u školu djece (stav 209). Shodno tome, nije bilo povrede člana 2. Konvencije (stav 210).

234. Slučaj *M. i M. protiv Hrvatske*, 2015, odnosio se na dijete koje je bilo izloženo fizičkom i psihološkom zlostavljanju od strane svog oca kada je imalo devet godina (stavovi 133–135). Uzimajući u obzir mladost djeteta, Sud je smatrao postupanje „ponižavajućim” prema članu 3. i utvrdio kršenje člana 3. Konvencije s obzirom na kršenje procesne pozitivne obaveze domaćih vlasti da sprovedu efikasnu istragu (stav 163).

235. U slučaju *Kontrovà protiv Slovačke*, 2007, stav 47, u kojem je dvoje djece ubio njihov otac, Sud je utvrdio kršenje člana 2. zbog propusta vlasti da zaštite njihove živote. U drugom slučaju koji se odnosio na dijete žrtvu porodičnog nasilja, *A.E. protiv Bugarske*, 2023, u kojem je podnositeljicu, koja je u to vrijeme imala petnaest godina, više puta pretukao njen odrasli dečko, Sud je utvrdio kršenje člana 3. na osnovu toga što vlasti nisu pružile adekvatnu zaštitu podnositeljici, kako u zakonu tako i u praksi (stav 91. i stavovi 107–108).

C. Nasilje u školama i drugim ustanovama

Član 2. Konvencije

„1. Pravo na život svakog čovjeka zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namjerno lišen života, osim kod izvršenja smrtne kazne po presudi suda, kojom je proglašen krivim za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

2. Lišenje života nije u suprotnosti sa ovim članom ako proizilazi iz upotrebe sile koja je apsolutno neophodna:

(a) u odbrani svakog pojedinca od nezakonitog nasilja;

(b) prilikom zakonitog lišenja slobode ili sprječavanja bjekstva osobe koja je zakonito lišena slobode;

(c) u akciji preduzetoj, u skladu sa zakonom, radi gušenja nemira ili pobune.”

Član 3. Konvencije

„Niko neće biti podvrgnut torturi, neljudskom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.”

Član 8. Konvencije

„1. Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javna vlast se ne miješa u vršenje ovog prava, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjera u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, ekonomske dobrobiti zemlje, sprječavanja nereda ili sprječavanja zločina, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih.”

Član 2. Protokola broj 1 uz Konvenciju

„Niko ne može biti lišen prava na obrazovanje. U vršenju svih svojih funkcija u oblasti obrazovanja i nastave država poštuje pravo roditelja da osiguraju takvo obrazovanje i nastavu koji su u skladu sa njihovim vlastitim vjerskim i filozofskim uvjerenjima.”

236. Sud je također ispitaio nasilje nad djecom u nekoliko institucionalnih konteksta, kao što su škole, domovi ili zatvori. Ovi činioci nasilja mogu biti počinjeni od strane nastavnika, drugih učenika, zatvorskih čuvara ili drugih službenika, a sudska praksa je istakla različite pozitivne i negativne obaveze država u ovom kontekstu.

237. Što se tiče pružanja važne javne službe kao što je obrazovanje, Sud je utvrdio da je suštinska uloga obrazovnih vlasti da zaštite zdravlje i dobrobit učenika, imajući u vidu, posebno, njihovu ranjivost u vezi sa njihovim mladim uzrastom (*O’Keeffe protiv Irske* [VV], 2014, stav 145; *V.K. protiv Rusije*, 2017, stavovi 179–183; *F.O. protiv Hrvatske*, 2021, stavovi 80–82; *Derenik Mkrтчhyan i Gayane Mkrтчhyan protiv Armenije*, 2021, stav 49). Stoga je primarna dužnost obrazovnih vlasti da obezbijede sigurnost učenika kako bi ih zaštitili od svakog vida nasilja tokom vremena u kojem su pod nadzorom obrazovnih vlasti (*Kayak protiv Turske*, 2012, stav 59; *F.O. protiv Hrvatske*, 2021, stav 82). Domaće vlasti ne mogu opravdati tvrdnju da se incident dogodio dok školske vlasti nisu bile u mogućnosti da nadgledaju učenike, budući da obrazovna institucija u principu ima obavezu da ih nadgleda tokom cijelog vremena koje provode pod njenom brigom, što znači da se takva dužnost primjenjuje u svakom trenutku kada su učenici u školi, ili čak van nje, ali pod školskim starateljstvom (*Biba protiv Albanije*, 2024, stavovi 71. i 73).

238. U slučaju *O’Keeffe protiv Irske* [VV], 2014, Sud je utvrdio da, imajući u vidu fundamentalnu prirodu prava garantovanih članom 3. i posebnu ranjivost djece, vlade imaju obavezu da obezbijede

njihovu zaštitu od zlostavljanja, posebno u kontekstu osnovnog obrazovanja, usvajanjem, po potrebi, posebnih mjera i zaštitnih mehanizama (stavovi 146. i 168). Štaviše, Sud je primijetio da je u vezi sa seksualnim zlostavljanjem djece priroda krivičnog djela takva, posebno kada je zlostavljač u položaju autoriteta nad djetetom, da je postojanje korisnih mehanizama za otkrivanje i prijavljivanje od suštinskog značaja za efikasnu primjenu relevantnih krivičnih zakona (stavovi 148. i 162).

239. Sud je priznao da, iako prema članu 2. Protokola br. 1 država ima obavezu da djeci obezbijedi njihovo pravo na obrazovanje, slanje djeteta u školu nužno podrazumijeva određeni stepen miješanja u njihov privatni život prema članu 8 (*Costello-Roberts protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1993, stav 27; *F.O. protiv Hrvatske*, 2021, stav 80). Štaviše, funkcije koje se odnose na unutrašnju administraciju škole, kao što je disciplina, čine sastavni dio obrazovnog procesa i prava na obrazovanje (*ibid*). Pošto je Sud u svojoj novijoj sudskoj praksi utvrdio da bi bilo nemoguće pomiriti bilo kakve akte nasilja ili zlostavljanja od strane nastavnika i drugih službenika u obrazovnim institucijama sa pravom djece na obrazovanje i poštovanjem njihovog privatnog života (*F.O. protiv Hrvatske*, 2021, stav 81), postoji potreba da se svaki takav vid postupanja ukloni iz obrazovnih sredina.

240. U slučaju *V.K. protiv Rusije*, 2017, podnositelj je tvrdio da su ga vaspitači fizički zlostavljali dok je pohađao vrtić, između ostalog i tako što su mu selotejpom lijepili usta i ruke. Sud je utvrdio da država snosi direktnu odgovornost za nezakonite radnje, s obzirom na to da javni ili opštinski vrtići pružaju javnu službu i imaju jake institucionalne i ekonomske veze sa državom, a njena obrazovna i ekonomska nezavisnost je znatno ograničena državnim propisima i redovnim državnim inspekcijama (stavovi 180–183). Štaviše, Sud je utvrdio da vlasti nisu sprovele efikasnu krivičnu istragu o tvrdnjama podnositelja o zlostavljanju i da je došlo do kršenja člana 3. Konvencije u skladu sa njenim procesnim dijelom (stavovi 185–194; uporediti *A, B i C protiv Latvije*, 2016, gdje je Sud utvrdio da su navodi o seksualnom zlostavljanju od strane sportskog trenera dovoljno istraženi od strane domaćih vlasti).

241. Verbalno zlostavljanje djeteta od strane školskog nastavnika može povući odgovornost države po članu 8. Sud je u slučaju *F.O. protiv Hrvatske*, 2021 utvrdio da je nastavnik trebalo da bude svjestan da svaki oblik nasilja, uključujući verbalno zlostavljanje, prema učeniku, ma koliko blag bio, nije prihvatljiv u obrazovnom okruženju i da se od njega zahtijeva da komunicira sa učenicima uz dužno poštovanje njihovog dostojanstva i moralnog integriteta (stavovi 60–61. i 85–89). Štaviše, državne vlasti nisu reagovala sa potrebnom marljivošću na tvrdnje podnositelja o uznemiravanju u školi (stavovi 91–103).

242. Nasilje od strane školskih drugova također može pokrenuti pozitivne obaveze države da spriječi, istraži i pruži pravno zadovoljenje u slučaju nasilja u obrazovnom okruženju. Domaće vlasti moraju da uvedu odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere kako bi nedvosmisleno zabranile svako takvo ponašanje prema djeci u svakom trenutku i u svim okolnostima, i time osigurale nultu toleranciju za bilo kakvo nasilje ili zlostavljanje u obrazovnim institucijama. Ovo se također odnosi na neophodnost osiguranja odgovornosti kroz odgovarajuće krivične, građanske, upravne i stručne postupke (*Biba protiv Albanije*, 2024, stav 67).

243. Što se tiče dužnosti sprječavanja nasilja, u slučaju *Kayak protiv Turske*, 2012, učenik je nožem izbo drugo dijete ispred škole. Sud je utvrdio nekoliko propusta školskog osoblja da spriječi učenika da dobije nož, koji je uzeo iz školske menze, i propusta domaćih vlasti da obezbijede adekvatnu policijsku zaštitu oko školskih prostorija (stavovi 53–67). U slučaju *Biba protiv Albanije*, 2024, drugi učenik privatne škole koju je pohađao sin podnositelja povrijedio je sina podnositelja lansiranjem katapult projektila u njegovo oko, što je rezultiralo gubitkom vida od 90% na tom oku. Sud je utvrdio da se od obrazovnih institucija očekuje da preduzmu odgovarajuće mjere kako bi spriječile upotrebu opasnih predmeta od strane učenika u školskim prostorijama ili boravku (stav 72) i, u posebnim okolnostima slučaja, nije bio uvjeren da je takva dužnost ispunjena (stav 73).

244. Što se tiče obaveze istrage nasilja, u slučaju *Derenik Mkrtchyan i Gayane Mkrtchyan protiv Armenije*, 2021, dječak je preminuo nakon tuče u državnoj školi tokom koje su ga pretukla dva druga iz razreda kada je razredni starješina napustio učionicu. Sud je primijetio da ništa nije ukazivalo na to

da su na dan incidenta postojali faktori koji bi zahtijevali posebnu pažnju od strane nastavnika (stav 59). Sud je stoga utvrdio da nije bilo povrede materijalnog dijela člana 2. Konvencije, ali je ipak utvrdio povredu procesnog dijela ove odredbe zbog propusta i kašnjenja u istrazi okolnosti školskog incidenta koji je rezultirao smrću dječaka.

245. U slučaju *Biba protiv Albanije*, 2024, Sud je potvrdio da napad na fizički integritet osobe, u principu, zahtijeva krivičnopravni odgovor (stav 63). Međutim, Sud je konstatovao da, u okolnostima u kojima je navodni učinilac bio ispod starosne granice krivične odgovornosti i u kojima nije postojalo nijedno nasilno postupanje niti namjerno propuštanje radnje od strane bilo kog člana školskog osoblja, vođenje krivičnog postupka nije nužno bilo zahtijevano (stav 65). U okolnostima slučaja, Sud je primijetio da su, u građanskom postupku koji je pokrenuo podnositelj, domaći sudovi utvrdili da je škola sklopila ugovore o osiguranju sa osiguravajućom kompanijom za sve njene učenike, tako da je podnositelj trebalo da traži naknadu od te osiguravajuće kompanije (stav 75). Sud je stoga zaključio da građanskopravni lijek koji je stajao na raspolaganju podnositelju predstavke nije pružio dovoljnu zaštitu fizičkog integriteta njegovog sina i da su nedostaci u načinu primjene relevantnih pravnih mehanizama bili takvog stepena da su doveli do povrede obaveza tužene države iz člana 8. Konvencije, posebno imajući u vidu pretežnu važnost zaštite prava djeteta (stav 77).

246. Nasilje počinjeno nad maloljetnim prestupnicima dok su u zatvoru također može dovesti do kršenja od strane nadležnih organa, čak i kada nasilje počine drugi pritvorenici. U slučaju *A.Ş. protiv Turske*, 2016, podnositelj je bio izložen seksualnom napadu i fizičkom nasilju od strane četvorice drugih pritvorenika dok je bio u pritvoru u prekrivičnom postupku. Sud je primijetio da je, kada su djela počinjena, podnositelj bio pod nadzorom i odgovornošću zatvorskih vlasti. Štaviše, Sud je naglasio da su djeca po svojoj prirodi ranjivija od odraslih (stav 67). Time što je od podnositelja predstavke zahtijevala da podnese formalnu tužbu kao uslov za pokretanje krivičnog postupka, a da pritom nije uzela u obzir njegovu posebnu ranjivost, turska krivičnopravna regulativa je u ovom slučaju lišila djelotvornosti pravne mehanizme zaštite pojedinaca od postupanja koje je u suprotnosti sa članom 3. Konvencije. Sud je stoga utvrdio kršenje te odredbe (stavovi 70–74).

247. Druge javne institucije, posebno one kojima je povjerena briga o djeci, također snose odgovornost da ih zaštite od nasilja (*C.N. i v. protiv Francuske*, 2012, stavovi 104–108; *Nencheva i drugi protiv Bugarske*, 2013, stavovi 106–116; *Loste protiv Francuske*, 2022, stavovi 84–86; *V.I. protiv Republike Moldavije*, 2024, stav 130). U slučaju *Loste protiv Francuske*, 2022, podnositeljica je uložila prigovor na propuste službi za zaštitu djece u vezi sa seksualnim zlostavljanjem kojem je bila izložena od strane svog hranitelja. Sud je primijetio da nadležne vlasti nisu uvele preventivne mjere predviđene zakonom na snazi u datom trenutku kako bi se otkrio rizik od zlostavljanja. Utvrdio je da nedostatak redovnog praćenja, u kombinaciji sa nedostatkom komunikacije i saradnje između nadležnih vlasti, treba smatrati značajnim uticajem na tok događaja (stavovi 94–103). U slučaju *V.I. protiv Republike Moldavije*, 2024, Sud je konstatovao da se, kada je dijete smješteno u psihijatrijsku bolnicu od strane njegovog zakonskog staratelja (javne ustanove), dio obaveze tog staratelja da obezbijedi djetetovu sigurnost, zdravlje i dobrobit prelazi na upravu bolnice (stav 130).

248. Dokaziva tvrdnja o zlostavljanju koje je dijete pretrpjelo u javnoj ustanovi, kao što je psihijatrijska bolnica (*V.I. protiv Republike Moldavije*, 2024, stavovi 107. i 119) ili u hraniteljskoj porodici (*E.L. protiv Litvanije*, 2024, stav 47), pokreće obavezu domaćih vlasti da sprovedu istragu koja ispunjava zahtjeve člana 3. Konvencije. Takva istraga mora se sprovesti uzimajući u obzir ranjivost djeteta, kao što su njegova starost ili invaliditet (*V.I. protiv Republike Moldavije*, 2024, stav 119) i konkretne tvrdnje koje je dijete iznijelo. Konkretno, u slučaju *E.L. protiv Litvanije*, 2024, Sud je kritikovao nevoljnost vlasti da nalože forenzičko psihijatrijsko i psihološko vještačenje podnositelja predstavke u vezi sa navodnim seksualnim zlostavljanjem u hraniteljskoj porodici (stav 56), iako je, pozivajući se na članove 30. i 35. Konvencije Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarot konvencija), istakao potrebu zaštite navodnih žrtava seksualnog zlostavljanja, posebno maloljetnika, od ponovljenih ispitivanja koja mogu dovesti do sekundarne viktimizacije i dodatne traumatizacije, kao i s tim povezanu obavezu vlasti da uspostave ravnotežu između potrebe za

djelotvornom istragom navodnog zlostavljanja, s jedne strane, i neophodne zaštite žrtava takvog navodnog zlostavljanja, s druge (stav 55).

249. U slučaju *I.M. i drugi protiv Italije*, 2022, Sud je utvrdio kršenje člana 8. Konvencije u vezi sa dvoje djece koja su morala da prisustvuju susretima sesijama sa svojim ocem nasilnikom u okruženju koje nije pružalo zaštitu. Suprotno zahtjevima postavljenim odlukom Suda za maloljetnike kojom su se susreti odobrili, djeca su se sastajala sa svojim ocem tokom perioda od tri godine, u početku bez prisustva psihologa, na neprikladnim mjestima, kao što su lokalna biblioteka, glavni gradski trg ili sala gradske kuće. Ti susreti su poremetili psihološku i emocionalnu ravnotežu djece (stav 123). Sud je ponovio da mehanizmi koje je država stvorila radi zaštite djece, koja su posebno ranjiva, od činova nasilja koji spadaju u djelokrug članova 3. i 8, moraju biti efikasni i uključivati razumne mjere za sprječavanje zlostavljanja za koje su vlasti znale ili je trebalo da znaju, kao i efikasnu prevenciju koja štiti djecu od takvih ozbiljnih oblika zlostavljanja (stav 111). Domaći sud je pokazao nedostatak pažnje time što ni u jednoj fazi nije procijenio rizik kojem su djeca bila izložena. Konkretno, razlozi za sudske odluke nisu pokazali da aspekti koji se odnose na najbolji interes djece moraju imati prednost nad interesom oca da održi kontakt sa njima i nastavi kontakte (stav 122).

D. Trgovina ljudima, ropstvo i prinudni rad

Član 4. Konvencije

- „1. Niko neće biti držan u ropstvu ili položaju ropske zavisnosti.
- 2. Niko neće biti primoravan da obavlja prinudni ili obavezni rad.
- 3. Za potrebe ovog člana izraz „prinudni ili obavezni rad” ne uključuje:
  - (a) bilo koji rad koji se normalno zahtijeva od osobe koja se nalazi u zatvoru u skladu sa odredbama člana 5. ove Konvencije, ili za vrijeme uvjetnog otpusta;
  - (b) bilo koju službu vojne prirode ili, u slučaju odbijanja služenja vojne obaveze u zemljama gdje se to dozvoljava, bilo koju drugu službu umjesto obaveznog služenja vojne obaveze;
  - (c) bilo koju službu koja se zahtijeva u slučaju izvanredne situacije ili bilo koju službu koja se zahtijeva u slučaju izvanredne situacije ili katastrofe koja ugrožava život ili blagostanje zajednice;
  - (d) bilo koji rad ili službu koji su dio uobičajenih građanskih obaveza.”

250. Slučaj *Siliadin protiv Francuske*, 2005, stav 123, odnosio se na petnaestogodišnju djevojčicu koja je stigla u Francusku i postala neplaćena kućna pomoćnica protiv svoje volje, primorana da obavlja kućne poslove bez odmora ili plaćanja. Bila je u ropском položaju, koji je Sud definisao kao trostruki koncept koji obuhvata: (i) obavezu obavljanja određenih usluga za druge (upotrebom prinude); (ii) obavezu života na tuđem imanju; i (iii) nemogućnost da osoba promijeni svoje stanje. Sud je ponovio da su djeca posebno ranjiva i da imaju pravo na državnu zaštitu, u obliku efikasnog odvrćanja, od takvih ozbiljnih povreda ličnog integriteta (stav 143). Uzimajući u obzir njenu ranjivost kao djeteta, Sud je presudio da je podnositeljica bila držana u ropском položaju u smislu člana 4. Vlasti nisu ispunile svoje pozitivne obaveze da joj pruže praktičnu i djelotvornu zaštitu, što je dovelo do kršenja člana 4. Konvencije (stavovi 148–149).

251. U slučaju *C.N. i v. protiv Francuske*, 2012, dvoje djece je fizički i verbalno maltretirano i bili su primorani da obavljaju kućne poslove za svoju tetku (stav 20). U skladu s tim, Sud je pravio razliku između „prinudnog rada” i pomoći u domaćinstvu koju se razumno može očekivati od članova porodice ili osoba koje dijele isti smještaj (stav 74). Sud je utvrdio „osjećaj žrtve da je njeno stanje trajno i da je malo vjerovatno da će se situacija promijeniti” kao kriterij koji razlikuje ropски položaj od

prinudnog rada u smislu člana 4 (stav 91). Utvrdio je kršenje člana 4. Konvencije u pogledu C.N. (16 godina) u vezi sa pozitivnom obavezom države da uspostavi zakonodavni i administrativni okvir za efikasnu borbu protiv ropskog položaja i prinudnog rada, ali ne i kršenje u odnosu na v. (10 godina), s obzirom na to da je, za razliku od svoje starije sestre, pohađala školu i da njene aktivnosti nisu bile ograničene na dom (stavovi 93–94).

VII. Pravosuđe prilagođeno djeci

Član 6. Konvencije

„1. Prilikom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom. Presuda se izriče javno, ali se novinari i javnost mogu isključiti s čitavog ili jednog dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne sigurnosti u demokratskom društvu, kada to nalažu interesi maloljetnika ili zaštite privatnog života strana u sporu, ili kada to sud smatra izričito neophodnim zato što bi u posebnim okolnostima publicitet mogao nanijeti štetu interesima pravde.

2. Svako ko je optužen za krivično djelo smatra se nevinim dok se njegova krivica po zakonu ne dokaže.

3. Svako ko je optužen za krivično djelo ima sljedeća minimalna prava:

(a) da odmah, na jeziku koji razumije, bude detaljno obaviješten o prirodi i razlogu optužbe protiv njega;

(b) da mu se osiguraju vrijeme i uvjeti neophodni za pripremanje odbrane;

(c) da se brani sam ili uz pomoć branioca koga sam izabere ili da, ukoliko ne raspolaže sredstvima da plati branioca, da ga dobije besplatno, kada to nalažu interesi pravde;

(d) da sam ispituje ili zahtijeva ispitivanje svjedoka optužbe i da se prisustvo i saslušanje svjedoka odbrane odobri pod uvjetima koji važe i za svjedoka optužbe;

(e) da koristi besplatnu pomoć tumača ukoliko ne razumije ili ne govori jezik koji se koristi na sudu.”

252. Djeca mogu biti uključena u pravosudni sistem u različitim okolnostima, bilo da se radi o rješavanju porodičnih ili krivičnih pitanja. Iako se sve garancije utvrđene Konvencijom u vezi sa vođenjem postupka primjenjuju na djecu, one moraju biti prilagođene njihovoj zrelosti i razvojnim sposobnostima, što zahtijeva izradu posebnih pravila i principa kako bi se osiguralo pravosuđe prilagođeno djeci. Prilikom ispitivanja slučajeva koji uključuju dijete u sudske postupke, Sud uzima u obzir relevantne međunarodne i evropske standarde propisane u UNCRC, [Konvenciji Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja](#) („Lanzarot konvencija”) i [Smjernicama Komiteta ministara Vijeća Evrope o pravosuđu prilagođenom djeci](#) (*M. i M. protiv Hrvatske*, 2015, stav 146; *M.K. protiv Grčke*, 2018, stavovi 91–93; *A i B protiv Hrvatske*, 2019, stav 112; *R.B. protiv Estonije*, 2021, stav 84). U zavisnosti od specifičnih okolnosti slučaja, sudski sistemi i postupci prilagođeni djeci mogu uključivati prava zagantovana članovima 3, 4, 5, 6. i/ili 8. Konvencije.

A. Postupci u porodičnim stvarima

1. Pravo djeteta da bude konsultovano i saslušano

253. Iako član 8. ne sadrži eksplicitne procesne zahtjeve, Sud je utvrdio da dijete mora biti u dovoljnoj mjeri uključeno u donošenje odluka koje se odnose na njegov/njen porodični i privatni život (*M. i M. protiv Hrvatske*, 2015, stav 180).

254. I zaista, iako je tačno da djeca nemaju punu autonomiju odraslih, ona su ipak nosioci prava. Ova ograničena autonomija u slučaju djece, koja se postepeno povećava sa njihovim razvojem zrelosti, ostvaruje se kroz njihovo pravo da budu konsultovana i saslušana. Kako je navedeno u članu 12. UNCRC, dijete koje je sposobno da formira sopstveno mišljenje ima pravo da ga izrazi i pravo da se tim stavovima da dužna pažnja, u skladu sa njegovim uzrastom i zrelošću, i mora mu se pružiti posebna prilika da bude saslušano u svim sudskim i upravnim postupcima koji ga se tiču (*M. i M. protiv Hrvatske*, 2015, stav 171). Shodno tome, svaki sudski ili upravni postupak koji se tiče prava djeteta prema članu 8. Konvencije mora osigurati da je to dijete dovoljno uključeno u proces donošenja odluka (stav 181).¹¹

255. Sud je, na primjer, utvrdio da učešće konkretnog djeteta nije bilo dovoljno, što je podrazumijevalo kršenje člana 8, u slučajevima u kojima:

- su domaće vlasti ignorisale želju dvanaestogodišnjeg djeteta da živi sa majkom i gdje dijete nije saslušano u postupku za utvrđivanje starateljstva (*M. i M. protiv Hrvatske*, 2015, stav 184);
- nije bio imenovan staratelj *ad litem* da zastupa i štiti interese devetogodišnjeg djeteta tokom postupka u kojem mu nikada nije data prilika da bude lično saslušano (*C. protiv Hrvatske*, 2020, stavovi 76–77. i 79–81).

256. Kada je riječ o veoma maloj djeci, neophodno je da se sudovi oslone na procjenu stručnjaka kako bi izvršili objektivnu procjenu (*Neves Caratão Pinto protiv Portugala*, 2021, stav 138), u svjetlu svih dokaza koji su im dostupni, da li kontakt sa roditeljem treba podsticati/održavati ili ne (*Petrov i X protiv Rusije*, 2018, stav 108, što treba razlikovati od mišljenja drugih aktera, vidjeti stavove 109–110).

257. U istom duhu, Sud je naglasio da pravo djeteta da izrazi svoje stavove ne treba tumačiti kao davanje bezuslovnog prava veta djeci bez razmatranja drugih faktora i sprovođenja ispitivanja radi utvrđivanja njihovog najboljeg interesa (*C. protiv Finske*, 2006, stavovi 57–59; *I.S. protiv Grčke*, 2023, stav 94).

258. Iako se mišljenja djece moraju uzeti u obzir, u određenim slučajevima koji se tiču spora oko starateljstva, Sud je također primijetio da njihova mišljenja nisu nužno nepromjenjiva i da njihovi prigovori, kojima se mora pridati značaj, nisu nužno dovoljni da nadjačaju interese roditelja, posebno u vezi sa redovnim kontaktom sa svojim djetetom (*Raw i drugi protiv Francuske*, 2013, stav 94; *I.S. protiv Grčke*, 2023, stav 94). Stoga je bilo važno postići odgovarajuću ravnotežu između interesa roditelja i djece u procesu donošenja odluka (*C. protiv Finske*, 2006, stav 59).

2. Zahtjev za dužinu postupka, brzinu i marljivost

259. U slučajevima koji se tiču odnosa roditelja sa njegovim ili njenim djetetom, postoji dužnost brzog djelovanja i izuzetne marljivosti obzirom na rizik da protok vremena može dovesti do *de facto* odluke o stvari (*T.C. protiv Italije*, 2022, stav 58). Kada postupci traju predugo, oni ostavljaju takva pitanja neriješenim tokom dugog vremenskog perioda i stoga se ne mogu opravdati kao postupci u najboljem interesu djeteta, čiji smještaj i boravište vlasti treba da utvrde bez odlaganja (*E.S. protiv Rumunije i Bugarske*, 2016, stavovi 63–65).

260. U slučajevima brige o djeci, kako bi zaštitili najbolji interes djeteta, domaći sudovi moraju prije svega brzo i adekvatno reagovati na dinamičnu porodičnu situaciju, a ne biti vođeni ciljem formalnog zaključenja postupka. U zavisnosti od okolnosti, porodični sudovi mogu biti obavezni da ublaže eventualni sukob između rastavljenih roditelja, na primjer, pribjegavanjem građanskoj medijaciji ili drugim instrumentima. Također će možda morati da olakšaju kontakte između roditelja koji nema starateljstvo i djeteta putem privremenih odluka. Obaveza brzog ispitivanja slučaja brige o djetetu i

---

¹¹ Važeća načela su detaljno razmotrena u Ključnoj temi o [Pravu djeteta da bude saslušano u domaćim postupcima o porodičnim stvarima](#).

obaveza procjene merituma slučaja na osnovu kvaliteta i dovoljnih dokaza podjednako su važne komponente pojma marljivosti koju domaći sudovi treba da pokažu kako bi se pridržavali člana 8. Konvencije (*M.H. protiv Poljske*, 2022, stav 78).

261. Sličan zahtjev za brzinom i marljivošću primjenjuje se na izvršenje odluka o starateljstvu i roditeljskom ovlaštenju (vidjeti, na primjer, *Barnea i Caldararu protiv Italije*, 2017, stavovi 87–89¹²).

262. U sudskoj praksi Suda, trajanje postupka za starateljstvo je prvenstveno ispitivano u skladu sa roditeljskim pravima, prema članu 6. stav 1. i/ili članu 8. Konvencije. Na primjer:

- Sud je utvrdio povredu prava majke prema članu 8. kada je, u kontekstu sukoba između roditelja, postupak za utvrđivanje starateljstva neopravdano neaktivan sedam mjeseci, čime je majka lišena mogućnosti kontakta sa svojim djetetom (*M.H. protiv Poljske*, 2022, stav 79; vidjeti i *Voleský protiv Češke*, 2004, stavovi 105–107, gdje je dužina postupka ispitana prema članu 6. stav 1; *Eberhard i M. protiv Slovenije*, 2009, stavovi 138–142; *Kopf i Liberda protiv Austrije*, 2012, stavovi 46–47; i uporediti sa *Hokkanen protiv Finske*, 1994, stav 72).
- Sud nije utvrdio povredu prava oca prema članu 8. u slučaju u kojem je njegova sopstvena procesna aktivnost uticala na ukupno trajanje postupka (*Leonov protiv Rusije*, 2018, stav 75);
- Nije utvrđeno kršenje člana 8. u situaciji u kojoj otac nije pretrpio ograničenja u pogledu prava na starateljstvo i posjete tokom postupka i nije objasnio kako bi dužina postupka od četiri godine, osam mjeseci i šest dana mogla imati nepopravljive posljedice po njegov odnos sa kćerkom (*T.C. protiv Italije*, 2022, stavovi 60–61).

263. Međutim, Sud je također razmatrao slučajeve u kojima su djeca iznijela prigovore na dužinu postupka:

- Sud je utvrdio da je, na primjer, postupak starateljstva koji je trajao duže od četiri godine i tri mjeseca bio dovoljan da se utvrdi povreda člana 8. u slučaju traumatizovanog djeteta koje je pretrpjelo veliku duševnu patnju koja je kulminirala samopovređivanjem (*M. i M. protiv Hrvatske*, 2015, stavovi 182–183);
- Sud je utvrdio da postupak starateljstva nije poštovao prava djeteta prema članu 8. Konvencije obzirom da je postupak trajao tri godine i šest mjeseci, u slučaju koji nije bio složen (*E.S. protiv Rumunije i Bugarske*, 2016, stavovi 63–65).

264. Obaveza izuzetne marljivosti i brzine sprovođenja mjera u vezi sa porodičnim životom djeteta primjenjuje se i u drugim kontekstima, kao što su, na primjer:

- U kontekstu hitne pomoći, u vezi sa mjerama koje treba preduzeti radi olakšavanja ponovnog spajanja porodice sud je ponovio da vlasti imaju obavezu da preduzmu mjere kako bi olakšale ponovno spajanje porodice čim je to razumno izvodljivo (*Strand Lobben i drugi protiv Norveške* [VV], 2019, stav 208);
- U kontekstu međunarodne otmice djece a u vezi sa neobaveznim rokom od šest nedjelja u članu 11. Haške konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djece (*Blaga protiv Rumunije*, 2014, stav 83, rok prekoračen za trinaest mjeseci; *G.N. protiv Poljske*, 2016, stav 68, rok prekoračen za šezdeset četiri nedjelje; uporediti sa *Rinau protiv Litvanije*, 2020, stav 194, gdje su posebne okolnosti dovele do pitanja koja zahtijevaju detaljno i dugotrajno ispitivanje od strane nadležnog domaćeg suda);
- U kontekstu postupka usvajanja (*A. I. protiv Italije*, 2021, stav 95, gdje je postupak usvajanja djece trajao duže od tri godine);

---

¹² Ovo je detaljnije obrađeno u [Vodiču o članu 8. Konvencije](#), stav 350.

- U kontekstu postupka za utvrđivanje očitstva (*A.L. protiv Francuske*, 2022, stavovi 54-55, 68. i 73, gdje je više od šest godina postupka prevazišlo zahtjev izuzetne marljivosti prema članu 8).

B. Krivični postupci

1. Uvod

265. Krivični postupak mora biti organizovan tako da poštuje princip najboljeg interesa djeteta (*Blokhin protiv Rusije* [VV], 2016, stav 195). Zbog specifične prirode pitanja kojima se maloljetničko pravosuđe treba baviti, ono nužno mora da ima neke posebnosti u poređenju sa krivičnoprimnim sistemom koji se primjenjuje na odrasle. Međutim, u slučajevima koji su mu iznijeti, Sud neće *in abstracto* ispitati relevantno domaće pravo i praksu, već da li je način na koji su primijenjeni na podnositelja ili uticalo na njega u konkretnom slučaju prekršio Konvenciju (*Adamkiewicz protiv Poljske*, 2010, stav 106).

266. U slučaju *Adamkiewicz protiv Poljske*, 2010, Sud je utvrdio da povjeravanje istom sudiji, koji je sproveo prethodnu istragu i pozvao dijete podnositelja na suđenje pred Sudom za maloljetnike nakon što ga je proglasio krivim za krivično djelo, i naknadno vršenje sudske funkcije u okviru Suda za maloljetnike u istom slučaju, nije obezbijedilo zaštitu najboljih interesa djeteta podnositelja i sačinjavalo je kršenje člana 6. zbog kršenja principa pravičnosti (stavovi 105–108).

267. U slučaju *Waresiak protiv Poljske* (odl.), 2020, roditelji osobe koju su ubila dva maloljetnika žalili su se da nisu bili uključeni u postupak pred sudom za maloljetnike u mjeri koja je bila potrebna za odbranu njihovih interesa. Poljski Ustavni sud je utvrdio da su prava koja su žrtvi maloljetnog prestupnika data domaćim pravom zaista ograničenija od prava žrtve krivičnog djela koje je počinila odrasla osoba, ali da se ta razlika objašnjava posebnostima postupka koji se primjenjuje na maloljetne prestupnike. Ispitujući predstavku po članu 2. Konvencije, Sud je smatrao da je cilj konkretnog zakonodavstva legitiman u smislu da je nastojao da obezbijedi najbolji interes djeteta (stavovi 87–89).

2. Djeca optužena, krivično procesuirana ili osuđena za počinjena krivična djela

a. Minimalne godine starosti potrebne za postojanje krivične odgovornosti

268. U dva slučaja koja su uključivala djecu uzrasta od deset godina u vrijeme izvršenja krivičnog djela i jedanaest godina u vrijeme njihovog krivičnog procesuiranja zbog počinjenja teškog krivičnog djela, Sud je ispitao i standarde koji preovlađuju među državama članicama Vijeća Evrope i relevantne međunarodne tekstove i instrumente i primijetio da u konkretnom trenutku nije postojala opšteprihvaćena minimalna starosna granica za primjenu krivične odgovornosti u Evropi. U tom slučaju Sud je zaključio da utvrđivanje krivične odgovornosti podnositelja predstavke samo po sebi nije dovelo do povrede člana 3. Konvencije (*V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1999, stavovi 70–72; *T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1999, stavovi 70–72).

b. Ispitivanje, pritvor, pritvor u prekrivičnom postupku

269. Od vitalnog je značaja da službenici organa za sprovođenje zakona koji su u kontaktu sa djecom u vršenju svojih dužnosti vode računa o ranjivosti svojstvenoj njihovom mladom uzrastu, u skladu sa *Evropskim kodeksom policijske etike* koji je 19. septembra 2001. godine usvojio Komitet ministara Vijeća Evrope (*Bouyid protiv Belgije* [VV], 2015, stav 110). Ponašanje policije prema maloljetnicima može biti nespojivo sa zahtjevima člana 3. Konvencije samo zato što su maloljetnici, dok bi se moglo smatrati prihvatljivim u slučaju odraslih. Stoga, službenici organa za sprovođenje zakona moraju pokazati veću budnost i samokontrolu kada se bave maloljetnicima (*ibid.*).

i. Pravna pomoć tokom pritvora

270. Obzirom na posebnu ranjivost djece i uzimajući u obzir njihov nivo zrelosti i intelektualne i emocionalne sposobnosti, Sud je posebno naglasio fundamentalni značaj obezbjeđivanja pristupa advokatu kada je lice u pritvoru maloljetno (*Salduz protiv Turske* [VV], 2008, stav 60; *Blokhin protiv Rusije* [VV], 2016, stav 199;).

271. U slučaju *Blokhin protiv Rusije* [VV], 2016, podnositelj je imao 12 godina kada ga je policija odvela u policijsku stanicu i ispitivala, bez pružanja pravne pomoći ili obavještanja o njegovom pravu na pomoć. Bio je ispod godina starosti potrebnih za postojanje krivične odgovornosti utvrđene Krivičnim zakonikom (14 godina) za krivično djelo za koje je optužen. S obzirom na to, bio mu je potreban poseban vid postupanja i zaštita od strane vlasti, i iz raznih međunarodnih izvora je bilo jasno da su sve mjere protiv njega trebalo da budu zasnovane na njegovom najboljem interesu i da je, od trenutka njegovog hapšenja od strane policije, trebalo da mu budu garantovana barem ista zakonska prava i zaštitne mjere kao one koje se pružaju odraslima (stav 203). Sud je zaključio da je situacija prekršila član 6. stavovi 1. i 3 (c) Konvencije.

272. U slučaju *Salduz protiv Turske* [VV], 2008, maloljetnom podnositelju je uskraćena pravna pomoć dok je bio u policijskom pritvoru, tokom kojeg je dao izjavu koja je korištena kao dokaz priznanja. Sud je smatrao da, iako je imao priliku da ospori dokaze protiv sebe na suđenju i kasnije u žalbenom postupku, odsustvo advokata dok je bio u policijskom pritvoru nepovratno je uticalo na njegova prava na odbranu, čime je prekršen član 6. stav 3 (c) Konvencije u vezi sa članom 6. stav 1 (stavovi 60–62; vidjeti i *Adamkiewicz protiv Poljske*, 2010, stav 91; za dalji razvoj sudske prakse u vezi sa nedostatkom pravne pomoći tokom ispitivanja vidjeti *Beuze protiv Belgije* [VV], stavovi 119–195).

ii. Briga o djetetu tokom hapšenja i/ili pritvora roditelja

273. Nakon hapšenja i/ili stavljanja roditelja u pritvor, može se pojaviti pitanje u vezi sa brigom o njihovom djetetu.

274. U slučaju *Ioan Pop i drugi protiv Rumunije*, 2016, Sud je utvrdio da su vlasti, time što su 12-ogodišnje dijete ostavili bez nadzora tokom nekoliko sati dok su njegovi roditelji zadržani u policijskoj stanici nakon izvršene pripreme za iseljenje iz kuće, pri čemu prisustvo djeteta na licu mjesta nije predstavljalo iznenađenje, propustili da ga stave pod starateljstvo odrasle osobe i da mu objasne njegovu situaciju i situaciju njegovih roditelja, čime su ga izložili ponižavajućem postupanju u smislu člana 3. Konvencije (stavovi 61-65).

275. Isto tako, Sud je utvrdio kršenje člana 8. kada je četrnaestogodišnje dijete ostavljeno samo kod kuće dva dana, nakon hapšenja roditelja i do ročišta o produženju pritvora na kojem je situacija djeteta prvi put razmatrana (*Hadzhieva protiv Bugarske*, 2018, stavovi 60-67). Sud je smatrao da vlasti nisu ispunile svoju pozitivnu obavezu prema članu 8. Konvencije tokom spornog dvodnevnog perioda, dok, nasuprot tome, nije utvrdio kršenje u pogledu perioda nakon pomenutog ročišta, jer vlasti nisu imale razloga da pretpostave ili sumnjaju da je dijete ostavljeno samo i da se o njemu niko nije brinuo u odsustvu roditelja (stavovi 66–67).

276. U istom duhu, u slučaju *Dokukiny protiv Rusije*, 2022, Sud je utvrdio da je hapšenje muškarca u prisustvu njegovog četvorogodišnjeg djeteta prekršilo član 3. u njegovom materijalnom dijelu, kako u pogledu oca, tako i njegove kćerke, jer policija nije obratila pažnju na nju, niti je uzela u obzir njene interese (stavovi 28–30). Uz to, Sud je izrazio zabrinutost zbog nedostatka bilo kakvih specifičnih smjernica i uputstava za policijske snage, o kojima bi policijski službenici bili upoznati, u vezi sa planiranjem i sprovođenjem hapšenja i drugih policijskih operacija u situacijama kada su prisutna djeca, kako bi se izbjegli ili sveli na najmanju mjeru rizici njihovog izlaganja nasilnim scenama i mogućnosti da postanu žrtve fizičkog zlostavljanja, bilo namjernog ili nenamjernog.

iii. Pritvor u prekrivičnom postupku

277. Sud je dosljedno isticao da, da bi lišenje slobode bilo oslobođeno proizvoljnosti, nije dovoljno da mjera bude sprovedena u skladu sa domaćim pravom; ona mora biti i neophodna u konkretnim okolnostima. Prema Sudu, lišenje slobode u smislu člana 5. stav 1 (c) mora ispunjavati zahtjev proporcionalnosti, što podrazumijeva obrazloženu odluku koja uravnotežuje relevantne argumente za i protiv puštanja na slobodu. Argumenti za i protiv, uključujući rizik da bi okrivljeni mogao ometati pravilno sprovođenje postupka, ne smiju se posmatrati *in abstracto*, već moraju biti potkrijepljeni činjeničnim dokazima. Izuzetno važan faktor u ovoj procjeni je uzrast okrivljenog: shodno tome, pritvor maloljetnika u prekrivičnom postupku treba primjenjivati isključivo kao posljednju mjeru i na najkraći mogući period (*Korneykova protiv Ukrajine*, 2012, stav 43–44).

278. Alternative pritvoru bi stoga trebalo da razmotre domaći sudovi kada odlučuju o tome da li će maloljetnika smjestiti u pritvor u prekrivičnom postupku (*Güveç protiv Turske*, 2009, stav 108; *Dinç i Çakır protiv Turske*, 2013, stav 63; *Agit Demir protiv Turske*, 2018, stavovi 44–45).

279. Kada je pritvor u prekrivičnom postupku izričito neophodan, maloljetnici treba da budu odvojeni od odraslih osoba (*Nart protiv Turske*, 2008, stav 31).

280. S obzirom na mladost okrivljenog, potreban je veći stepen marljivosti nego obično u sprovođenju postupka kako bi se osiguralo njegovo ili njeno pravo na suđenje u razumnom roku. I zaista, državne vlasti treba da pokažu posebnu marljivost u dovođenju djece na suđenje u razumnom roku, jer pritvor ne samo da ih lišava slobode, već i škole i obrazovanja (*Kuptsov i Kuptsova protiv Rusije*, 2011, stav 91).

281. Na primjer, Sud je utvrdio povredu člana 5. stavovi 1 (c) i/ili 3. u vezi sa stavljanjem maloljetnika u pritvor u prekrivičnom postupku u sljedećim slučajevima:

- U pogledu 16-ogodišnjeg djeteta, pri čemu nadležne vlasti nisu uzele u obzir njegov uzrast prilikom odlučivanja o daljem zadržavanju u pritvoru (*Selçuk protiv Turske*, 2006, stav 35);
- U pogledu djeteta 17 godina i 7 mjeseci u trenutku hapšenja, pri čemu vlasti nisu uzele u obzir njegovu starost prilikom davanja naloga za lišenje slobode koji je proveo u zatvoru sa odraslima (*Nart protiv Turske*, 2008, stav 33);
- U pogledu neobjašnjivog četvoromjesečnog odlaganja početka suđenja maloljetniku (*Kuptsov i Kuptsova protiv Rusije*, 2011, stav 94);
- U pogledu 14-ogodišnjeg djeteta, u odsustvu sveobuhvatnog obrazloženja nadležnih vlasti (*Korneykova protiv Ukrajine*, 2012, stav 47);
- U nedostatku razmatranja starosti maloljetnika od strane domaćih sudova prilikom donošenja odluka o produženju njegovog pritvora u prekrivičnom postupku, kao i bez bilo kakvog sveobuhvatnog obrazloženja kojim bi se opravdala takva izuzetna mjera (*Azizov i Novruzlu protiv Azerbejdžana*, 2021, stav 60);
- U pogledu 16-ogodišnjeg djeteta, u odsustvu pojašnjenja domaćeg suda o tome zašto se okolnosti njegovog slučaja kvalifikuju kao izuzetne (*Kovrov i drugi protiv Rusije*, 2021, stav 94).

282. Nasuprot tome, Sud nije utvrdio povredu člana 5. stav 3. u slučaju koji se odnosi na lišenje slobode u trajanju od godinu dana, četiri mjeseca i četrnaest dana, u kojem je maloljetnik, tada star 15 godina, prebačen u zatvorenu ustanovu za maloljetne prestupnike nakon nedjelju dana (*J.M. protiv Danske*, 2012, stav 63).

c. Pravo na djelotvorno učešće na suđenju

283. Od suštinskog je značaja da se sa djetetom optuženim za krivično djelo postupa na način koji u potpunosti uzima u obzir njegovu starost, nivo zrelosti i intelektualne i emocionalne sposobnosti, i da se preduzmu koraci za unapređenje njegove sposobnosti da razumije i učestvuje u postupku (*V. protiv*

Ujedinjenog Kraljevstva [VV] 1999, stav 86; *T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1999, stav 84; *Blokhin protiv Rusije* [VV], 2016, stav 195).

284. Pravo maloljetnog okrivljenog na djelotvorno učešće u krivičnom postupku zahtjeva da vlasti postupaju sa njim uz dužno poštovanje njegove ranjivosti i sposobnosti od prvih faza njegovog učešća u krivičnoj istrazi, a posebno tokom bilo kakvog ispitivanja od strane policije. Vlasti moraju preduzeti korake da smanje, koliko god je to moguće, osjećaj zastrašivanja i inhibicije kod djeteta i da obezbijede da ono na što bolji način razumije prirodu istrage, šta mu se stavlja na teret, uključujući značaj svake kazne koja može biti izrečena, kao i njegovih prava na odbranu i, posebno, njegovog prava da se brani ćutanjem (*Blokhin protiv Rusije* [VV], 2016, stav 195).

285. S obzirom na njegov status maloljetnika, kada dijete uđe u krivičnopravni sistem, njegova procesna prava moraju biti garantovana, a njegova nevinost ili krivica utvrđena u skladu sa zahtjevima pravičnog postupka i principom zakonitosti, u pogledu konkretnog djela koje je navodno počinio. Ni pod kojim uslovima dijete ne smije biti lišeno važnih procesnih garancija samo zato što se postupak koji može rezultirati njegovim lišenjem slobode, prema domaćem pravu, smatra zaštitom njegovih interesa kao djeteta i maloljetnog prestupnika, a ne kaznenim (*Blokhin protiv Rusije* [VV], 2016, stav 196).

286. Štaviše, posebna pažnja mora se posvetiti tome da pravna klasifikacija djeteta kao maloljetnog prestupnika ne dovede do pomjeranja fokusa na njegov status kao takvog, dok se zanemaruje ispitivanje konkretnog krivičnog djela za koje je optužen i potreba da se iznese dokaz o njegovoj krivici u uslovima pravičnosti. Obrada maloljetnog prestupnika kroz krivičnopravni sistem samo na osnovu njegovog statusa maloljetnog prestupnika, kojem nedostaje zakonska definicija, ne može se smatrati kompatibilnim sa pravičnim postupkom i principom zakonitosti (*Blokhin protiv Rusije* [VV], 2016, stav 196).

287. Naposlijetku, vrijedi napomenuti da Sud smatra da razlozi zbog kojih je potreban poseban vid postupanja sa maloljetnicima – kao što su nivo zrelosti osobe i intelektualne i emocionalne sposobnosti – ne prestaju odmah kada se dostigne zakonsko punoljetstvo (vidjeti *Martin protiv Estonije*, 2013, stav 92, u kojem je podnositelj napunio osamnaest godina tri nedjelje prije hapšenja, a pristup imenovanom advokatu mu je bio uskraćen tokom prekrivičnog postupka, dok je njegova osuda bila zasnovana na njegovoj izjavi datoj prije suđenja).

288. Sud je, na primjer, utvrdio da domaći postupci nisu uzeli u obzir posebne aspekte ličnog stanja djeteta optuženog u slučajevima koji se tiču:

- Dvoje 11-ogodišnjaka optuženih za teško krivično djelo, čije je suđenje trajalo tri nedjelje i održano je javno u Kraljevskom sudu za odrasle, privlačeći veliko interesovanje medija i javnosti, i koji su, uprkos mjerama preduzetim radi unapređenja njihovog razumijevanja postupka, bili izloženi nerazumljivim i zastrašujućim procesnim pitanjima za svoj uzrast (*T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1999, stavovi 86–88; *V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1999, stavovi 89-90, povreda člana 6. stav 1);
- 15-ogodišnjaka bez prethodnog krivičnog dosijea, kome je bilo dozvoljeno da razgovara sa svojim advokatom samo dva puta u šest mjeseci i to tek nakon priznanja (*Adamkiewicz protiv Poljske*, 2010, stav 89, povreda člana 6. stav 3 (c) u vezi sa članom 6. stav 1);
- 17-ogodišnjaka kome nije ponuđena pravna pomoć prije nego što ga je policija ispitivala, a sugestija da se pronađe advokat je data njegovom ocu tek kada je maloljetnik već ispitivan (*Panovits protiv Kipra*, 2008, stav 70, povreda člana 6. stav 3 (c) u vezi sa članom 6. stav 1);
- 11-ogodišnjaka predatog Kraljevskom sudu za koga je u dva psihijatrijska izvještaja prije suđenja navedeno da ima kognitivne teškoće i koji, uprkos tome što mu je suđeno uz preduzimanje mjera da se suđenje sprovede na što neformalniji način, i koji nije razumio situaciju u kojoj se nalazio (*S.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2004, stavovi 29–33, povreda člana 6. stav 1);

- Djeteta ispod godina starosti potrebnih za postojanje krivične odgovornosti koje je uhapsila policija, koja mu nije pomogla da dobije pravnog zastupnika, i dijete je na kraju pritvoreno u centru za maloljetnike na osnovu izjava koje je dao u odsustvu advokata (povreda člana 6. stavovi 1. i 3(c)); tokom krivičnog postupka, dijete je stavljeno u položaj u kojem nije moglo da unakrsno ispituje svjedoke ni u jednoj fazi postupka (povreda člana 6. stavovi 1. i 3(d)) (*Blokhin protiv Rusije* [VV], 2016).

d. Izricanje kazne

i. Tjelesno kažnjavanje

289. Sama priroda tjelesnog kažnjavanja je da podrazumijeva da jedno ljudsko biće nanosi fizičko nasilje drugom. To je institucionalizovano nasilje, koje nalažu sudske vlasti države, a sprovode policijske vlasti države. Dakle, čak i ako neko ne trpi nikakve teške ili dugotrajne fizičke posljedice, takva kazna – kojom se prema osobi postupa kao prema objektu u rukama vlasti – sačinjava napad na dostojanstvo i fizički integritet osobe (*Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978, stav 33).

290. U slučaju *Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 1978, Sud je ispitao tužbeni zahtjev prema članu 3. Konvencije koju je podnijelo tada petnaestogodišnje dijete koje je bilo podvrgnuto tjelesnoj kazni. Iako je tjelesno kažnjavanje odraslih i maloljetnika ukinuto u Engleskoj, Velsu i Škotskoj 1948. godine, a u Sjevernoj Irskoj 1968. godine, pomenuta kazna je ostala na snazi na Ostrvu Man. Sud je utvrdio da je podnositelj bio podvrgnut kazni u kojoj je element poniženja dostigao nivo svojstven pojmu „ponižavajućeg kažnjavanja”. Poniženje zbog toga što je kazna izvršena preko gole zadnjice dodatno je pogoršalo ponižavajući karakter kazne, ali nije bio jedini ili odlučujući faktor. Sud je zaključio da tjelesna kazna izrečena podnositelju predstavlja ponižavajuće kažnjavanje u smislu člana 3. Konvencije (stavovi 34–35).

ii. Doživotna kazna zatvora

291. Sud je 1999. godine utvrdio da se, naročito u slučaju maloljetnog djeteta u vrijeme osude, ne može isključiti mogućnost da neopravdani i dugotrajni izostanak utvrđivanja kazne, koji ostavlja pritvorenika u neizvesnosti tokom više godina u pogledu njegove budućnosti, može predstavljati pitanje u okviru člana 3. Konvencije (*V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 1999, stav 100).

292. U slučaju *Khamtokhu i Aksenchik protiv Rusije* [VV], 2017, Sud je utvrdio da je izuzeće maloljetnih prestupnika od doživotne kazne zatvora u skladu sa pristupom zajedničkim pravnim sistemima svih visokih strana ugovornica, kao i sa međunarodnim standardima, a njegova svrha je očigledno bila da olakša rehabilitaciju maloljetnih delinkvenata. Sud je naglasio da se, u situacijama u kojima se maloljetni prestupnici pozivaju na odgovornost za svoja djela, ma koliko ozbiljna bila, to mora učiniti uz dužno poštovanje njihove pretpostavljene nezrelosti, kako mentalne tako i emocionalne, kao i veće fleksibilnosti njihove ličnosti i njihove sposobnosti za rehabilitaciju i preobražaj (stav 80). Međutim, izricanje doživotne kazne zatvora za maloljetnika je situacija koja do danas nije iznijeta pred Sud (za primjenjive principe u vezi sa doživotnom kaznom zatvora za odrasle, vidjeti *Vinter i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2013, stavovi 119–122; *Murray protiv Nizozemske* [VV], 2016, stav 102; *Hutchinson protiv Ujedinjenog Kraljevstva* [VV], 2017, stav 42).

e. Lišenje slobode djece

293. Član 5. stav 1. Konvencije predviđa različite situacije u kojima lišenje slobode djece može biti opravdano:

- Prema podstavu (a), po presudi nadležnog suda;
- Prema podstavu (c) radi privođenja nadležnoj sudskoj vlasti (vidjeti *iznad* u ovom Vodiču);

- Prema podstavu (d), radi odgajanja pod nadzorom. Ovo pitanje je detaljnije obrađeno u [Vodiču o članu 5. Konvencije](#) („D. Lišenje slobode maloljetnika”).
- Prema podstavu (f) u kontekstu sprječavanja ilegalnog ulaska u zemlju. Principi koji se primjenjuju na djecu predstavljeni su gore u odjeljku Zakonitost lišenja slobode djece migranata, kao i u [Vodiču o imigracijama](#) („II.C.2. Ranjivi pojedinci”), kao i u [Vodiču o članu 8. Konvencije](#) (stav 398. *et seq.*) i u Ključnoj temi o [Lišenju slobode djece migranata](#).

294. Principi koji regulišu materijalne uslove u pritvoru kada su u pitanju djeca, kao i beba sa njihovim majkama, navedeni su u [Vodiču o pravima zatvorenika](#) („VII. Posebne kategorije pritvorenika”).

3. Djeca koja učestvuju u krivičnom postupku kao žrtve ili svjedoci

295. Konvencija predviđa neka posebna procesna prilagođavanja kada su djeca žrtve ili svjedoci u krivičnom postupku. Na primjer, sam tekst člana 6. stav 1. Konvencije izričito predviđa izuzetke od zahtjeva za javnost ročišta, a posebno „kada to nalažu interesi maloljetnika ili zaštite privatnog života strana u sporu”.

296. U slučaju [Tamburini protiv Francuske](#) (odl.), 2007, podnositelj je uložio prigovor na osnovu člana 6. stav 1. da nije imao pravo na javnu raspravu pred sudom koji odlučuje po žalbi za teške krivične delikte i kritikovao ono što je smatrao automatskom praksom vođenja zatvorenih ročišta u predmetima koji se tiču optužbi za silovanje. Međutim, Sud nije utvrdio automatski karakter takve prakse. Umjesto toga, zatvorena rasprava pred Sudom za teške krivične delikte bila je potrebna zbog okolnosti da je žrtva podnijela zahtjev i da je ova mjera odgovarala očiglednoj potrebi zaštite privatnosti žrtve kao građanske stranke, što je bilo neophodno zbog činjenica slučaja koji se odnosio na teško silovanje osobe mlađe od 15 godina.

297. Uopšte uzev, iako član 6. ne zahtijeva eksplicitno uzimanje u obzir interesa svjedoka, njihov život, sloboda ili sigurnost ličnosti mogu biti ugroženi, kao što je slučaj sa interesima koji generalno spadaju u djelokrug člana 8. Konvencije. Visoke strane ugovornice treba da organizuju svoje krivične postupke tako da ti interesi ne budu neopravdano povrijeđeni. Principi pravičnog suđenja zahtijevaju da se u odgovarajućim slučajevima interesi odbrane uravnoteže sa interesima svjedoka ili žrtava pozvanih da svjedoče ([Doorson protiv Nizozemske](#), 1996, stav 70; [Kovač protiv Hrvatske](#), 2007, stav 27; [B. protiv Rusije](#), 2023, stav 68).

298. Sud se posebno bavio procesnim i institucionalnim zahtjevima u vezi sa djecom žrtvama seksualnog zlostavljanja i trgovine ljudima.

a. Silovanje ili drugi oblici seksualnog zlostavljanja djece

299. U krivičnim postupcima koji se odnose na seksualno zlostavljanje, mogu se preduzeti određene mjere radi zaštite žrtve, pod uslovom da se takve mjere mogu uskladiti sa adekvatnim i efikasnim ostvarivanjem prava na odbranu ([Doorson protiv Nizozemske](#), 1996, stav 72; [S.N. protiv Švedske](#), 2002, stav 47). Obaveze koje država preuzima po članovima 3. i 8. Konvencije u slučajevima navodnog seksualnog zlostavljanja djece zahtijevaju poštovanje najboljih interesa djeteta ([R.B. protiv Estonije](#), 2021, stav 83).

300. U slučajevima koji se odnose na silovanje i seksualno zlostavljanje djece, pozitivna obaveza države prema članovima 3. i 8. da zaštiti fizički integritet pojedinca, čak i od postupaka fizičkih lica, zahtijeva efikasne krivične odredbe i uključuje zahtjeve koji se odnose na efikasnost krivične istrage ([Söderman protiv Švedske](#) [VV], 2013, stav 83; [X. i drugi protiv Bugarske](#) [VV], 2021; [M.C. protiv Bugarske](#), 2003, stav 152; [C.A.S. i C.S. protiv Rumunije](#), 2012, stav 71; [R.B. protiv Estonije](#), 2021, stav 79).

301. Procesne obaveze u vezi sa navodnim zlostavljanjem protežu se na svako suđenje. U takvim slučajevima, postupak u cjelini, uključujući i fazu suđenja, mora da ispunjava zahtjeve zabrane

zlostavljanja (*R.B. protiv Estonije*, 2021, stav 81). Konkretno, i kako je predviđeno u [Smjernicama Komiteta Ministara Vijeća Evrope o pravosuđu prilagođenom djeci](#), u situacijama u kojima se primjenjuju manje stroga pravila o davanju dokaza ili druge mjere prilagođene djeci, takve mjere same po sebi ne bi trebalo da umanjuju vrijednost koja se daje svjedočenju ili dokazima djeteta, bez ugrožavanja prava odbrane (*R.B. protiv Estonije*, stav 102).

302. Sud je također naglasio da je na državama bila obaveza da usvoje procesna pravila kojima se garantuje i štiti svjedočenje djece (*G.U. protiv Turske*, 2016, stav 73), kako tokom istrage u prekrivičnom postupku tako i tokom suđenja (*R.B. protiv Estonije*, 2021, stav 102).

303. Članovi 3. i 8. podrazumijevaju, posebno, adekvatnu brigu o žrtvi tokom krivičnog postupka, kako bi se riješila njena posebna ranjivost kao djeteta, sa ciljem da se ona zaštiti od sekundarne viktimizacije (*A i B protiv Hrvatske*, 2019, stav 121; *N.Č. protiv Turske*, 2021, stav 95; *R.B. protiv Estonije*, 2021, stav 87; *B. protiv Rusije*, 2023, stav 54).

304. Na primjer, u slučaju *N.Č. protiv Turske*, 2021, podnositeljica, četrnaestogodišnje dijete, žalila se na odsustvo zaštite tokom postupka u vezi sa njenim prigovorom o prisilnoj prostituciji, kao i na neefikasnost tog postupka. Žalila se, konkretno, da joj nije pružena stručna podrška tokom postupka i da je bila ponižavana i prijećeno joj je tokom ročišta. Sud je utvrdio povredu članova 3. i 8. Konvencije zbog toga što domaći sud nije osigurao pravilnu zaštitu ličnog integriteta podnositeljice tokom suđenja. I zaista, s obzirom na intimnu prirodu teme i starost podnositeljice, slučaj je neizbježno bio posebno osjetljiv, i vlasti su to trebale da uzmu u obzir prilikom vođenja krivičnog postupka. Konkretno, Sud je utvrdio da su nedostatak podrške podnositeljici predstavke, neuspjeh u njenoj zaštiti od okrivljenih, nepotrebno rekonstruisanje silovanja, ponovljena medicinska ispitivanja, odsustvo smirenosti i sigurnosti tokom ročišta, procjena saglasnosti žrtve, predugačak tok postupka, kao i zastarjelost postupka za dva djela, sačinjavali ozbiljne slučajeve sekundarne viktimizacije podnositeljice predstavke (stav 132).

305. U slučaju *R.B. protiv Estonije*, 2021, podnositeljica je bila četvorogodišnje dijete koje je prijavilo da je bila žrtva seksualnog zlostavljanja od strane svog oca. Propust istražitelja da je obavijesti o njenoj dužnosti da govori istinu i o njenom pravu da ne svjedoči protiv svog oca doveo je do isključivanja njenog svjedočenja i konačne oslobađajuće presude njenog oca od optužbi za seksualno zlostavljanje od strane Vrhovnog suda. Sud je uzeo u obzir različite međunarodne dokumente ([Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja](#), [Smjernice Komiteta ministara Vijeća Evrope o pravosuđu prilagođenom djeci](#)) i relevantne direktive EU koje propisuju niz zahtjeva u vezi sa prikupljanjem i čuvanjem dokaza od djece (stavovi 88; 99). Svjedočenje podnositeljice je proglašeno neprihvatljivo upravo zbog stroge primjene procesnih pravila koja nisu pravila razliku između odraslih i djece, te stoga nije u dovoljnoj mjeri uzeta u obzir njena posebna ranjivost i odgovarajuće potrebe kao malog djeteta kako bi joj se pružila efikasna zaštita kao navodnoj žrtvi seksualnih zločina. Sud je zaključio da je način na koji su u tom slučaju sprovedeni krivičnopravni mehanizmi u cjelini, što je dovelo do okončanja postupka iz procesnih razloga, bio toliko manjkav da je predstavljao povredu pozitivnih obaveza tužene države prema članovima 3. i 8. Konvencije (stav 103).

306. U slučaju *A.P. protiv Republike Moldavije*, 2021, podnositelj se žalio na neefikasnost istrage koju su sprovele vlasti o tvrdnjama o seksualnom zlostavljanju koje je nad njim počinio dvanaestogodišnji dječak kada je imao 5 godina. Njegova majka je podnijela prigovor četiri godine nakon događaja. Policija, kancelarija javnog tužioca i istražni sudija nisu uzeli u obzir psihološki izvještaj koji je sastavilo specijalizovano udruženje, čiji nalazi o tome da je podnositelj pretrpio seksualno zlostavljanje nisu bili osporeni tokom domaćeg postupka ili pred Sudom. Taj izvještaj je sačinjavao dokaz koji je trebalo uzeti u obzir tokom istrage koju su sprovele vlasti. Štaviše, iako Sud priznaje da je četvorogodišnji protok vremena za prijavljivanje navodnog zlostavljanja mogao imati negativan uticaj na sposobnost vlasti da prikupe dokaze, on nije oslobodio vlasti njihove obaveze da sprovedu dovoljno temeljnu istragu čim

saznaju za sporne tvrdnje o seksualnom zlostavljanju maloljetnika. Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 3. Konvencije (stavovi 34–37).

307. U slučaju *B. protiv Rusije*, 2023, Sud je ispitao situaciju djevojčice od 12 godina na početku istrage o njenim tvrdnjama o seksualnom zlostavljanju, koja je izgubila majku i bila smještena u sirotište. Tokom perioda od godinu dana i sedam mjeseci, morala je više puta da učestvuje u ispitivanjima o seksualnom zlostavljanju koje su vodila četiri različita istražitelja, da ponovi svoje izjave na mjestima gdje se zlostavljanje navodno dogodilo, da lično identifikuje i suoči se sa počiniocima i da bude ponovo ispitivana na suđenju protiv jednog od njih. Sud je primijetio da domaći sudija nije dao nikakve razloge za svoju odluku da ispita podnositeljicu i nije uzeo u obzir posebnu ranjivost podnositeljice kao djeteta žrtve seksualnog zlostavljanja, dokaze o njenom zabrinjavajućem psihološkom stanju, preporuku stručnjaka protiv njenog učešća na saslušanju, pa čak ni zahtjev psihologa i njenog staratelja da se obustavi njeno ispitivanje zbog dalje traume. To je bilo nespojivo sa osjetljivim pristupom koji se zahtijeva od vlasti u vođenju krivičnog postupka u vezi sa seksualnim zlostavljanjem maloljetnika i dovelo je Sud do zaključka da je došlo do povrede člana 3. Konvencije (stavovi 68–72).

308. U slučaju *M.G. protiv Litvanije*, 2024, podnositelj se žalio da je trajanje krivičnog postupka protiv osobe koja je pokušala da ga seksualno napadne kada je bio maloljetnik bilo pretjerano dugo i da je kazna izrečena počiniocu bila preblaga. Sud je utvrdio da je propust adekvatnog rješavanja posebne ranjivosti podnositelja i odgovarajućih potreba tokom pretjerano dugog krivičnog postupka, njegovo višestruko podvrgavanje ljekarskim pregledima i konačno obustavljanje kazne počinioca predstavljalo kršenje procesnih obaveza države prema članu 3. Konvencije.

b. Žrtve trgovine ljudima

309. Nikakva opšta zabrana krivičnog procesuiranja žrtava trgovine ljudima ne može se izvesti iz [Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima](#) (usvojene od strane Komiteta ministara Vijeća Evrope 3. maja 2005, „Konvencija o borbi protiv trgovine ljudima”) niti iz bilo kog drugog međunarodnog instrumenta, i ništa ne isključuje mogućnost krivičnog procesuiranja maloljetnih žrtava trgovine ljudima u svim okolnostima (*V.C.L. i A.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2021, stav 158).¹³

310. Pa ipak, Sud smatra da krivično procesuiranje žrtava ili potencijalnih žrtava trgovine ljudima može u određenim okolnostima biti u suprotnosti sa obavezom države da preduzme operativne mjere radi njihove zaštite, kada su vlasti svjesne ili su morale biti svjesne okolnosti koje ukazuju na vjerodostojnu sumnju da je pojedinac žrtva trgovine ljudima. Po mišljenju Suda, dužnost preduzimanja operativnih mjera prema članu 4. Konvencije ima dva glavna cilja: zaštititi žrtvu trgovine ljudima od dalje štete; i olakšati njen oporavak. Aksiomatično je da bi krivično procesuiranje žrtava trgovine ljudima bilo štetno za njihov fizički, psihološki i socijalni oporavak i potencijalno bi ih moglo učiniti ranjivim na ponovnu trgovinu ljudima u budućnosti. Ne samo da bi morale da prođu kroz muke krivičnog procesuiranja, već bi krivična osuda mogla da stvori prepreku njihovoj kasnijoj integraciji u društvo. Pored toga, zatvaranje može ometati njihov pristup podršci i uslugama koje su predviđene Konvencijom o borbi protiv trgovine ljudima (*V.C.L. i A.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2021, stav 159).

311. Da bi krivično procesuiranje žrtve ili potencijalne žrtve trgovine ljudima pokazalo poštovanje sloboda garantovanih članom 4, njena rana identifikacija je od najveće važnosti. Iz toga proizlazi da, čim su vlasti svjesne, ili bi trebalo da budu svjesne, okolnosti koje ukazuju na osnovanu sumnju da je osoba osumnjičena za izvršenje krivičnog djela možda bila predmet trgovine ljudima ili eksploatacije, tu osobu treba bez odlaganja da procijene stručna lica obučena i kvalifikovana za rad sa žrtvama trgovine ljudima. Ta procjena treba da se zasniva na kriterijima utvrđenim u Palermo protokolu i

¹³ Sudska praksa o zaštiti od ropstva i prinudnog rada detaljno je opisana u [Vodiču o članu 4.](#)

Konvenciji o borbi protiv trgovine ljudima (naime, da je osoba bila podvrgnuta regrutovanju, prevozu, premještanju, skrivanju ili prijemu, putem prijetnje silom ili drugim oblikom prisile, u svrhu eksploatacije), posebno vodeći računa o činjenici da prijetnja silom i/ili prisilom nije potrebna kada je pojedinac dijete (*V.C.L. i A.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2021, stav 160).

312. Štaviše, s obzirom na to da status pojedinca kao žrtve trgovine ljudima može uticati na to da li postoje dovoljni dokazi za krivično procesuiranje i da li je to u javnom interesu, svaka odluka o tome da li će se potencijalna žrtva trgovine krivično procesuirati ili ne treba – koliko god je to moguće – da se donese tek nakon što kvalifikovano lice izvrši procjenu trgovine ljudima. Ovo je posebno važno kada su u pitanju djeca. Sud je priznao da, budući da su djeca posebno ranjiva, mjere koje država primjenjuje da bi ih zaštitila od nasilja koje spada u djelokrug članova 3. i 8. treba da budu djelotvorne i da uključuju i razumne korake za sprječavanje zlostavljanja o kome su vlasti imale, ili je trebalo da imaju, saznanja, i efikasno odvratanje od takvih ozbiljnih povreda ličnog integriteta (vidjeti, na primjer, *Söderman protiv Švedske* [VV], 2013). Takve mjere moraju biti usmjerene na obezbjeđivanje poštovanja ljudskog dostojanstva i zaštitu najboljih interesa djeteta. Pošto trgovina ljudima ugrožava ljudsko dostojanstvo i osnovne slobode svojih žrtava (*Rantsev protiv Kipra i Rusije*, 2010, stav 282), isto važi i za mjere zaštite od djela koja spadaju u djelokrug člana 4. Konvencije (*V.C.L. i A.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2021, stav 161).

313. Nakon što kvalifikovano lice izvrši procjenu trgovine ljudima, svaka naknadna odluka o krivičnom procesuiranju morat će da uzme u obzir tu procjenu. Iako tužilac možda nije obavezan da uzme u obzir nalaze takve procjene trgovine ljudima, tužilac bi morao da ima jasne razloge, koji su u skladu sa definicijom trgovine ljudima sadržanom u Palermo protokolu i Konvenciji o borbi protiv trgovine ljudima, za svoje neslaganje sa njom (*V.C.L. i A.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2021, stav 162).

C. Postupci koji se tiču smještaja djece u ustanove

314. Sud je konstatovao da međunarodni standardi, u kontekstu smještanja djece u psihijatrijsku ustanovu, predviđaju sprovođenje konsultativnog postupka koji djetetu mora omogućiti da iznese svoje mišljenje, a naročito eventualno protivljenje smještanju, kako bi se ti stavovi adekvatno uzeli u obzir (*V.I. protiv Republike Moldavije*, 2024, stav 134). Odsustvo mehanizma za učešće djeteta kao takvog ne čini automatski smještaj u psihijatrijsku bolnicu nevažećim. Međutim, s obzirom na to da odsustvo takvog mehanizma sprječava vlasti da pravilno procijene i utvrde najbolji interes djeteta i da formalno identifikuju smještaj kao prisilni, protivljenje djeteta trebalo bi da pokrene zaštitne mehanizme protiv zloupotrebe u vidu nezavisne revizije medicinske neophodnosti za smještaj (*ibid.*, stav 135).

Lista citiranih predmeta

Sudska praksa citirana u ovom Vodiču odnosi se na presude i odluke koje je donio Sud i na odluke i izvještaje Evropske komisije za ljudska prava („Komisije”).

Osim ako nije drugačije naznačeno, sve reference se odnose na presude o meritumu koje je donijelo neko Vijeće Suda. Skraćenica „(odl.)” upućuje na odluku Suda, dok skraćenica „[VV]” označava da je predmet razmatralo Veliko vijeće.

Presude vijeća koje nisu pravosnažne u smislu člana 44. Konvencije označene su znakom (*) na donjem spisku. Član 44. stav 2. Konvencije glasi kako slijedi: „Presuda vijeća postaje konačna (a) kada stranke izjave da neće zahtijevati da se predmet iznese pred Veliko vijeće; ili (b) tri mjeseca poslije donošenja presude, ako se ne zatraži da se predmet iznese pred Veliko vijeće; ili (c) kada odbor Velikog vijeća odbije zahtjev za razmatranje na osnovu člana 43”. Kada odbor Velikog vijeća prihvati zahtjev da predmet bude iznijet pred Veliko vijeće, presuda vijeća ne postaje pravosnažna i samim tim nema pravno dejstvo; pravosnažna postaje potonja presuda Velikog vijeća.

Hiperlinkovi za navedene predmete u elektronskoj verziji Vodiča vode do baze podataka HUDOC (**Error! Hyperlink reference not valid.**), koja pruža pristup sudskoj praksi Suda (presude i odluke Velikog vijeća, vijeća i komiteta, predmeti o kojima je dostavljeno obavještenje, savjetodavna mišljenja i pravni sažeci iz Informativne bilješke o sudskoj praksi) i Komisije (odluke i izvještaji), kao i do rezolucija Komiteta ministara.

Sud presude i odluke izriče na engleskom i/ili francuskom jeziku, koja su njegova dva službena jezika. HUDOC također sadrži prevode mnogih važnih predmeta na više od 30 nezvaničnih jezika, kao i linkove za oko stotinu online zbirki sudske prakse čiji su autori treća lica. Svim jezičkim verzijama koje su dostupne za navedene predmete može se pristupiti preko taba „Language versions” (Jezičke verzije) u bazi podataka HUDOC; to je tab koji se može naći nakon što kliknete na hiperlink predmeta.

—A—

- [A i B protiv Hrvatske](#), br. 7144/15, 20. juna 2019.
- [A i B protiv Francuske](#), br. 12482/21, 8. juna 2023.
- [A i drugi protiv Islanda](#), br. 25133/20 i 31856/20, 15. novembra 2022.
- [A, B i C protiv Irske](#) [VV], br. 25579/05, 16. decembra 2010.
- [A, B i C protiv Latvije](#), br. 30808/11, 31. marta 2016.
- [A.D. i O.D. protiv Ujedinjenog Kraljevstva](#), br. 28680/06, 16. marta 2010.
- [A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva](#), br. 100/1997/884/1096, 23. septembra 1998.
- [A.A. protiv Ujedinjenog Kraljevstva](#), br. 8000/08, 20. septembra 2011.
- [A.B. i drugi protiv Francuske](#), br. 11593/12, 12. jula 2016.
- [A.E. protiv Bugarske](#), br. 53891/20, 23. maja 2023.
- [A.I. protiv Italije](#), br. 70896/17, 1. aprila 2021.
- [A.L. protiv Francuske](#), br. 13344/20, 7. aprila 2022.
- [A.M. i drugi protiv Francuske](#), br. 24587/12, 12. jula 2016.
- [A.M. i drugi protiv Rusije](#), br. 47220/19, 6. jula 2021.
- [A.M.M. protiv Rumunije](#), br. 2151/10, 14. februara 2012.
- [A.P. protiv Republike Moldavije](#), br. 41086/12, 26. oktobra 2021.
- [A.R. i L.R. protiv Švajcarske](#) (odl.), br. 22338/15, 19. decembra 2017.
- [A.Ş. protiv Turske](#), br. 58271/10, 13. septembra 2016.
- [Abdi Ibrahim protiv Norveške](#) [VV], br. 15379/16, 10. decembra 2021.
- [Abdullahi Elmi i Aweys Abubakar protiv Malte](#), br. 25794/13 i 28151/13, 22. novembra 2016.
- [Adamkiewicz protiv Poljske](#), br. 54729/00, 2. marta 2010.

Afiri i Biddarri protiv Francuske (odl.), br. 1828/18, 23. januara 2018.
Ageyevy protiv Rusije, br. 7075/10, 18. aprila 2013.
Agit Demir protiv Turske, br. 36475/10, 27. februara 2018.
Aktas protiv Francuske (odl.), br. 43563/08, 30. juna 2009.
Ali protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 40385/06, 11. januara 2011.
Anayo protiv Njemačke, br. 20578/07, 21. decembra 2010.
Asiye Genç protiv Turske, br. 24109/07, 27. januara 2015.
Aune protiv Norveške, br. 52502/07, 28. oktobra 2010.
Avilkina i drugi protiv Rusije, br. 1585/09, 6. juna 2013.
Azizov i Novruzlu protiv Azerbejdžana, br. 65583/13 i 70106/13, 18. februara 2021.

—B—

B. i P. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 36337/97 i 35974/97, 24. aprila 2001.
B. protiv Rusije, br. 36328/20, 7. februara 2023.
B.B i F.B. protiv Njemačke, br. 18734/09 i 9424/11, 14. marta 2013.
B.N. i S.N. protiv Švedske, Odluka Komisije, br. 17678/91, 30. juna 1993.
Barnea i Caldararu protiv Italije, br. 37931/15, 22. juna 2017.
Bayev i drugi protiv Rusije, br. 67667/09 i dva druga, 20. juna 2017.
Bayrak protiv Francuske (odl.), br. 14308/08, 30. juna 2009.
Berisha protiv Švajcarske, br. 948/12, 30. jula 2013.
Berrehab protiv Nizozemske, 21. juna 1988, Serija A br. 138
Biba protiv Albanije, br. 24228/18, 7. maja 2024.
Bierski protiv Poljske, br. 46342/19, 20. oktobra 2022.
Bilalova i drugi protiv Poljske, br. 23685/14, 26. marta 2020.
Bistieva i drugi protiv Poljske, br. 75157/14, 10. aprila 2018.
Blaga protiv Rumunije, br. 54443/10, 1. jula 2014.
Blokhin protiv Rusije [VV], br. 47152/06, 23. marta 2016.
Blyudik protiv Rusije, br. 46401/08, 25. juna 2019.
Bogomolova protiv Rusije, br. 13812/09, 20. juna 2017.
Bondavalli protiv Italije, br. 35532/12, 17. novembra 2015.
Bouyid protiv Belgije [VV], br. 23380/09, 28. septembra 2015.
Buscemi protiv Italije, br. 29569/95, ESLJP 1999-VI

—C—

C. protiv Hrvatske, br. 80117/17, 8. oktobra 2020.
C protiv Italije, br. 47196/21, 31. avgusta 2023.
C.A.S. and C.S. protiv Rumunije, br. 26692/05, 20. marta 2012.
C.E. i drugi protiv Francuske, br. 29775/18 i 29693/19, 24. marta 2022.
C.N. i v. protiv Francuske, br. 67724/09, 11. oktobra 2012.
C.P. protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 300/11, 6. septembra 2016.
Çam protiv Turske, br. 51500/08, 23. februara 2016.
Campbell i Cosans protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 25. januara 1982, Serija A br. 48
Çapin protiv Turske, br. 44690/09, 15. oktobra 2019.
Slučaj „koji se odnosi na određene aspekte zakona o upotrebi jezika u obrazovanju u Belgiji” („Belgijski lingvistički slučaj”) (meritum), 23. jula 1968, Serija A br. 6
Catan i drugi protiv Moldavije i Rusije [VV], br. 43370/04 i dva druga, ESLJP 2012 (izvodi)
Çiftçi protiv Turske (odl.), br. 71860/01, ESLJP 2004-VI
Cincimino protiv Italije, br. 68884/13, 28. aprila 2016.
Cîntă protiv Rumunije, br. 3891/19, 18. februara 2020.
Çölgeçen i drugi protiv Turske, br. 50124/07 i sedam drugih, 12. decembra 2017.
Costello-Roberts protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 25. marta 1993, Serija A br. 247-C

[Cusan i Fazzo protiv Italije](#), br. 77/07, 7. januara 2014.
[Kipar protiv Turske](#) [VV], br. 25781/94, ESLJP 2001-IV

—D—

[D protiv Francuske](#), br. 11288/18, 16. jula 2020.
[D.H. i drugi protiv Češke](#) [VV], br. 57325/00, ESLJP 2007-IV
[D.M.D. protiv Rumunije](#), br. 23022/13, 3. oktobra 2017.
[Dabhi protiv Ujedinjenog Kraljevstva](#), br. 28627/95, Odluka Komisije od 17. januara 1997.
[Darboe i Camara protiv Italije](#), br. 5797/17, 21. jula 2022.
[Deltuva protiv Litvanije](#), br. 38144/20, 21. marta 2023.
[Derenik Mkrtychyan i Gayane Mkrtychyan protiv Armenije](#), br. 69736/12, 30. novembra 2021.
[Diamante i Pelliccioni protiv San Marina](#), br. 32250/08, 27. septembra 2011.
[Dinç i Çakır protiv Turske](#), br. 66066/09, 9. jula 2013.
[Dogru protiv Francuske](#), br. 27058/05, 4. decembra 2008.
[Dojan i drugi protiv Njemačke](#) (odl.), br. 319/08 i četiri druga, 13. septembra 2011.
[Dokukiny protiv Rusije](#), br. 1223/12, 24. maja 2022.
[Döner i drugi protiv Turske](#), br. 29994/02, 7. marta 2017.
[Doorson protiv Nizozemske](#), 26. marta 1996, *Izveštaji o presudama i odlukama 1996-II*
[Đurđević protiv Hrvatske](#), br. 52442/09, 19. jula 2011, ESLJP 2011 (izvodi)

—E—

[E.B. protiv Francuske](#) [VV], br. 43546/02, 22. januara 2008.
[E.L. protiv Litvanije](#) br. 12471/20, 9. aprila 2024.
[E.M. i drugi protiv Norveške](#), br. 53471/17, 20. januara 2022.
[E.S. protiv Rumunije i Bugarske](#), br. 60281/11, 19. jula 2016.
[Eberhard protiv Slovenije](#), br. 8673/05 i 9733/05, 1. decembra 2009.
[Efstratiou protiv Grčke](#), 18. decembra 1996, *Izveštaji o presudama i odlukama, 1996-VI*
[El Ghatet protiv Švajcarske](#), br. 56971/10, 8. novembra 2016.
[Elmazova i drugi protiv Sjeverne Makedonije](#), br. 11811/20 i 13550/20, 13. decembra 2022.
[Eriksson protiv Švedske](#), 22. juna 1989, Serija A br. 156
[Elsholz protiv Njemačke](#) [VV], br. 25735/94, 13. jula 2000.

—F—

[F.O. protiv Hrvatske](#), br. 29555/13, 22. aprila 2021.
[Family H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva](#), br. 10233/83, Odluka Komisije od 6. marta 1984.
[Fröhlich protiv Njemačke](#), br. 16112/15, 26. jula 2018.
[Folgerø i drugi protiv Norveške](#) [VV], br. 15472/02, ESLJP 2007-III

—G—

[G.B. i drugi protiv Turske](#), br. 4633/15, 17. oktobra 2019.
[G.K. protiv Kipra](#), br. 16205/21, 21. februara 2023.
[G.L. protiv Italije](#), br. 59751/15, 10. septembra 2020.
[G.N. protiv Poljske](#), br. 2171/14, 19. jula 2016.
[G.T.B. protiv Španije](#), br. 3041/19, 16. novembra 2023.
[G.U. protiv Turske](#), br. 16143/10, 18. oktobra 2016.
[Gamaledyn protiv Francuske](#) (odl.), br. 18527/08, 30. juna 2009.
[Gard i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva](#) (odl.), br. 39793/17, 27. juna 2017.
[Gauvin-Fournis i Silliau protiv Francuske](#), br. 21424/16 i 45728/17, 7. septembra 2023.
[Genovese protiv Malte](#), br. 53124/09, 11. oktobra 2011.
[Ghazal protiv Francuske](#) (odl.), br. 29134/08, 30. juna 2009.

Giorgioni protiv Italije, br. 43299/12, 15. septembra 2016.
Glass protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 61827/00, 9. marta 2004.
Gnahoré protiv Francuske, br. 40031/98, ESLJP 2000-IX
Godelli protiv Italije, br. 33783/09, 25. septembra 2012.
Güveç protiv Turske, br. 70337/01, ESLJP 2009. (izvodi)

—H—

H. protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 32185/20, 31. maja 2022.
H.A. i drugi protiv Grčke, br. 19951/16, 28. februara 2019.
H.M. i drugi protiv Mađarske, br. 38967/17, 2. juna 2022.
Haddad protiv Španije, br. 16572/17, 18. juna 2019.
Hadzhieva protiv Bugarske, br. 45285/12, 1. februara 2018.
Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 7. decembra 1976, Serija A br. 24
Hanzelkovi protiv Češke, br. 43643/10, 11. decembra 2014.
Hashemi i drugi protiv Azerbejdžana, br. 1480/16 i šest drugih, 13. marta 2022.
Hoffmann protiv Austrije, 23. juna 1993, Serija A br. 255-C
Hokkanen protiv Finske, 23. septembra 1994, Serija A br. 299-A
Hromadka i Hromadkova protiv Rusije, br. 22909/10, 11. decembra 2014.

—I—

I.A.A. i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 25960/13, 8. marta 2016.
I.G. i drugi protiv Slovačke, br. 15966/04, 13. novembra 2012.
I.M. i drugi protiv Italije, br. 25426/20, 10. novembra 2022.
I.S. protiv Njemačke, br. 31021/08, 5. juna 2014.
I.S. protiv Grčke, br. 19165/2, 23. maja 2023.
I.V.Ț. protiv Rumunije, br. 35582/15, 1. marta 2022.
Ignaccolo-Zenide protiv Rumunije, br. 31679/96, ESLJP 2000-I
Ilya Lyapin protiv Rusije, br. 70879/11, 30. juna 2020.
Ioan Pop i drugi protiv Rumunije, br. 52924/09, 6. decembra 2016.

—J—

J.M. protiv Danske, br. 34421/09, 13. novembra 2012.
Jansen protiv Norveške, br. 2822/16, 6. septembra 2018.
Jaramillo protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 24865/94, Odluka Komisije od 23. oktobra 1995.
Jasvir Singh protiv Francuske (odl.), br. 25463/08, 30. juna 2009.
Jeunesse protiv Nizozemske [VV], br. 12738/10, 3. oktobra 2014.
Jimenez Alonso i Jimenez Marino protiv Španije (odl.), br. 51188/99, ESLJP 2000-VI
Jírová i drugi protiv Češke, br. 66015/17, 13. aprila 2023.
Johansen protiv Norveške, 7. avgusta 1996, Izveštaji o presudama i odlukama, 1996-III
Johansson protiv Finske, br. 10163/02, 6. septembra 2007.

—K—

K. i T. protiv Finske [VV], br. 16313/10, 17. marta 2016.
Kacper Nowakowski protiv Poljske, br. 32407/13, 10. januara 2017.
Kahn protiv Njemačke, br. 16313/10, 17. marta 2016.
Kanagaratnam i drugi protiv Belgije, br. 15297/09, 13. decembra 2011.
Kaya protiv Njemačke, br. 31753/02, 28. juna 2007.
Kayak protiv Turske, br. 60444/08, 10. jula 2012.
Kaegan protiv Irske, 26. maja 1994, Serija A br. 290
Kervanci protiv Francuske, br. 31645/04, 4. decembra 2008.

Khan protiv Francuske, br. 12267/16, 28. februara 2019.
Kilic protiv Austrije, br. 27700/15, 12. januara 2023.
Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen protiv Danske, 7. decembra 1976, Serija A br. 23
Kocherov i Sergejeva protiv Rusije, br. 16899/13, 29. marta 2016.
Konrad protiv Njemačke (odl.), br. 35504/03, ESLJP 2006-XIII
Kontrovà protiv Slovačke, br. 7510/04, 31. maja 2007.
Kopf i Liberda protiv Austrije, br. 1598/06, 17. januara 2012.
Korneykova protiv Ukrajine, br. 39884/05, 19. januara 2012.
Kovač protiv Hrvatske, br. 503/05, 12. jula 2007.
Kovrov i drugi protiv Rusije, br. 42296/09 i četiri druga, 16. novembra 2021.
Kuptsov i Kuptsova protiv Rusije, br. 6110/03, 3. marta 2011.
Kurier Zeitungsverlag und Druckerei GmbH protiv Austrije, br. 3401/07, 17. januara 2012.
Kurt protiv Austrije [VV], br. 62903/15, 15. juna 2021.
Kutzner protiv Njemačke, br. 46544/99, 26. februara 2002.

—L—

Lautsi i drugi protiv Italije [VV], br. 30814/06, ESLJP 2011
Lavida i drugi protiv Grčke, br. 7973/10, 30. maja 2013.
Lazarev i Lazarev protiv Rusije (odl.), br. 16153/03, 5. oktobra 2006.
Lee protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 25289/94, 18. januara 2001.
Leon Madrid protiv Španije, br. 30306/13, 26. oktobra 2021.
Leonov protiv Rusije, br. 77180/11, 10. aprila 2018.
Leuffen protiv Njemačke, br. 19844/92, Odluka Komisije od 9. jula 1992.
Leyla Şahin protiv Turske, br. 44774/98, ESLJP 2005-XI
Liebscher protiv Austrije, br. 5434/17, 6. aprila 2021.
Loste protiv Francuske, no. 59227/12, 3. novembra 2022.

—M—

M. i M. protiv Hrvatske, br. 10161/13, 3. septembra 2015.
M.G.C. protiv Rumunije, br. 61495/11, 15. marta 2016.
M. protiv Francuske (odl.), br. 42821/18, 26. aprila 2022.
M.A.K i R.K. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 45901/05 i 40146/06, 23. marta 2010.
M.C. protiv Bugarske, br. 39272/98, ESLJP 2003-XII
M.D. i A.D. protiv Francuske, br. 57035/18, 22. jula 2021.
M.G. protiv Litvanije, br. 6406/21, 20. februara 2024.
M.H. i drugi protiv Hrvatske, br. 15670/18 i 43115/18, 18. novembra 2021.
M.H. protiv Poljske, br. 73247/14, 1. decembra 2022.
M.H. i S.B. protiv Mađarske, br. 10940/17 i 15977/17, 22. februara 2024.
M.K. protiv Grčke, br. 51312/16, 1. februara 2018.
M.P. i drugi protiv Bugarske, br. 22457/08, 15. novembra 2011.
M.T. i drugi protiv Švedske, br. 22105/18, 20. oktobra 2022.
Macaté protiv Litvanije [VV], br. 61435/19, 23. januara 2023.
Macready protiv Češke, br. 4824/06 i 15512/08, 22. aprila 2010.
Mahamed Jama protiv Malte, br. 10290/13, 26. novembra 2015.
Malec protiv Poljske, br. 28623/12, 28. juna 2016.
Martin protiv Estonije, br. 35985/09, 30. maja 2013.
Maslov protiv Austrije [VV], br. 1638/03, 23. juna 2008.
Maumousseau i Washington protiv Francuske, br. 39388/05, 6. decembra 2007.
Memlika protiv Grčke, br. 37991/12, 6. oktobra 2015.
Menesson protiv Francuske, br. 65192/11, ESLJP 2014 (izvodi)
Mikulić protiv Hrvatske, br. 53176/99, ESLJP 2002-I

Minasian i drugi protiv Republike Moldavije, br. 26879/17, 17. januara 2023.
Mitrevska protiv Sjeverne Makedonije, br. 20949/21, 14. maja 2024.
Mohamad protiv Grčke, br. 70586/11, 11. decembra 2014.
Monory protiv Rumunije i Mađarske, br. 71099/01, 5. aprila 2005.
Moretti i Benedetti protiv Italije, br. 16318/07, 27. aprila 2010.
Moustahi protiv Francuske, br. 9347/14, 25. juna 2020.
Mubilanzila Mayeka i Kaniki Mitunga protiv Belgije, br. 13178/03, 12. oktobra 2006.
Mugenzi protiv Francuske, br. 52701/09, 10. jula 2014.
Muskhadzhiyeva i drugi protiv Belgije, br. 41442/07, 19. januara 2010.

—N—

N.B. protiv Slovačke, br. 29518/10, 12. juna 2012.
N.Ç. protiv Turske, br. 40591/11, 9. februara 2021.
N.Š. protiv Hrvatske, br. 36908/13, 10. septembra 2020.
Nart protiv Turske, br. 20817/04, 6. maja 2008.
Nencheva i drugi protiv Bugarske, br. 48609/06, 18. juna 2013.
Neves Caratão Pinto protiv Portugala, br. 28443/19, 13. jula 2021.
Nikoghosyan i drugi protiv Poljske, br. 14743/17, 3. marta 2022.
Nautinen protiv Finske, br. 32842/96, ESLJP 2000-VIII

—O—

O.R. protiv Grčke, br. 24650/19, 23. januara 2024.
O’Keeffe protiv Irske [VV], br. 35810/09, ESLJP 2014 (izvodi), ESLJP 2014
Olsson protiv Švedske (br. 1), 24. marta 1988, Serija A br. 130
Olsson protiv Švedske (br. 2), 27. novembra 1992, Serija A br. 250
Omorefe protiv Španije, br. 69339/16, 23. juna 2020.
Opuz protiv Turske, br. 33401/02, 9. juna 2009.
Oršuš i drugi protiv Hrvatske [VV], br. 15766/03, ESLJP 2010.
Osman protiv Danske, br. 38058/09, 14. juna 2011.
Osmanoğlu i Kocabaş protiv Švajcarske, br. 29086/12, 10. januara 2017.
Oyal protiv Turske, br. 4864/05, 23. marta 2010.

—P—

P. i S. protiv Poljske, br. 57375/08, 30. oktobra 2012.
P.M. protiv Bugarske, br. 49669/07, 24. januara 2012.
Panovist protiv Kipra, br. 4268/04, 11. decembra 2008.
Paparrigopoulos protiv Grčke, br. 61657/16, 30. juna 2022.
Paradiso i Campanelli protiv Italije [VV], br. 25358/12, 24. januara 2017.
Parfitt protiv Ujedinjenog Kraljevstva (odl.), br. 18533/12, 27. juna 2016.
Pavel Shishkov protiv Rusije, br. 78754/13, 2. marta 2021.
Perovy protiv Rusije, br. 47429/09, 20. oktobra 2020.
Petrov i X protiv Rusije, br. 23608/16, 23. oktobra 2018.
Pini i drugi protiv Rumunije, br. 78028/01 i 78030/01, ESLJP 2004-V (izvodi)
Ponmaryovi protiv Bugarske, br. 5335/05, ESLJP 2011
Popadić protiv Srbije, br. 7833/12, 20. septembra 2022.
Popov protiv Francuske, br. 39472/07 i 39474/07, 19. januara 2012.
Pormes protiv Nizozemske, br. 25402/14, 28. jula 2020.

—Q—

Q i R protiv Slovenije, br. 19938/20, 8. februara 2022.

—R—

R.B. protiv Estonije, br. 22597/16, 22. juna 2021.
R.C i V.C. protiv Francuske, br. 76491/14, 12. jula 2016.
R.I.P. i D.I.P. protiv Rumunije, br. 27782/10, 10. maja 2012.
R.K. i A.K. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 38000/05, 30. septembra 2008.
R.K. i drugi protiv Francuske, br. 68264/14, 12. jula 2016.
R.M. i drugi protiv Francuske, br. 33201/11, 12. jula 2016.
R.M.S. protiv Španije, br. 28775/12, 18. juna 2013.
R.R: i drugi protiv Mađarske, br. 36037/17, 2. marta 2021.
Rahimi protiv Grčke, br. 8687/08, 5. aprila 2011.
Ranjit Singh protiv Francuske (odl.), br. 27561/08, 30. juna 2009.
Raw i drugi protiv Francuske, br. 10131/11, 7. marta 2013.
Ribić protiv Hrvatske, br. 27148/12, 2. aprila 2015.
Rinau protiv Litvanije, br. 10926/09, 14. januara 2020.
Roldan Texeira i drugi protiv Italije (odl.), br. 40655/98, 26. oktobra 2000.

—S—

S. i Marper protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 30562/04 i 30566/04, 4. decembra 2008.
S.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 60958/00, ESLJP 2004-IV
S.F. i drugi protiv Bugarske, br. 8138/16, 7. decembra 2017.
S.H. protiv Italije, br. 52557/14, 13. oktobra 2015.
S.P. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Odluka Komisije, br. 28915/95, 17. januara 1997, nije objavljena
S.N. protiv Švedske, br. 34209/96, ESLJP 2002-V
S.S. protiv Slovenije, br. 40938/16, 30. oktobra 2018.
Salay protiv Slovačke, br. 29359/22, 27. februara 2025.
Salduz protiv Turske [VV], br. 36391/02, ESLJP 2008
Sanlısoy protiv Turske (odl.), br. 77023/12, 8. novembra 2016.
Schneider protiv Njemačke, br. 17080/07, 15. septembra 2011.
Scozzari i Giunta protiv Italije [VV], br. 39221/98 i 41963/98, ESLJP 2000-VIII
Selçuk protiv Turske, br. 21768/02, 10. januara 2006.
Sen protiv Nizozemske, br. 31465/96, 21. decembra 2001.
Senigo Longue i drugi protiv Francuske, br. 19113/09, 10. jula 2014.
Shioshvili i drugi protiv Rusije, br. 19356/07, 20. decembra 2016.
Siliadin protiv Francuske, br. 73316/01, 26. jula 2005.
Simonova protiv Bugarske, br. 30782/16, 11. aprila 2023.
Simpson protiv Ujedinjenog Kraljevstva, Odluka Komisije, br. 14688/89, 4. decembra 1989, nije objavljena
Söderman protiv Švedske [VV], br. 5786/08, ESLJP 2013
Sommerfeld protiv Njemačke [VV], br. 31871/96, ESLJP 2003-VIII (izvodi)
Sorabjee protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 23938/94, Odluka Komisije od 23. oktobra 1995.
Soares De Melo protiv Portugala, br. 72850/14, 16. februara 2016.
Sow protiv Belgije, br. 27081/13, 19. januara 2016.
Strand Lobben i drugi protiv Norveške [VV], br. 37283/13, 10. septembra 2019.
Strumia protiv Italije, br. 53377/13, 23. juna 2016.
Sulak protiv Turske, br. 24515/94, Odluka Komisije od 17. januara 1996, DR 84.
Suur protiv Estonije, br. 41736/18, 20. oktobra 2020.
Szolcsán protiv Mađarske, br. 24408/16, 30. marta 2023.

—T—

T. protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 24724/94, 16. decembra 1999.

T.A. i drugi protiv Republike Moldavije, br. 25450/20, 30. novembra 2021.
T.C. protiv Italije, br. 54032/18, 19. maja 2022.
T.H. protiv Bugarske, br. 46519/20, 11. aprila 2023.
T.P. i K.M. protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 28945/95, ESLJP 2001-V (izvodi)
Talpis protiv Italije, br. 41237/14, 2. marta 2017.
Tamburini protiv Francuske (odl.), br. 14524/01, 7. juna 2007.
Tanda-Muzinga protiv Francuske, br. 2260/10, 10. jula 2014.
Tarakhel protiv Švajcarske [VV], br. 29217/12, 4. novembra 2014.
Timishev protiv Rusije, br. 55762/00 i 55974/00, ESLJP 2005-XII
Tlapak i drugi protiv Njemačke, br. 11308/16 i 11344/16, 22. marta 2018.
Tuquabo-Tekle i drugi protiv Bugarske, br. 60665/00, 1. decembra 2005.
Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 25. aprila 1978, Serija A br. 26.
Tysiqc protiv Poljske, br. 5410/03, 20. marta 2007.

—U—

Udeh protiv Švajcarske, br. 12020/09, 16. aprila 2013.
Ukrajina i Nizozemska protiv Rusije (odl.) [VV], br. 8019/16, 43800/14 i 28525/20, 25. januara 2023.
Üner protiv Nizozemske [VV], br. 46410/99, 18. oktobra 2006.
Unuane protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 80343/17, 24. novembra 2020.

—V—

V. protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 24888/94, ESLJP 1999-IX
V.C.L. i A.N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 77587/12 i 74603/12, 16. februara 2021.
V. I. protiv Republike Moldavije, br. 38963/18, 26. marta 2024.
V.K. protiv Rusije, br. 68059/13, 7. marta 2017.
V.Y.R. i A.V.R. protiv Bugarske, br. 48321/20, 13. decembra 2022.
Valdís Fjölfnisdóttir i drugi protiv Islanda, br. 71552/17, 18. maja 2021.
Valsamis protiv Grčke, 18. decembra 1996, *Izveštaji o presudama i odlukama*, 1996-VI
Vavrička i drugi protiv Češke [VV], br. 47621/13 i pet drugih, 8. aprila 2021.
Vejdeland i drugi protiv Švedske, br. 1813/07, 9. februara 2012.
Verein Gemeinsam Lernen protiv Austrije (odl.), br. 23419/94, Odluka Komisije od 6. septembra 1995,
OI 82
Veres protiv Španije, br. 57906/18, 8. novembra 2022.
Vinter i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva, [VV] br. 66069/09 i dva druga, ESLJP 2013 (izvodi)
Voleský protiv Češke, br. 63267/00, 29. juna 2004.
Vorozhba protiv Rusije, br. 57960/11, 16. oktobra 2014.

—W—

Waresiak protiv Poljske (odl.), br. 58558/13, 10. marta 2020.
Wetjen i drugi protiv Njemačke, br. 68125/14 i 72204/14, 22. marta 2018.
Whitman protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 13477/87, Odluka Komisije od 4. oktobra 1989.
Wunderlich protiv Njemačke, br. 18925/15, 10. januara 2019.

—X—

X protiv Češke, br. 64886/19, 12. maja 2022.
X protiv Latvije [VV], br. 27853/09, ESLJP 2013
X i drugi protiv Albanije, br. 73548/17 i 45521/19, 31. maja 2022.
X i drugi protiv Bugarske [VV], br. 22457/16, 2. februara 2021.
X i drugi protiv Slovenije, br. 27746/22 i 28291/22, 19. decembra 2024.

—Y—

Y.I. protiv Rusije, br. 68868/14, 25. februara 2020.

—Z—

Z i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva [VV], br. 29392/95, 10. maja 2001.

Z. protiv Bugarske, br. 39257/17, 28. maja 2020.

Z.B. protiv Francuske, br. 46883/15, 2. septembra 2021.

Zhou protiv Italije, br. 33773/11, 21. januara 2014.

Zorica Jovanović protiv Srbije, br. 21794/08, ESLJP 2013